

รูป 7-44 (ซ้าย) จันทัน
รูป 7-47 (ซ้าย) หลังคา

รูป 7-45 (กลาง) แปลาน หรือ ฮาง
รูป 7-48 (กลาง) ปั่นลม หรือ ขอกุด

รูป 7-46 (ขวา) กลอน หรือ กลอนลิง
รูป 7-49 (ขวา) บันได

ลักษณะวัสดุพิเศษที่พบในยั้งข้าวคือวัสดุผนังที่มีการนำฟาที่ได้จากการสานไม้ไผ่นำมาเคลือบด้วยวัสดุที่มีส่วนผสมของ ดินท้องถิ่น มูลควาย และแกลบ เพื่อป้องกันความชื้นภายนอกเรือนที่มีผลกับข้าวเปลือกภายในยั้งข้าว ซึ่งเป็นภูมิปัญญาที่พบเห็นได้ในเรือนพื้นถิ่นที่เมืองหลวงพระบางที่มีการใช้ลักษณะของส่วนผสมที่คล้ายคลึงกัน คือ ดิน หนึ่งควาย แกลบ หรือฟาง ในการเพิ่มประสิทธิภาพของผนังเรือนให้มีความคงทนถาวรขึ้น

รูป 7-50 ยุงข้าวลาวโซ่ง อำเภอเขาย้อย จังหวัดเพชรบุรี

เรือนลาวโซ่งปัจจุบันในเมืองเพชรบุรี

ในระยะแรกของการตั้งถิ่นฐานในไทย ลาวโซ่งปลูกเรือนทรงกระดองเต่าเป็นที่อยู่อาศัย อันเป็นวัฒนธรรมการปลูกสร้างเดียวกับในบ้านเกิดเมืองนอนที่สิบสองจุไท และยังคงเป็นเช่นนี้ต่อมาอีกช่วงเวลาหนึ่ง ล่วงมาถึงศตวรรษที่ 25 หรือราวทศวรรษที่ 2450 ลาวโซ่งจึงหันมารับเอาเรือนทรงไทยเข้าไปปลูกเป็นที่อยู่ของตน ราวช่วงทศวรรษที่ 2500 ลาวโซ่งเปลี่ยนมาปลูกเรือนทรงปั้นหยาและมนิลา กันก่อนที่จะหันมานิยมปลูกเรือนทรงบังกะโล่ตั้งแต่ช่วงทศวรรษ 2520 เป็นต้นมา (วีระ อินพันทัง 2553 การกลายรูปในเรือนลาวโซ่ง)

รูป 7-51 การกลายรูปของเรือนลาวโซ่ง ภาพโดย : วีระ อินพันทัง

จากการปรับปรุงสภาพบ้านเรือนดั้งเดิมของชาวไทดำให้กลมกลืนกับสภาพแวดล้อม และวัฒนธรรมไทยมาเป็นระยะๆ จนถึงราวทศวรรษ 2450 ลาวโซ่งจึงได้หันมารับเอารูปแบบเรือนแบบไทย และได้เปลี่ยนเป็นเรือนที่สร้างจากไม้จริง ฝาผนังเป็นฝาปะกน ใต้ถุนสูงมีนอกชาน กันห้องทึบ ที่ตัวเรือนมีครัวขวางไว้ที่หัวสัดของชานบ้านด้านหนึ่ง ต่อมาชาวบ้านรอบด้านให้ยาคลุมลงมาเกือบเสมอฟื้นบ้าน ทำให้ผนังเดียวสามารถเจาะหน้าต่างได้เพียงช่องเล็กๆ หรือไม่ก็ตีฝาเป็นซี่ลูกกรง ดังนั้นภายในตัวบ้านจึงมีพื้นที่เรือนกว้างออกไปด้านข้าง ไว้สำหรับเป็นที่นอนสำหรับคนในครอบครัวได้เพิ่มขึ้นอีก และมีพื้นที่เหมาะสมในการทำพิธีการต่างๆ ที่กลางบ้าน ส่วนใต้ถุนบ้านก็ยังคงสูงและทำเป็นที่ทำกิจกรรมต่างๆ เช่น

ทอผ้า ตำข้าว สีข้าว และเก็บเครื่องใช้ในการทำนา พร้อมทั้งมีการเลี้ยงหมูไว้ไถ่ถุน ซึ่งหมูที่เลี้ยงไว้นี้ใช้ในพิธีเสนเรือน 1-2 ตัวเท่านั้น

แบบบ้านของลาวโซ่งปัจจุบันยังคงลักษณะการใช้สอยพื้นที่คล้ายคลึงแบบเดิม และยังคงห้องผีเรือนไว้ แต่เปลี่ยนหลังคาให้เป็นทรงจั่วแหลมแบบบ้านชาวนาไทย มีการลากปีกนกออกมายาวเสมอชายคาบ้าน มุงด้วยกระเบื้อง หรือสังกะสี ฝาผนังบ้านสูงขึ้นกว่าเดิม อาจสร้างด้วยปูนแทนไม้ในส่วนโครงสร้างพื้น เสาในชั้นล่าง และส่วนครัว ห้องน้ำในชั้นบน

สำหรับยุงข้าวที่ชาวลาวโซ่งสร้างคู่กับเรือนนั้น ปัจจุบันข้าวเปลือกไม่ได้้นำเก็บไว้ที่ยุงข้าวแล้ว เพราะมีนวดข้าวเปลือกด้วยเครื่องจักร และบรรจุลงกระสอบที่ทุ่งนาเลย ซึ่งสะดวกในการขนบรรทุกไปยังโรงสีมากกว่า ยุงข้าวจึงค่อยๆหมดความสำคัญลง

ผลของการศึกษานบ้านของลาวโซ่งในปัจจุบันปรากฏดังนี้

1. ลักษณะบ้าน

1.1 **รูปทรง** บ้านส่วนใหญ่เป็นแบบทรงไทยประยุกต์ จะแตกต่างกันด้วยรูปทรงของหลังคาที่มีลักษณะที่เปลี่ยนแปลงไปตามกาลเวลา จากหลังคาทรงกระดองเต่า มาเป็นทรงหลังคาไทย หลังคาทรงปั้นหยา และทรงบังกะโล ตามลำดับ

1.2 **ประเภทของบ้าน** บ้านจะปลูกในลักษณะเป็นบ้านประเภทถาวร พบบ้านในลักษณะชั่วคราวแบบลักษณะเรือนพื้นดินดินน้อยลง หรืออาจเป็นเรือนที่ไม่ได้ใช้งานแล้ว เช่น ยุงข้าว เหตุจากความมั่นคงในสถานะทางสังคมของชาวลาวโซ่งที่เพิ่มขึ้น ไม่ต้องโยกย้ายถิ่นฐานอย่างเช่นสมัยก่อน

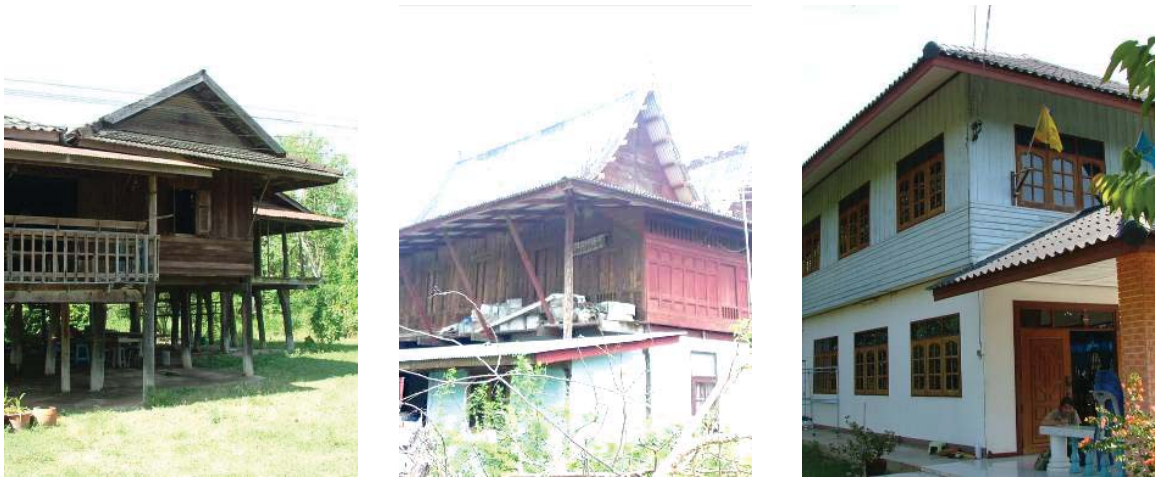
1.3 **จำนวนชั้นของบ้าน** เป็นบ้านชั้นเดียวได้ถุนสูง มีจำนวนไม่มากนักที่เป็นบ้านชั้นเดียวติดพื้นซึ่งโดยมากเป็นบ้านสร้างใหม่ และชั้นเดียวได้ถุนเตี้ย อีกลักษณะหนึ่งพบคือเป็นบ้านสองชั้นติดพื้นดินซึ่งเป็นลักษณะของการต่อเติมบ้านเก่า

จากการศึกษาลักษณะของบ้านพบว่าส่วนใหญ่เป็นบ้านทรงไทยประยุกต์เหมือนบ้านคนไทยในชนบททั่วไป โดยเป็นบ้านชั้นเดียวได้ถุนสูงและสร้างเป็นประเภทถาวร ทั้งนี้เพราะลาวโซ่งเหล่านี้จะไม่มีการอพยพย้ายถิ่นไปหาที่อยู่อาศัยใหม่ ดังนั้นจึงสร้างบ้านที่คงทนถาวรต่อการอยู่อาศัย นอกจากนี้ลักษณะของบ้านเหมาะสมกับสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติในเขตร้อนชื้นทั่วไปที่มีฝนตกชุกเพราะบ้านได้ถุนสูงป้องกันน้ำท่วมและสัตว์เลื้อยคลาน อากาศถ่ายเทได้สะดวก ได้ถุนบ้านยังใช้ประโยชน์ในด้านต่างๆ เช่น เป็นที่พักผ่อน เก็บผลผลิตทางการเกษตร เก็บเครื่องมือการเกษตร คอกสัตว์ และใช้เป็นทำงานในเวลาว่างจากการประกอบอาชีพหลักของแต่ละครอบครัวด้วย

2. วัสดุที่ใช้ในการสร้างบ้าน

สามารถแบ่งแยกได้เป็น 2 ลักษณะ คือ วัสดุธรรมชาติที่มีในท้องถิ่นซึ่งเป็นวัสดุที่ใช้ส่วนใหญ่ และวัสดุก่อสร้างอุตสาหกรรมที่มีใช้กันแพร่หลาย โดยมีรายละเอียดดังนี้

2.1 **วัสดุโครงสร้าง** โครงสร้างที่พบเห็นส่วนใหญ่มีลักษณะเป็นเรือนเก่า มีระบบการก่อสร้างเป็นแบบเรือนเครื่องสับและในเรือนที่มีการประยุกต์จะมีการผสมผสานระหว่างโครงสร้างที่เป็นไม้กับเสาคอนกรีตสำเร็จรูปที่หาได้ทั่วไปตามท้องตลาด ส่วนบ้านสมัยใหม่ส่วนใหญ่จะเป็นโครงสร้างคอนกรีตเสริมเหล็กหล่อในที่

รูป 7-52 เรือนเก่าโครงสร้างไม้ เรือนประยุกต์โครงสร้างไม้ผสมคอนกรีต และเรือนสมัยใหม่โครงสร้างคอนกรีต
เรือนลาวโซ่ง อำเภอยาย้อย

2.1.1 โครงสร้างอาคารเก่า อายุตั้งแต่ 30-50 ปีเป็นต้นไป มักใช้วัสดุที่หาได้ตามท้องถิ่น เช่น ไม้ และไม้ไผ่ เป็นโครงสร้างหลัก ในการก่อสร้างอาคารโดยรวม แต่ในปัจจุบันจะพบเห็นร่องรอยของการต่อเติมอาคาร โดยใช้เสาที่เป็นต้นไม้อเล็ก ๆ เข้ามาเสริมอาคาร

2.1.2 โครงสร้างอาคารประยุกต์จากอาคารพื้นถิ่นผสมผสานกับรูปแบบสถาปัตยกรรมพื้นถิ่น เมืองเพชรบุรี อายุตั้งแต่ 20-30 ปีขึ้นไป โครงสร้างเป็นระบบเสาคานโดยมีการผสมผสานวัสดุก่อสร้างระหว่างไม้และคอนกรีต โดยจะพบอาคารที่มีเสาคอนกรีตเป็นส่วนของเสาชั้นล่างเสียเป็นส่วนใหญ่ ในบางหลังยังพบเสาที่เป็นเสาไม้ไผ่มาใช้ร่วมด้วยในส่วนของเสารับหลังคาส่วนต่อเติมส่วนชายคาหรือพื้นชาน

- เสาไม้ไผ่ โครงสร้างเสาไม้ไผ่เป็นวัสดุพื้นถิ่นที่เป็นโครงสร้างของเรือนพื้นถิ่นไทยดั้งเดิม แต่ในปัจจุบันพบเห็นได้น้อยและมักใช้กับส่วนต่อขยาย หรือแนวเสริมโครงสร้างพื้นเนื่องจากเป็นวัสดุที่หาได้ในละแวกหมู่บ้านและทุ่งนา

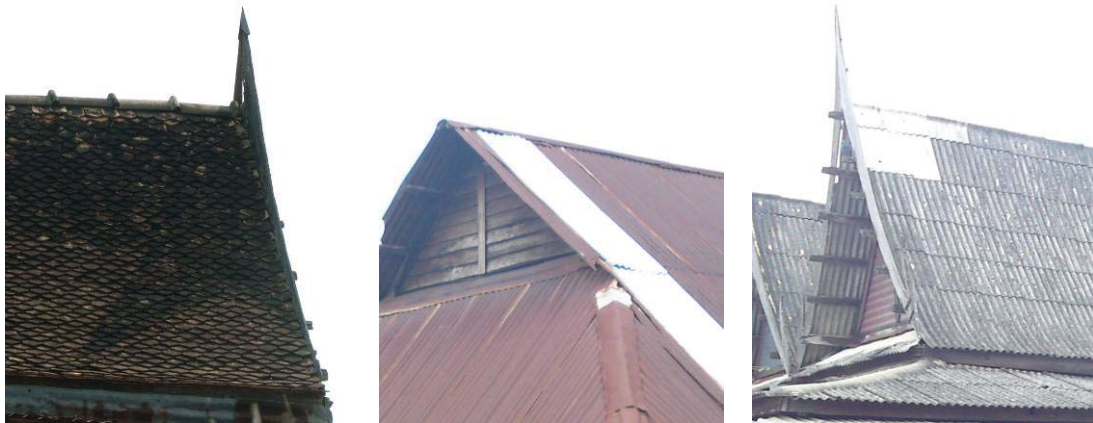
- เสาไม้กลม โครงสร้างเสาไม้พบเห็นได้ใน 2 ลักษณะ คือเสากลมและเสาเหลี่ยม ขนาดเส้นผ่าศูนย์กลาง 30 เซนติเมตร

- เสาต้นไม้อเล็ก เป็นโครงสร้างส่วนต่อเติมหรือใช้เป็นโครงสร้างของการซ่อมบำรุงส่วนพื้นของอาคาร

- เสาคอนกรีตสำเร็จรูป เสาคอนกรีตสำเร็จรูปถูกนำมาแทนเสาไม้เพราะมีราคาถูกกว่าและคงทน ซื้อมาแล้วใช้ได้เลย

- เสา คสล.หล่อในที่ โครงสร้างเสาคานแบบนี้มักพบกับบ้านใหม่ที่สร้างติดกับพื้นดิน

2.2 วัสดุผนังหลังคา ลักษณะหลังคาส่วนใหญ่เป็นหลังคาหน้าจั่วที่ใช้วัสดุต่างกัน โดยมีวิวัฒนาการตามช่วงเวลาที่มีสัมพันธ์กับวิวัฒนาการของวัสดุก่อสร้าง แต่มักเป็นวัสดุที่ใช้กันแพร่หลายกันทั่วไปในท้องถิ่นจากกระเบื้องดินเผา มาเป็นสังกะสี และกระเบื้องลอน โดยบ้านสร้างใหม่มักใช้กระเบื้องซีแพคโมเนีย

รูป 7-53 หลังคาเรือนลาวโซ่ง อำเภอยาย้อย จังหวัดเพชรบุรี

2.3 วัสดุผนัง วัสดุเดิมเป็น ไม้ไผ่ ไม้รวก มีการใช้ฝาไหล ซึ่งสามารถปรับเปลี่ยนให้สอดคล้องกับสภาพภูมิอากาศ และลายสานให้เหมาะกับการใช้งานที่แตกต่างกัน วัสดุที่พบเห็นส่วนใหญ่ประกอบไปด้วย ไม้ฝาปะกน ไม้ฝาระแนงไม้ วัสดุต่อเติม ได้แก่ ไม้ฝา สังกะสีและยิปซัม วัสดุใหม่ ได้แก่ เหล็กดัด อีฐบล็อก ผนังก่ออิฐมวลเบาเรียบ และ วัสดุผนังทั้งใหม่และเก่าที่นำมาใช้นั้น อาจเปลี่ยนแปลงไปตามยุคสมัยและเทคโนโลยี ต่างถูกนำมาใช้ในเงื่อนไขของการปกป้องจากสภาวะแวดล้อมพื้นฐาน เช่น การระบายอากาศ เพราะเรือนส่วนใหญ่ของชาวบ้านมักไม่ติดเครื่องปรับอากาศ ส่วนวัสดุบางอย่างที่พบเห็นนำมาใช้ประโยชน์เพื่อความปลอดภัย เช่น เหล็กดัด และมุ้งลวดเพื่อป้องกันแมลง

รูป 7-54 ผนังเรือนลาวโซ่ง อำเภอยาย้อย จังหวัดเพชรบุรี

2.3 วัสดุพื้น วัสดุพื้นโดยส่วนใหญ่ยังเป็นวัสดุธรรมชาติ เช่น ไม้แผ่นทั้งที่เป็นไม้เนื้อแข็ง และ ไม้เนื้ออ่อนหรือไม้ไผ่ในส่วนต่อเติมชั่วคราว ซึ่งอาจสับเนื่องจากโครงสร้างของบ้านทั่วไปยังมีระบบ โครงสร้างที่เป็นโครงไม้ โดยมีการแบ่งใช้เป็น 2 ลักษณะ คือ แบบตึชิตติดกัน ซึ่งใช้กับพื้นภายในตัวเรือน และแบบตีเว้นร่อง ใช้กับพื้นที่ที่ต้องการการระบายอากาศ และระบายน้ำได้ดี เช่น ส่วนครัว และชานบ้าน โดยพบการใช้พื้นคอนกรีตเสริมเหล็กในเรือนเดิมบ้าง แต่ส่วนใหญ่เป็นส่วนต่อเติมพื้นครัว และพื้นห้องน้ำ

รูป 7-55 พื้นเรือนลาวโซ่ง อำเภอเขาย้อย จังหวัดเพชรบุรี

2.4 รั้วบ้าน บ้านโดยส่วนใหญ่ไม่มีรั้วล้อมรอบ มีบางบ้านที่มีรั้วบ้านก็จะเป็นแบบชั่วคราวโดยการปลูกต้นไม้ให้เป็นแนวเพื่อเป็นการเขตของบริเวณบ้าน อาจมีการใช้ไม้ไผ่ ไม้รวก ขัดแตะหรือกั้นเป็นรั้วเตี้ยๆ บางบ้านอาจจะใช้กิ่งไม้หักมาวางพาดกันเป็นแนวเพื่อกันอาณาเขตเท่านั้น ส่วนบ้านที่มีรั้วแบบถาวรมีไม่มากนัก ส่วนใหญ่จะเป็นบ้านที่มีฐานะทางเศรษฐกิจดีหรือบ้านที่เป็นร้านค้าในหมู่บ้าน โดยจะทำรั้วด้วยไม้เนื้อแข็ง สังกะสี อิฐบล็อก ลวดหนาม เป็นต้น

รูป 7-56 รั้ว เรือนลาวโซ่ง อำเภอเขาย้อย จังหวัดเพชรบุรี

บทสรุป

หากกล่าวโดยสรุปเพื่อให้เห็นภาพของความแปรเปลี่ยนการใช้วัสดุในการก่อสร้างในเรือนลาวโซ่งนั้น เป็นความแปรเปลี่ยนในเชิงการมีวิวัฒนาการที่สอดคล้องสัมพันธ์กับ สภาพแวดล้อมทางกายภาพ ความเปลี่ยนแปลงของสถานะทางสังคม และความเจริญก้าวหน้าทางเทคโนโลยีการก่อสร้าง

ในอดีตชาวลาโซ่งมีความเป็นอยู่สัมพันธ์กับระบบนิเวศทางธรรมชาติอย่างกลมกลืน วิถีชีวิตที่เกิดจากการพึ่งพาธรรมชาติ ปรากฏชัดสืบเนื่องไปยังความเชื่อและวัฒนธรรมความเป็นอยู่ ระบบเศรษฐกิจที่มาจากผลผลิตทางการเกษตร และภูมิปัญญาการเพาะปลูกที่พึ่งพาฟ้าฝน ดังนั้นธรรมชาติจึงเป็นกลไกสำคัญในการดำรงชีวิตของชาวลาโซ่ง เช่นเดียวกับภูมิปัญญาในการสร้างเรือน ที่ตำแหน่งที่ตั้งต้องสอดคล้องกับลักษณะทางภูมิศาสตร์ รูปลักษณ์ของเรือนต้องตอบสนองการใช้สอย และสัมพันธ์กับสภาพดินฟ้าอากาศ วัสดุที่นำมาใช้ประกอบเรือนต้องเหมาะสมกับวิธีการก่อสร้าง และภูมิปัญญาที่สามารถสร้างขึ้นจากฝีมือแรงงานของสมาชิกภายในครัวเรือน เป็นวัสดุธรรมชาติที่สามารถหยิบยืมจากสภาพแวดล้อมรอบข้าง จึงส่งผลให้วัสดุในการสร้างเรือนสะท้อนความเป็นถิ่นที่ได้อย่างชัดเจน

ในปัจจุบันแม้ว่าการดำรงวัฒนธรรม ประเพณี และความเชื่อชาวลาโซ่งจะยังคงแสดงออกให้เห็นผ่านลักษณะการใช้สอยพื้นที่ภายในตัวเรือนที่ยังยึดถือแบบแผนเดิมไว้ แต่รูปลักษณ์ และเปลือกนอกของเรือนแสดงออกถึงการปรับตัวให้มีความกลมกลืนกับสังคมของคนหมู่มาก โดยในปัจจุบันมีเทคโนโลยีเป็นกลไกสำคัญในการเปลี่ยนแปลงวิธีการก่อสร้าง และการเลือกใช้วัสดุในการก่อสร้างเรือน วัสดุที่ใช้ในการก่อสร้างส่วนใหญ่เป็นวัสดุอุตสาหกรรมที่มีความสะดวกในการจัดหา และสามารถทดแทนวัสดุธรรมชาติที่ใช้กันมาแต่เดิมซึ่งนับวันจะหาได้ยาก และมีราคาแพง ซึ่งการเลือกวัสดุอุตสาหกรรมที่ถือว่าเป็นวัสดุที่ทันสมัยนั้น ยังสามารถแสดงออกถึงสถานะทางสังคม ที่ถือเป็นค่านิยมของสถานะสังคมในปัจจุบัน

ตอนที่ 6

ภูมิปัญญาสร้างสรรค์เครื่องมือเครื่องใช้เนื่องในประเพณี พิธีกรรม ของชาวลาวโซ่ง ความเชื่อ ประเพณีและพิธีกรรมของชาวลาวโซ่ง

ภูมิลำเนาของชาวลาวโซ่งแต่เดิมที่แคว้นสิบสองจุไทยนั้น มีลักษณะฐานเป็นทิวเทือกเขาสูงใหญ่สอดรับกับที่ราบเชิงเขาซึ่งมีลำน้ำไหลผ่านเพื่อเอื้อต่อวิถีชีวิตแบบเกษตรกรรม ทำนา คล้ายคลึงกับรูปแบบวิถีชีวิตของชาวไทยที่ประกอบการเกษตร ทำสวน ไร่ นา สัมพันธ์กับธรรมชาติ ต่างกันตรงที่ภูมิประเทศของไทยนั้นเป็นที่ราบเสียเป็นส่วนใหญ่ ด้วยความที่กิจวัตรและการดำรงชีวิตผูกติดอยู่กับวิถีชีวิตกับธรรมชาตินี้เอง ทำให้ชาวลาวโซ่งนับถือหรือมีความเชื่อเรื่อง “ผี” และ “ขวัญ” มาแต่ดั้งเดิม แถน หรือ ผีฟ้า เปรียบได้กับเทวดาของชาวโซ่งสามารถกำหนดเรื่องราวร้ายดีให้เกิดขึ้นได้ นอกจากแถนหรือผีฟ้าแล้ว ความเชื่อชาวลาวโซ่งยังเชื่อในผีที่มีความสำคัญใกล้ชิดกับตน คือ ผีบรรพบุรุษ ซึ่งเรียกว่า ผีเฮือน หรือ ผีเรือน คือผีของ ปู่ ย่า ตา ยาย ที่ได้ถึงแก่กรรมและทำการอัญเชิญมาอยู่บนเรือนในส่วนที่เรียกว่า “กะล่อห้อง” หรือ ห้องผี หากแต่ผู้ใดที่เสียชีวิตไปอย่างไม่ปกติ คือ ตายโหง ก็จะมีการละเว้นที่จะอัญเชิญมาอยู่บนเรือน โดยเรือนของชาวโซ่งจะมีห้องที่จัดสรรพื้นที่เว้นว่างไว้มุมหนึ่งของบ้าน เป็นพื้นที่ที่มีฝาปิดห้องและทางเข้าออกเพื่อการประกอบพิธีเช่นไหว้ขอขมาต่างๆ กับผีเรือน และนอกจากความเชื่อเรื่องผีฟ้าหรือแถนและผีเรือนแล้ว ชาวลาวโซ่งยังนับถือผีบ้านผีเมืองว่าคอยปกป้องรักษาคุ้มครองบ้านเมืองให้ร่มเย็นอีกด้วย

รูป 7-57 : ภาพสถานที่ตั้งชาวลาวโซ่ง เดียนเบียนฟู ประเทศเวียดนาม
ที่มา : ภาพถ่ายโดย รศ.ดร. วีระ อินพันทั้ง

นอกเหนือจากความเชื่อในเรื่องของผี ชาวลาวโซ่งยังมีการยึดถือในเรื่องของลำดับชั้นจากการที่สังคมของชาวลาวโซ่งนั้นเป็นสังคมแบบชนชั้นมาแต่ดั้งเดิม ในกลุ่มชนหรือสังคมเดียวกันของชาวลาวโซ่งจึงมองออกเป็น “ผู้ท้าว” และ “ผู้น้อย” เชื่อมโยงกับความเชื่อในเรื่องของผีของชาวลาวโซ่ง ซึ่งยังแบ่งได้เป็น ผีผู้ท้าว หรือ ผีผู้ท้าว และผีผู้น้อย อีกด้วย หากจะมองในภาพกว้างอีกสักหน่อยลำดับชั้นและความสำคัญก็ยังคงแฝงอยู่ในความสำคัญเรื่องผีของชาวโซ่งจากที่กล่าวมา คือ นอกเหนือจากผีผู้น้อย และ

ผีผู้ท้าวแล้ว ลำดับความสัมพันธ์กับผีเฮือน คือ ผีบรรพบุรุษ กับผีบ้านผีเมือง ไปจนถึงผีฟ้า (เทวดา) และ แถน ก็ยังสะท้อนให้เห็นความเชื่อและความสำคัญในเรื่องลำดับชั้นนี้ได้อย่างชัดเจน

ระบบชนชั้นในสังคมไทดำเป็นกลไกช่วยให้ผู้คนอยู่ร่วมกันโดยสันติ ยอมรับบทบาทและสถานภาพซึ่งกันและกัน ความจริงแล้วระบบชนชั้นในสังคมไทดำนั้น คลายความเข้มข้นลงตั้งแต่ถูกवादต่อต้านเข้ามาในฐานะเชลยสงคราม และระบบชนชั้นในสังคมไทดำได้หมดไปอย่างเป็นทางการนานมาแล้ว นับตั้งแต่การเลิกระบบไพร่ในสมัยรัชกาลที่ 5 แต่ร่องรอยความต่ำต้อยยังดำรงอยู่ต่อมา เป็นต้นว่าผู้ที่สืบเชื้อสายมาจากตระกูลท้าว “ลอคัว” ยังได้รับการยอมรับนับถือจากสังคม ต้องทำพิธีปาดตงทุกรอบ 5 วัน ต่อครั้ง ขณะที่ชนชั้นผู้น้อยทำพิธีนี้ 10 วันต่อครั้ง ลักษณะเฉพาะของชาวไทดำอีกประการหนึ่งคือความเป็นสังคมเครือญาติอันแน่นแฟ้น ให้ความสำคัญกับการสืบเชื้อสายทางฝ่ายพ่อ และถือลำดับอาวุโสเป็นสิ่งสำคัญ (สมิตร ปิติพัฒน์ และคณะ, 2521: 22)

จากระบบความเชื่ออันแข็งแกร่งดั้งเดิมของชาวลาวโซ่ง เห็นจะผ่อนคลายลงไปตามกาลและบริบทถิ่นที่ตั้ง เมื่อพวกโซ่งได้เคลื่อนย้ายมาอยู่ที่เมืองเพชรบุรี อันเป็นพื้นที่ที่มีทิวเขาสลับกับที่ราบ มีลำน้ำเพชรบุรีไหลผ่านมาหล่อเลี้ยงคล้ายคลึงกับภูมิลำเนาแต่ดั้งเดิม ก่อนจะเคลื่อนย้ายขยายตัวไปก่อตั้งชุมชนในจังหวัดต่างๆในแถบราบลุ่มแม่น้ำภาคกลางของไทย แม้บริบทนิเวศวัฒนธรรมโดยรอบจะเปลี่ยนไปเช่นใด เราก็ยังคงพบเห็นและรับรู้ได้ถึงระบบความเชื่อและการปฏิบัติของชาวลาวโซ่งที่ยังคงสืบสานผ่านมาจนถึงปัจจุบัน ยังผลให้เราเข้าใจได้ถึงความสำคัญในโลกทัศน์ของชาวลาวโซ่ง ที่ให้ความสำคัญในลำดับชั้นและความสัมพันธ์เชื่อมโยงกันระหว่างโลกนี้และผู้ล่วงลับ ความเชื่อหลักในเรื่องผีและการเคารพนับถือลำดับชั้นต่าง ๆ นี้เอง ก่อให้เกิดขนบ ประเพณีและระเบียบปฏิบัติต่างๆของชาวลาวโซ่งที่สอดคล้องกันกับวิถีชีวิต กิจกรรมตลอดจนหลักการประเพณีและการอยู่ร่วมกัน ส่งผลต่อปัจจุบันและการดำรงชีวิต

ความเป็นผู้คนในสังคมเกษตรกรรม ยังผลให้การประกอบประเพณีพิธีกรรมของไทดำสัมพันธ์กับช่วงเวลาแห่งการเพาะปลูก สำหรับพิธีปาดตง เสนเรือน เสนบ้าน ฯลฯ นั้นสืบเนื่องมาจากการนับถือผีเป็นสรณะ ส่วนประเพณีสงกรานต์ ทำบุญสารท ทำบุญกฐิน ฯลฯ คือประเพณีแบบอย่างชาวพุทธที่รับอิทธิพลมาจากคนไทย ประเพณีพิธีกรรมของไทดำจึงเป็นการสานคติชนแบบผีและพุทธเข้าด้วยกัน แม้แต่ในพิธีกรรมเดียวกันก็อาจเห็นสายธารความเชื่อทั้งสองกระแสไหลมาบรรจบกันได้ (วีระ อินพันทัง และคณะ, 2548: 5)

จากเนื้อหาที่ได้ยกมาข้างต้นทำให้เรารู้และเข้าใจได้ว่าปัจจุบันนี้มีการผสมผสานระหว่างกรอบประเพณีของชาวลาวโซ่งและคติความเชื่อทางพุทธศาสนาของสังคมไทย บนพื้นฐานนิเวศวัฒนธรรมของสังคมเกษตร ซึ่งจะขอลำถึงประเพณีที่ผูกสัมพันธ์กับระบบความเชื่อในเรื่อง “ผี” ที่เป็นรากฐานดั้งเดิมของชาวลาวโซ่ง สะท้อนออกมาในพิธีกรรมกับการสร้างสรรค์เครื่องมือเครื่องใช้ ทั้งเพื่อบูชาการไหว้สอยและเพื่อบูชาตามความเชื่อต่างๆ

ประเพณีและพิธีกรรมที่เกี่ยวข้องกับความเชื่อเรื่องผี

ประเพณีและพิธีกรรมของชาวลาวโซ่งนั้นมีความเกี่ยวข้องกับชีวิตตั้งแต่เกิดจนตายอยู่มากร โดยอาจทำการจำแนกได้เป็น 2 ลักษณะ คือ ประเพณีพิธีกรรมที่เกี่ยวข้องกับการดำเนินชีวิต และประเพณีพิธีกรรมที่เกี่ยวข้องกับการละเล่น โดยในการศึกษาค้นคว้าครั้งนี้ได้ให้ความสำคัญกับรูปแบบของประเพณีและพิธีกรรมที่เกี่ยวข้องกับการดำเนินชีวิตเป็นหลัก โดยมองถึงความสัมพันธ์ของรูปแบบประเพณีพิธีกรรมกับการสืบสานสร้างสรรค์รูปทรงของเครื่องมือเครื่องใช้

ในส่วนของการประเพณีการเล่นที่ผูกสัมพันธ์กับแนวคิดเรื่องผีที่เห็นจะมีได้ชัดก็คือ ประเพณีลงขวง หรือ ลงขวงแ้วสาว ที่เป็นช่วงเวลาที่ยาวเว้นจากการทำนาในช่วงเดือน 5 ของกลุ่มชาวลาวโซ่ง “ขวง” หมายถึงลานนัดพบของคนหนุ่มสาว ซึ่งจะมีแคร่ตั้งไว้อยู่บริเวณใต้ถุนบ้านเพื่อให้สาวชาวโซ่งมานั่งรวมตัวกันในตอนเย็นเมื่อว่างจากการงานอื่นๆแล้ว เพื่อมาช่วยกันทำงานฝีมือต่างๆ ซึ่งโดยทั่วไปแล้วจะเป็นงานฝีมือที่เกี่ยวกับงานผ้าเสียเป็นส่วนใหญ่ เช่น กรอผ้า ปั่นผ้า ปักหมอน เป็นต้น เนื่องจากฝ่ายหญิงชาวลาวโซ่งมักจะยังคงทำเครื่องแต่งกายใช้กันเองอยู่ ส่วนหนุ่มๆในหมู่บ้านเดียวกันหรืออาจรวมกันมาจากหมู่บ้านอื่น ก็จะเดินเที่ยวตามขวงต่างๆเพื่อเข้าไปทำความรู้จักและนัดสนทนากันกับสาวชาวโซ่งบนเรือนตามความยินยอมพร้อมใจเมื่อขวงเลิกแล้ว ประเพณีลงขวงนี้มีได้มีอะไรเกินเลย เมื่อพูดคุยกันเสร็จก็จะแยกย้ายเพื่อเป็นการทำความรู้จักกันระหว่างหนุ่มสาว เนื่องจากชาวโซ่งนั้นยึดถือในเรื่องกระทำความผิดจึงกลายเป็นกุศโลบายที่ก่อให้เกิดเป็นภูมิปัญญาควบคุมความประพฤติระหว่างชายหญิง ดังจะเห็นแฝงอยู่ในประเพณีและพิธีกรรมต่างๆของชาวลาวโซ่งเอง อีกนัยหนึ่งประเพณีลงขวงนี้มีเพื่อการก่อให้เกิดการผลิตข้าวของเครื่องใช้ต่างๆ ยามว่างจากกิจกรรมหลัก นับเป็นความชาญฉลาดในการจัดการการอยู่ร่วมกันในชุมชนให้เกิดผลดี ทั้งความสามัคคีช่วยเหลือเกื้อกูล การให้เกียรติและเคารพซึ่งกัน รวมถึงการได้มาซึ่งผลผลิตตลอดจนผลิตภัณฑ์ เครื่องมือเครื่องใช้ต่างๆ

ในส่วนของการประเพณีและพิธีกรรมที่เกี่ยวข้องกับการดำเนินชีวิตนั้นมีตั้งแต่ช่วงแรกเกิดของชาวโซ่ง ซึ่งรายละเอียดใจความของแต่ละพิธีกรรมนั้นจะกล่าวเชื่อมโยงสัมพันธ์กับเนื้อหาของการสร้างสรรคเครื่องมือเครื่องใช้ในอีกส่วนหนึ่งของบทความ แต่โดยเบื้องต้นอาจมองความสัมพันธ์ระหว่างประเพณีพิธีกรรมตามช่วงวิถีชีวิตได้เป็นเนื้อหาหลักดังนี้

ประเพณีการเกิด : ก่อนคลอดมีการเซ่นไหว้ผีเรือนเรียกว่า “วานขวัญผีเรือน” กระทำโดยหมอขวัญเป็นผู้ทำพิธี ภายหลังการคลอดผู้เป็นแม่จะอยู่ไฟเป็นระยะเวลา 1 เดือน เรียกว่า “อยู่กำเดียน” ในระยะ 3 วันแรกที่นั่งอยู่หน้าเตาตลอดจะเรียกว่า “อยู่กำไฟ” หลังจากออกกำไฟ จะทำการเซ่นสู่ขวัญให้ดูแลเด็กที่เกิดใหม่ โดยการจัดเตรียมสิ่งต่างๆใส่ “พานขวัญ” (สำหรับ) เพื่อทำพิธีสู่ขวัญ

ประเพณีบวช : ประเพณีการบวชของชาวโซ่งนี้เกิดขึ้นภายหลังจากการที่ได้รับเอาวัฒนธรรมและคติทางพุทธศาสนาเข้ามาผสมผสานเกิดเป็นประเพณีที่สำคัญ พิธีกรรมต่างๆ จึงไม่ต่างกับทางพุทธศานามากนัก เว้นแต่เพียงการบอกกล่าวกับผีเรือนในกะล่อห้อง แสดงถึงความเชื่อเรื่องผีของชาวโซ่ง และการเคารพต่อบรรพบุรุษ

ประเพณีงานแต่งงาน : หรือเรียก “พิธีแต่งงาน, กินดองใหญ่” มี 4 ขั้นตอนหลัก สอง คือ ขั้นตอนการหมั้น มีการจัดขันหมะ หรือ ขันหมาก ที่เรียกว่าขบวนขันหมากอย่างไทยเพื่อกับมาสู่ขอ, สู่ คือ การที่ฝ่ายชายไปเยี่ยมเยียนหญิงที่หมั้นหมายไว้เป็นระยะ, ส่ง คือการส่งตัวเจ้าสาวในพิธีแต่งงาน และ สา คือช่วงเวลาที่บ้านเจ้าสาวรับใช้ครอบครัวเจ้าสาว ขั้นตอนนี้จะมีหรือไม่มีก็ตามแต่ตกลงกัน

ประเพณีขึ้นบ้านใหม่ : หรือขึ้นเฮือนใหม่ นิยมทำกันในเดือน 6 และเดือน 12 โดยแต่ละบ้านจะเลือกวันที่ไม่ตรงกับพิธีทำ “ปาดตง” หรือวันไหว้ผีเรือน เจ้าของบ้านจะสวมเสื้อฮี คือเสื้อคลุมยาวถึงเข่าที่ชาวลาวโซ่งสวมใส่ในงานพิธีสำคัญ และเตรียมข้าวของเครื่องใช้ต่างๆ เพื่อทำพิธี “เลาผีเฮือน” คือเชิญผีเรือนขึ้นบ้านใหม่ แล้วนั่งข้าวก่อไฟบนเตาหิน 3 ก้อน แสดงถึงการเริ่มต้นดำรงชีวิตใหม่ เรียกว่า “พิธีจีไฟให้ข้าว”

ประเพณีงานศพ : แต่เดิมเมื่อมีใครตายในหมู่บ้านชาวโซ่ง จะมีการยิงปืนขึ้นฟ้า 3 นัด เป็นการบอกกล่าวแก่ชาวบ้าน ทุกคนจะหยุดทำงานจนกว่าจะนำศพไปเผา ถือว่าเป็นวันร้ายไม่เหมาะแก่การทำสิ่งใดที่เป็นมงคล แม้แต่การทำมาหาเลี้ยงชีพ แต่จากการสัมภาษณ์ชาวลาวโซ่งที่ อำเภอบางเลน

จังหวัดนครปฐม เชื่อว่าเป็นกุศโลบายที่ให้ทุกคนมาลงแรงช่วยกันจัดงาน ทำเสาหลวง เพื่อส่งสิ่งทดแทนข้าวของเครื่องใช้ และ สร้าง “เรือนแฮ่ว” เรือนจำลองที่ให้ผู้ตายอยู่หลังจากทำการอภิธรรมเผาศพ และนำเอ้ากระดูกฝังไว้ที่ “ป่าแฮ่ว” หรือป่าช้า เมื่อครบ 7 วัน เขย (ผู้ทำพิธี) จะเชิญวิญญาณผู้ตายกลับเรือนเป็นผีเฮือนที่กะล่อห้อง เว้นแต่ผู้ตายไม่ดี ไม่ปกติหรือตายโหงก็จะไม่ทำพิธีเชิญขึ้นเรือน

รูป 7-58 : เรือนแฮ่วในพิธีศพของชาวลาวโซ่ง
หมู่บ้านเกาะแรด อ.บางเลน จ.นครปฐม
ที่มา : ภาพถ่ายโดย รศ.ดร. วีระ อินพันทั้ง

ประเพณีเสน : เป็นประเพณีเกี่ยวข้องกับการเซ่นไหว้ผีต่างๆ ที่เห็นเป็นสำคัญได้แก่ พิธีเสนเรือน เสนเพื่อรักษาอาการเจ็บป่วย หรือเสนเพื่อรับวิชาคาถาอาคม ผู้ทำพิธีเรียกว่า “หมอสเณ” หรือ “หมอมด” เป็นที่ยอมรับในกลุ่มชาวลาวโซ่ง เนื่องจากหมอสเณจะได้รับการถ่ายทอดวิชาจากบรรพบุรุษของตน

“พิธีเสนเรือน” หรือ “เสนเฮือน” เป็นพิธีใหญ่นิยมทำกันปีละครั้งเพื่อเซ่นไหว้ผีเรือนหรือผีบรรพบุรุษ ละเว้นก็แต่ในช่วงเดือน 9 และเดือน 10 ที่จะไม่มีการเสนเรือน เพราะชาวโซ่งมีความเชื่อว่าผีเรือนกลับไปเฝ้าถนหรือผีฟ้าจะไม่เกิดผลใดๆ เสนเรือนเป็นพิธีที่ชาวลาวโซ่งแสดงออกถึงความกตัญญูระลึกถึงพระคุณบรรพบุรุษที่ล่วงลับ ตลอดจนปรารภนาให้ผีเฮือนนั้นปกป้องคุ้มครองลูกหลาน มีการจัดชุดหมากพลู และ “แตงปานเผื่อน” คือการจัดภาชนะใส่อาหารต่างๆ ไว้เพื่อเซ่นไหว้

เครื่องมือเครื่องใช้

ก่อนที่จะลงไปถึงรายละเอียดเนื้อหาของเครื่องมือเครื่องใช้ที่เกี่ยวข้องกับประเพณีและพิธีกรรมต่างๆ ของชาวลาวโซ่ง ดังที่ได้กล่าวมาแล้วนั้น คงต้องทำความเข้าใจในเรื่องเครื่องมือเครื่องใช้ให้เสียก่อน

หากจะกล่าวถึงคำว่า “เครื่องมือเครื่องใช้” อาจให้ความรู้สึกใกล้ชิดสนิทสนมกับวิถีชีวิตและกิจวัตรประจำวัน เป็นสิ่งธรรมดาและคุ้นเคยในมุมมองที่แตกต่างกันไปตามแต่ละบุคคล นอกเหนือจากการรองรับรูปแบบการใช้สอยในลักษณะต่างๆ กันแล้ว เครื่องมือเครื่องใช้ยังเป็นเสมือนภาพสะท้อนการดำเนินชีวิตและกิจกรรมต่างๆ บอกเล่าได้ถึงลักษณะทางวัฒนธรรมที่แตกต่างกันไปตามแต่ละถิ่นฐานที่ตั้งของชุมชนและความเชื่อ ความจำเป็นต่างๆ ที่ส่งผลให้เกิดการสร้างสรรคข้าวของเครื่องมือเครื่องใช้นั้นได้หล่อหลอมให้เกิดภูมิปัญญาและการคิดประดิษฐ์เป็นงานศิลปหัตถกรรมต่างๆ เครื่องมือเครื่องใช้จึงมิได้เป็นเพียงสิ่งซึ่งรองรับลักษณะทางกายภาพที่จับต้องได้เพียงเท่านั้น หากศึกษาไปในรายละเอียดการก่อเกิดลักษณะรูปแบบเครื่องมือเครื่องใช้ต่างๆ ก็ยังสามารถเรียนรู้และทำความเข้าใจได้ถึงเรื่องราวเนื้อหาเชิงนามธรรมทางความคิดที่แฝงอยู่ในสิ่งต่างๆ เหล่านั้น

ในเนื้อหาของการศึกษาและนัยของ “เครื่องมือเครื่องใช้” ในบทความนี้จึงเน้นไปที่เครื่องมือเครื่องใช้ที่มีความเกี่ยวเนื่องกับมิติทางความเชื่อที่แฝงอยู่ในประเพณีและพิธีกรรมต่างๆ ของชาวลาวโซ่ง ที่มีบทบาทหน้าที่มากกว่าการรองรับความจำเป็นของการใช้สอยเพียงเพื่อเลี้ยงชีพ แต่เป็นเครื่องมือเครื่องใช้ที่ช่วยดำรงรักษาไว้ซึ่งขนบ แบบแผนของการปฏิบัติตัวอยู่ร่วมกันของกลุ่มชนชาวลาวโซ่ง กลุ่มชาติพันธุ์ไท - ลาว กลุ่มหนึ่งที่อาศัยอยู่ในบริบทใหญ่อย่างผืนแผ่นดินไทย คำว่า “เครื่องมือเครื่องใช้” เมื่อมีความสัมพันธ์เกี่ยวเนื่องกับระบบความเชื่อและการประกอบพิธีกรรมตามประเพณีต่างๆ แล้วนั้นจึงมีความหมายไปในทาง “ศิลปหัตถกรรม” เสียมากกว่า

ความหมายและความเข้าใจในคำว่า “เครื่องมือเครื่องใช้” กับ “ศิลปหัตถกรรม” นั้นอาจมีความต่างกันอยู่บ้าง เครื่องมือเครื่องใช้ คือสิ่งที่ถูกสร้างขึ้นเพื่อรองรับความจำเป็นในการใช้สอยตามวัตถุประสงค์ต่างๆ กันไป คล้ายคลึงกับคำว่า “หัตถกรรม” (Crafts) คือ การทำด้วยมือ หรืองานฝีมือต่างๆ ซึ่งเกิดจากผู้สร้างสรรค์หรือช่างผู้ชำนาญ อาจเกิดจากฝีมือช่างเพียงคนเดียวหรือมากกว่าหนึ่งคนก็ได้ โดยลักษณะของหัตถกรรมนั้นสามารถจำแนกได้หลากหลายประเภท เช่น การจักสาน, การแกะสลัก, การปั้น เป็นต้น จะสังเกตได้ว่า หากทำความเข้าใจตามการอธิบายข้างต้นแล้ว อาจนิยามคำว่า “เครื่องมือเครื่องใช้” ที่สร้างสรรค์ขึ้นด้วยมือเพื่อรองรับวัตถุประสงค์ใดก็ตาม ว่า “งานหัตถกรรม” ส่วนคำว่า “ศิลปหัตถกรรม” (Art & Crafts) นั้น อาจแยกได้เป็นสองส่วน คือ ศิลปะ + หัตถกรรม คงกินความที่เฉพาะเจาะจงลงลึกไปถึงงานหัตถกรรมที่มีความงามตามแบบศิลปะ ก่อให้เกิดความพึงพอใจต่อผู้ใช้และผู้พบเห็น ไม่ว่าความงามนั้นจะเกิดจากความวิจิตรบรรจงหรืองามจากความเรียบง่ายตามแบบพื้นบ้านก็ตาม นอกจากนี้เครื่องมือเครื่องใช้ที่มีความเป็นศิลปหัตถกรรมนั้นยังมีส่วนสัมพันธ์อย่างมากในการพัฒนาวัฒนธรรม ประเพณี ตามกาลเวลาที่เปลี่ยนแปลงไป กรอบการศึกษาจึงเน้นไปที่เครื่องมือเครื่องใช้ที่มีความเป็น “ศิลปหัตถกรรม” ที่เกี่ยวเนื่องกับประเพณีและพิธีกรรมของชาวลาวโซ่งเป็นสำคัญ

ภูมิปัญญาในการสร้างเครื่องมือเครื่องใช้ของชาวลาวโซ่ง

เนื่องจากเครื่องมือเครื่องใช้ต่างๆ ของชาวลาวโซ่งนั้นเกิดจากความต้องการที่สรรค์สร้างมาเพื่อรองรับกิจกรรมและการใช้สอยตลอดจนเพื่อใช้เป็นสัญลักษณ์วัตถุทางใจที่รองรับความเชื่อต่างๆ รูปแบบและวิธีการสร้างสรรค์ศิลปหัตถกรรม เครื่องมือเครื่องใช้จึงซึมซับสอดประสานอยู่ร่วมกับวิถีการดำเนินชีวิตของชาวโซ่งอย่างกลมกลืน โดยอาจแบ่งได้ 2 ลักษณะใหญ่ ตามเนื้อหาทางวัสดุ คือ ประเภทงานผ้า และประเภทงานไม้ ซึ่งมีความสอดคล้องกับหน้าที่ฝ่ายหญิงและฝ่ายชายของชาวลาวโซ่งอีกด้วย

ประเภทงานผ้า

งานที่เกี่ยวข้องกับผ้านั้น ฝ่ายหญิงชาวลาวโซ่งมีการเรียนรู้ถ่ายทอดกันมาตั้งแต่ครั้งยังอยู่ที่เมืองแกลง จนปัจจุบันก็ยังคงสามารถพบเห็นหญิงชาวลาวโซ่งสวมใส่และใช้ผ้าตามแบบลาวโซ่งอยู่คล้ายแต่เดิม ชาวลาวโซ่งนั้นมีการเพาะปลูกหม่อนเพื่อเลี้ยงไหมและทำการย้อมครามสีดำเข้ม ปัจจุบันเปลี่ยนมาใช้ด้ายที่ผลิตจากโรงงานเสียเป็นส่วนใหญ่แต่ก็ยังคงมีการเลี้ยงไหมให้เห็นอยู่บ้าง ส่วนการทอผ้าเป็นผืนนั้นผู้หญิงลาวโซ่งนิยมทำกันเอง หญิงชาวลาวโซ่งฝึกทอผ้ากันภายในครัวเรือน เราจึงมักจะพบเห็นก๊ทอผ้าของชาวโซ่งตั้งอยู่บริเวณใต้ถุนบ้านแทบทุกหลัง เมื่อยามว่างก็จะนั่งทอผ้าเก็บไว้เป็นผืนยาวเพื่อเตรียมไว้ใช้ในกาลต่างๆ เช่น พิธีแต่งงาน พิธีศพ และพิธีเสนต่างๆ

ที่เก็บผ้าของชาวโซ่งเรียกว่า “ขมุก” หรือ “สมุก” มีไว้ใส่ผ้าที่ทอเสร็จแล้ว หรือไว้เก็บเสื้อผ้าเครื่องแต่งกายต่างๆ มีหน้าตาคล้ายกล่องสี่เหลี่ยมมีฝาปิด สานด้วยไม้ไผ่ลายสอง วางไว้บนชื่อบ้าน ปัจจุบันขมุกที่พบเห็นก็ไม่ได้ทำหน้าที่ดั้งเดิมอีกต่อไป คงมีไว้เพื่อเก็บข้าวของเครื่องใช้เล็กน้อยต่างๆ เนื่องจากมีตู้เสื้อผ้ามาทดแทนเสียแทบทุกครัวเรือน

นอกจากงานผ้าทอต่างๆ แล้ว หญิงลาวโซ่งยังนิยมเย็บปักถักร้อยจากด้ายที่มีสีส้น หรือนำผ้าเศษชิ้นเล็กมาเย็บติดต่อกันเป็นลวดลายดอกต่างๆ มากมาย เช่น ลายดอกจัน ดอกแปด และอาจเย็บเป็นแถบเพื่อเป็นชายขอบของเสื้อผ้า เครื่องใช้ต่างๆ รวมไปถึงการทำข้าวของประดับเพื่อใช้ในพิธีต่างๆ ทั้งงานบุญและงานร้าย เช่น การประดับเสาหลวง ที่ทำเพื่ออุทิศให้ผู้ตายในพิธีศพ ซึ่งหน้าที่ประดับประดางานผ้าต่างๆ เหล่านี้จะตกเป็นของฝ่ายหญิงลาวโซ่งที่มารวมตัวช่วยกัน สีที่ชาวโซ่งนิยมใช้ในการเย็บปัก คือ สีแดง เลือดหมู สีแดง สีส้ม สีเขียว สีขาว เพื่อตัดกับสีดำเข้มของผ้าย้อมครามนั่นเอง

รูป 7-59 : ฝ่ายหญิงกำลังประดับประดาผ้าสีต่างๆ เพื่อใช้ประกอบพิธีศพของชาวลาวโซ่ง

ที่มา : ภาพถ่ายจากการสำรวจ, หมู่บ้านเกาะแรด อ.บางเลน จ.นครปฐม

ประเภทงานไม้

ชาวลาวโซ่งนั้นผูกสัมพันธ์ใกล้ชิดกับธรรมชาติมานาน แม้แต่ปัจจุบันนี้เรายังคงเห็นภาพกลุ่มเรือนของชาวโซ่ง หรือ ไทดำในเวียดนาม เรียงตัวอยู่ตามเชิงเขาทำเกษตรกรรมรับกับลำน้ำที่เตียนเปียนฟู ความสัมพันธ์กับบริบทที่ตั้งลักษณะนี้เองทำให้ชาวลาวโซ่งเรียนรู้ที่จะใช้ธรรมชาติรอบตัวรวมถึงสิ่งที่พบเห็นได้มากมายอย่าง “ไม้” มาเป็นวัสดุสร้างสรรค์เครื่องมือเครื่องใช้ต่างๆ

อาจแบ่งเครื่องมือเครื่องใช้ที่ทำจากไม้ของชาวลาวโซ่งได้เป็น 2 ประเภทใหญ่ๆ คล้ายการจำแนกเครื่องมือเครื่องใช้ทั่วไปที่ทำจากไม้ คือ เครื่องมือเครื่องใช้ที่ทำจากไม้ไผ่ มีองค์ประกอบทั้งหมดหรือวัสดุส่วนใหญ่ทำมาจากไม้ไผ่ ทั้งส่วนของการขึ้นโครงและการถักสานเป็นพื้นผิวต่างๆ งานจักสานของโซ่งนั้นลึกซึ้ง มีระเบียบกฎเกณฑ์และหน้าที่เฉพาะทุกชิ้น ใจจงรัก (2519: 78 - 84) กล่าวว่า “งานจักสานของโซ่งเป็นงานศิลปะที่น่าสนใจอย่างยิ่ง เพราะเป็นงานศิลปะพื้นบ้านที่มีความแตกต่างในหลักเกณฑ์ของศิลปะพื้นบ้านทั่วไป (ชนิดของวัสดุอย่างอื่น) อย่างเห็นได้ชัด งานจักสานของโซ่งนี้มีกฎเกณฑ์ ระเบียบแบบแผนในการทำอย่างเคร่งครัด ไม่ใช่จะทำอย่างไรก็ได้ จะสานอย่างไรหรือจะจบลงแค่ไหน โดยไม่มีหลักเกณฑ์ก็ทำได้ ...”

อีกประเภทหนึ่ง คือ เครื่องใช้ที่ทำจากไม้ที่ได้จากส่วนต่างๆ ของต้นไม้ใหญ่ เกิดจากความจำเป็นของการใช้สอยที่ไม้ไผ่นั้นไม่สามารถรองรับได้ เช่น ขนาด ความแข็งแรง และการรับน้ำหนักต่างๆ ส่วนมากเป็นเครื่องมือเครื่องใช้ที่ต้องการความทนทานรับน้ำหนักและแรงได้มากจากการใช้งาน เช่น ครก กระเดื่อง หรือ ม้อง ที่ใช้ตำข้าวเปลือกข้าวสาร, ชันหะ ชันหมาก หรือ เชี่ยนหมาก เป็นกะบะกลองไม้มี 4 ขา ใช้บรรจุมาก พลุ บุหรี่ ไว้รับแขก เป็นต้น

เหตุที่ต้องบอกเล่าถึงลักษณะของงานทั้ง 2 ประเภทนั้น เพื่อบรรยายให้เห็นความสัมพันธ์เชื่อมโยงกันระหว่างเนื้อหาของงานทั้งสองที่ผสมผสานกันเป็นหนึ่งในวิถีของชาวลาวโซ่งที่ไม่สามารถแยกออกจากกันได้ ทั้งชายและหญิง หรือเครื่องมือเครื่องใช้ที่เป็นงานไม้และงานผ้า ทั้งสองส่วนทำหน้าที่ร่วมกันในทุกๆ เรื่องราวของชาวลาวโซ่ง หากจะยกตัวอย่างสักเล็กน้อยเพื่อให้เข้าใจมากขึ้น อย่างในการได้มาซึ่งผ้าทอต่างๆ เพื่อใช้ประกอบพิธีกรรมหรือทำเป็นเสื้อผ้าไว้สวมใส่ในงานบุญหรืองานแต่งก็ตามที ยังต้องใช้แรงชายชาวโซ่งในการหาไม้ขึ้นรูปเป็นก๊ทอผ้า หรือที่กรอด้ายต่างๆ หรือในทางกลับกันชายชาวลาวโซ่งก็ใช้เสื้อผ้า ที่นอน หมอน มุ้ง ที่หญิงชาวโซ่งทำขึ้นด้วยความประณีต เพราะกลุ่มชาวลาวโซ่งนั้นนิยมที่จะสวมใส่เครื่องแต่งกายและทำเครื่องใช้ไม้สอยต่างๆเอง อีกตัวอย่างหนึ่ง คือ ในพิธีศพของชาวลาวโซ่งที่ทั้งฝ่ายหญิงชายนั้นต่างมีหน้าที่ของตนในการรวมใจกันสร้างสรรค์สิ่งต่างๆที่จำเป็นในพิธี หญิงชายชาวโซ่งทั้งหมดจะหยุดการทำงานเพื่อมารวมตัวกันที่บ้านของผู้ที่มีพิธีศพ ชายชาวโซ่งจะแต่งเตรียมไม้ไผ่ให้ได้ขนาด หาไม้ตัดขึ้นรูปเป็นเสาหลวง ส่วนฝ่ายหญิงก็จะจับรวบรวมตัวกันเตรียมด้ายสีและผืนผ้าเล็กใหญ่ไว้ประดับ ส่งผลให้เกิดความสัมพันธ์และหน้าที่ของแต่ละฝ่ายที่ท้ายที่สุดนั้นต้องร้อยเรียงกันเป็นเอกภาพ

รูป 7-60 : การทอผ้าของหญิงชาวลาวโซ่ง เพื่อใช้สอยตามวัตถุประสงค์ต่างๆ
ที่มา : ภาพถ่ายโดย อ.พัฒนปกรณ์ สีสภาพฤทธิ์

รูป 7-61 ฝ่ายชายกำลังจัดเตรียมเครื่องใช้ประกอบพิธีศพของชาวลาวโซ่ง
ที่มา : ภาพถ่ายจากการสำรวจ, หมู่บ้านเกาะแรต อ.บางเลน จ.นครปฐม

จากที่ได้จำแนกเนื้อหาเรื่องราวต่างๆ และบรรยายถึงรูปแบบมุมมอง วิถีชีวิต ตลอดจนหลักการปฏิบัติตนโดยสังเขปของชาวลาวโซ่งผ่านลักษณะของเครื่องมือเครื่องใช้ทั้ง 2 ประเภท ทำให้เราเข้าใจถึงวัฒนธรรมกับภูมิปัญญาที่แฝงอยู่ในกลุ่มชาวลาวโซ่งได้เป็นอย่างดี นอกเหนือจากส่วนนี้จะได้อธิบายถึงรายละเอียดของเครื่องมือเครื่องใช้ในประเพณีและพิธีกรรมต่างๆ

เครื่องมือเครื่องใช้ที่เกี่ยวข้องกับประเพณีและพิธีกรรมของชาวลาวโซ่ง

ภูมิปัญญาในการสร้างสรรค์เครื่องมือเครื่องใช้ต่างๆ ของชาวลาวโซ่งนั้น ก่อให้เกิดความสัมพันธ์โดยตรงกับระบบนิเวศวัฒนธรรมของท้องถิ่นขึ้น ดังนั้น เครื่องมือเครื่องใช้ของชาวโซ่งคงมีที่แตกต่างกันไปบ้างตามแต่บริบทและสังคมแวดล้อมจะเป็นตัวกำหนด โดยทั่วไปเครื่องมือเครื่องใช้ของพวกโซ่งนั้นจะมีวัตถุประสงค์เพื่อรองรับการใช้งานตามกิจกรรมทำมาหาเลี้ยงชีพและดำเนินชีวิตเสียเป็นส่วนใหญ่ เช่น เครื่องมือที่ใช้ประกอบการเกษตรกรรม ทำนา จับสัตว์หรืออำนวยความสะดวกในการอยู่อาศัย เช่น ขะหมุก ใช้ใส่ผ้าทอของชาวโซ่ง, ตีบม่อน ใช้เป็นที่เลี้ยงตัวไหม , กระจาด เป็นภาชนะใส่ของใช้ทั่วไป, กะเหล็บ ภาชนะจักสานไว้ใส่ผักหรือพืชเพาะปลูก, โห้ ภาชนะทรงกระบอกเตี้ย สำหรับใส่เศษผ้า และเครื่องเย็บปักถักร้อยต่างๆ เป็นต้น

ส่วนที่มีความเกี่ยวข้องกับประเพณีและพิธีกรรมตามความเชื่อของชาวโซ่งนั้น อาจมองเครื่องมือเครื่องใช้ที่เกี่ยวข้องออกได้เป็นสองกลุ่มใหญ่

กลุ่มแรก คือ เครื่องมือเครื่องใช้ตามปกติที่พวกโซ่งนั้นใช้สอยอยู่โดยทั่วไปในชีวิตประจำวัน แล้วสามารถนำมาใช้ได้ในพิธีกรรมตามประเพณีต่างๆ เช่น กระจาดใส่ของ, ขันหะมะ หรือเขียนหมาก

กระจาด

ใช้เป็นภาชนะใส่ของ ลักษณะกลมแบนทำด้วยไม้ไผ่สานลายพิกุล หลึงชาวโซ่งใช้ใส่ของใช้ทั่วไปหรือใส่ของหาบไปงานพิธีต่างๆ

รูป 7-62 กระจาด ชาวโซ่งใส่ของใช้ต่างๆ ทั้งในชีวิตประจำวันและในงานพิธี
ที่มา : ภาพถ่ายจากการสำรวจ, หมู่บ้านเกาะแรด อ.บางเลน จ.นครปฐม

กะเหล็บ

เป็นภาชนะจักสานที่มีเอกลักษณ์ของชาวลาวโซ่ง ทำด้วยตอกขนาดเล็ก นำมาสานกันด้วยความประณีต มีขนาดและรูปทรงต่างๆกันตามแต่ผู้สร้างจะรังสรรค์ ทรงคล้ายโอ่งดินเผาแต่มีกันเป็นสี่เหลี่ยมผืนผ้า ขนาดเล็กส่วนความกว้างมากกว่าความสูงจะมีลักษณะคล้ายผลจันทน์ เมื่อถึงคราวงานแต่งงานชายชาวโซ่งจะสานกะเหล็บให้ฝ่ายหญิงใช้สะพายใส่หมากพลูในพิธี เพื่อเป็นการแสดงฝีมืออดฝ้ายหญิงและสื่อความหมายในทางว่าตนสามารถและเหมาะสมที่จะเป็นหัวหน้าครอบครัว ส่วนในชีวิตประจำวันหญิงชาวโซ่งก็สามารถใช้ใส่ผักและพืชผลจากการเพาะปลูกได้อีกด้วย

รูป 7-63 : กะเหล็บ

ที่มา : ภาพถ่ายโดย อ.อดิสร ศรีเสาวนันท

ขันหะ

ขันหะ ขันหะมาก หรือเขียนหะมาก โดยทั่วไปใช้ในชีวิตปกติประจำวันของชาวโซ่ง คือใช้สำหรับบรรจุ หมากพลู และบุหรี ไว้รับแขกที่บ้าน ตั้งไว้ที่ระเบียงยามที่แขกไปใครมาก็สามารถเชิญชวนกันกินหมากและมวนบุหรีสูบ ส่วนในงานประเพณีต่างๆ ยังคงสามารถนำเขียนหะมากมาใช้เพื่อจัดใส่ข้าวของต่างๆ เช่น การจัดขันหะมากเพื่อมา “ส่ง” หรือสู่ขอหญิงสาวชาวโซ่งของฝ่ายชาย อีกทั้งยังอาจใช้จัดเตรียมข้าวของในพิธีเสนต่างๆก็พอทำได้ ขันหะ หรือขันหะมากจึงเป็นของใช้ติดเรือนของชาวโซ่งที่สำคัญอันหนึ่ง

ลักษณะเป็นกล่องหรือกะบะสี่เหลี่ยม มี 4 ขา ขนาดจัตุรัส กว้างประมาณ 27 เซนติเมตร สูงประมาณ 20 เซนติเมตร 287 ภายในใช้แผ่นไม้กันเป็นช่องๆ 3 - 4 ช่อง บางช่องมีฝาหรือลิ้นชักปิดเพื่อกันชื้นหรือรักษากลิ่นของยาสูบ

รูป 7-64 : ชันหมาะ

ที่มา : ภาพถ่ายโดย อ.อดิศร ศรีเสาวนันทน์

กลุ่มที่สอง คือ เครื่องมือเครื่องใช้ที่มีความเฉพาะทำขึ้นเพื่อใช้ประกอบพิธีกรรม มีความเกี่ยวข้องกับประเพณีโดยตรง ทั้งใช้สอยเพื่อการประกอบพิธีกรรมหนึ่งใดโดยเฉพาะเท่านั้น หรืออาจเพื่อวัตถุประสงค์เฉพาะหนึ่งๆ เช่น การแต่งปานเช่นไหว้ แต่สามารถนำไปใช้ได้ในพิธีกรรมต่างๆ กัน

ปาน

ปาน หรือ พาน คือภาชนะสำหรับใส่เครื่องเช่นไหว้ผีเรือนและเทวดา มีรูปร่างลักษณะเป็น ถาดกลม มีขาเป็นขอบทึบทรงสูง ดูลักษณะภายนอกเป็นรูปทรงกระบอกสานด้วยไม้ไผ่ขัดกันเป็นตาหกเหลี่ยมคล้ายตาชะลอม ความกว้าง 70 - 80 เซนติเมตร สูง 35 - 50 เซนติเมตร มีขอบทั้งด้านบนและด้านล่างของพาน ลักษณะคล้ายโตกของชาวไทยภาคเหนือ หรือพาน เพราะมีขาสูง ทำให้กันพานนั้นไม่ติดพื้น เป็นการชูส่วนที่จัดวางแต่งเครื่องเช่นต่างๆให้สูงขึ้น

“ปานเพื่อน” เป็นภาชนะไว้ใส่อาหารในพิธีเช่นไหว้ผีเรือน ลักษณะกลมยกพื้นสูง 20 - 25 เซนติเมตร ด้านข้างมีลวดลายจากการจักสาน เมื่อใดที่พูดว่า แต่งปานเพื่อน หมายถึงการแต่งสำหรับเพื่อ เช่นไหว้ผี

“ปานขวัญ” ใช้ในพิธีเช่นไหว้ในพิธีเรียกขวัญ และแต่งงาน

ชาวลาวโซ่งนั้นมีการจัดพิธีไหว้ผีเรือนและเช่นไหว้ผีในพิธีต่างๆ อยู่เป็นประจำ ดังนั้นปานจึงเป็นเครื่องใช้ประจำบ้านที่เกี่ยวข้องกับพิธีกรรมและความเชื่อเรื่องผีของชาวโซ่ง ที่จะไม่นำมาใช้นอกเหนือจากการเช่นไหว้โดยเด็ดขาด โดยเฉพาะปานเพื่อนที่เช่นไหว้ผีบรรพบุรุษ ในพิธีจะมีการยกปานเพื่อนของญาติพี่น้องร่วมผิอย่างพร้อมเพรียงกันเพื่อเคารพเช่นไหว้ผีเรือนของกลุ่มเครือญาติตน

เสื่อฮี

สำหรับเสื่อฮีนี้มีทั้งของชายและหญิง เป็นเสื่อยาวคลุมถึงเข่าของชาวลาวโซ่ง ใช้สอยในงานพิธีสำคัญ เช่น งานศพ งานแต่ง หรือเสนเรือน มีลักษณะที่ต่างกันไปตามแต่ว่าเป็นของฝ่ายชาย

หรือหญิง “เสื่อฮิชาย” ตัวเสื่อคลุมยาวถึงเข่า ผ่าหน้าป้ายทับไปทางซ้าย มีกระดุมดินที่หน้าอก ส่วนเสื่อฮิของฝ่ายหญิงนั้นเรียก “เสื่อฮิ(หญิง)” เป็นเสื่อสวมศีรษะคอวี ตกแต่งด้วยผ้าไหมสีต่างๆ ในพิธีศพมีการนำเสื่อฮิมาคลุมโรงศพ โดยกลับด้านที่เป็นลายปักออกไว้ทางด้านนอก

รูป 7-65 การใช้เสื่อฮิคลุมโรงศพ ความเชื่อตามพิธีกรรมของชาวลาวโซ่ง
ที่มา : ภาพถ่ายจากการสำรวจ, หมู่บ้านเกาะแรด อ.บางเลน จ.นครปฐม

ใต้

เครื่องจักสานขนาดเล็ก เป็นสัญลักษณ์แทนขวัญของเด็กชายหญิงที่เกิดใหม่ สานเลียนแบบข้าวของเครื่องใช้ต่างๆ ขนาดสูงประมาณ 2 นิ้ว มี พัด กระพ้อ ธนู หรือหน้าไม้ และถุงผ้า ทั้ง 4 ชิ้น ผูกเชือกห้อยรวมกับปลายไม้ไผ่ยาวสัก 1 คืบ เป็นพวงเดียว ปักไว้ที่ข้างฝาหรือชื่อบ้าน ตามความเชื่อของชาวโซ่งที่ว่าเด็กเกิดใหม่ทุกคนนั้นจะมีสิ่งเร้นลับคอยดูแล คนที่มีชีวิตคือคนที่มีขวัญสมบูรณ์ ขวัญจึงเป็นสิ่งที่ต้องมีติดตัวตลอดไป จึงมีพิธีการเช่นสู่ขวัญ และทำ “ใต้” เพื่อเป็นการบูชาขวัญให้เด็กชาวลาวโซ่งที่เกิดใหม่

เสาหลวง

เป็นเสาสูงสัก 2 เมตร ที่ทำขึ้นด้วยท่อนไม้ขนาดไม่ใหญ่ไม่เล็ก ไม่ใช่เพื่อประโยชน์ใช้สอย หากแต่เพื่ออุทิศให้แก่ผู้ตายในพิธีศพ ตามที่ชาวโซ่งเชื่อว่าการปฏิบัติต่อผู้มีพระคุณ ผู้มีพระคุณนั้นจะทำให้คุณสนองตอบกลับมาให้

ดังที่เกริ่นข้างต้นว่าเมื่อใดที่มีคนในหมู่บ้านชาวโซ่งเสียชีวิต ชาวโซ่งทั้งชายหญิงจะละจากการงาน และมาลงแรงช่วยกันทำเสาหลวงนี้ ไม่มีการขายหรือทำเตรียมไว้แต่อย่างใด แม้จะไม่มีควมประณีตเรียบร้อยมากนักด้วยระยะเวลาจำกัด แต่แฝงไว้ซึ่งภูมิปัญญามากมายของชาวโซ่ง ฝ่ายชายจะ

เตรียมท่อนไม้และถากเปลือกออกตกแต่งเป็นเสาชนาดประมาณสูง 2 เมตร ด้วยมีดพร้าที่ติดตัวมาเป็นของคู่กาย ตรงส่วนปลายหัวเสา หากผู้ตายเป็นชายก็จะเป็นตัวหงส์ แต่หากเป็นหญิงก็จะเป็นหัวปลี ดอกไม้ หรือดอกบัวตูม รอบเสาทำเป็นบ่วงกลมกว้างประมาณ 1 เมตร ส่วนฝ่ายหญิงจะเตรียมธงผ้ารวมถึงสิ่งของเสื้อผ้า จัดด้ายสีตามราวไว้ประดับประดาทำปึกหงส์ ชาวโซ่งถือว่าผู้ที่ตายจะได้ไปอยู่ที่เมืองแถง คนมีความดีนั้นตายแล้วจะไปอยู่กับเทวดาบนเมืองฟ้า เสาหลวงจึงถือเป็นสิ่งอำนวยความสะดวกให้ผีเดินทางไปเมืองฟ้าเมืองสวรรค์อย่างสะดวกสบาย นอกจากนี้ยังมีการทำเรือนแฉ่วเพื่ออุทิศแก่ผู้ตายอีกด้วย

เครื่องมือเครื่องใช้ต่างๆ ที่ยกมานี้เป็นเพียงส่วนหนึ่งของข้าวของเครื่องใช้ต่างๆ ของชาวลาวโซ่งที่เกี่ยวข้องสัมพันธ์กับประเพณีและพิธีกรรมต่างๆ ไม่ว่าจะเป็นทางตรงหรือสัมพันธ์กันในมิติของการใช้สอยทางอ้อม ก็ยังผลสะท้อนถึงภูมิปัญญาและบอกเล่าเรื่องราววิถีชีวิตของชาวลาวโซ่งได้เป็นอย่างดี เห็นได้ถึงความสัมพันธ์กลมกลืนกันระหว่างการดำเนินชีวิตตามกิจวัตรประจำวันกับประเพณีและพิธีกรรมตามความเชื่อ ที่เคารพนับถือผี และให้ความสำคัญกับลำดับชั้น ของสิ่งใดใช้ร่วมกันได้ และของสิ่งใดที่ไม่สามารถใช้ร่วมกันได้ ทั้งที่ใช้ในระหว่างการดำเนินชีวิตประจำวันกับที่ใช้ในการประกอบพิธี และระหว่าง “คน” กับ “ผี”

ตัวอย่างหนึ่งที่สามารถช่วยในการอธิบายให้เข้าใจได้คือ พิธีการยกปานผืนของญาติพี่น้องร่วมผีเดียวกันในการเซ่นเรือน “ปาน” หรือ “พาน” ยังทำหน้าที่สะท้อนให้เห็นได้ถึงความสัมพันธ์ในหลายระดับ โดยการที่ต้องเป็นกลุ่มญาติพี่น้องที่ร่วมผีเดียวกันเท่านั้นจึงจะทำการยกปานผืนได้ แสดงให้เห็นความแตกต่างกันเองของกลุ่มเครือญาติของชาวลาวโซ่งที่ต่างผีกัน, ความต่างในระดับของรูปลักษณ์ปานที่มีฐานรองรับของเซ่นไหว้ยกสูงสัณนิทน้อย ประกอบกับการยกปานขึ้นเหนือหัวโดยพร้อมเพรียงกันของกลุ่มเครือญาติ ทำให้เห็นถึงลำดับความสัมพันธ์ระหว่างคนเป็นและผีของชาวลาวโซ่งได้เป็นอย่างดี อีกทั้งการที่ “ปาน” นั้นไม่สามารถนำไปใช้เพื่อการอื่นในชีวิตประจำวันของพวกเขา คงยืนยันถึงความเชื่อและความเคารพนับถือผีที่สะท้อนผ่านเครื่องมือเครื่องใช้ได้เป็นอย่างดี

ทั้งในปัจจุบันนี้ จากการลงไปทำการศึกษาในชุมชนชาวโซ่งในแถบลุ่มน้ำภาคกลางอย่างจังหวัดเพชรบุรี นครปฐม และสมุทรสาคร ก็ยังพบได้ว่าชาวลาวโซ่งนั้นยังคงรักษาขนบประเพณีต่างๆ ที่เป็นแก่นในเรื่องของบูชายันได้ไว้อย่างมั่นคง แม้จะเกิดการโยกย้ายถ่ายเททางวัฒนธรรมตามบริบทแวดล้อมของสังคมไทยที่เป็นชาวพุทธ ก็ยังผลให้เห็นถึงการดำรงไว้ซึ่งสาระหลักทางความคิดที่สะท้อนเป็นภูมิปัญญาในการสรรค์สร้างเครื่องมือเครื่องใช้ที่ปรับเปลี่ยนไปในนิเวศวัฒนธรรมที่ใหญ่กว่าอย่างสังคมไทย กลายเป็นรูปแบบนิเวศวัฒนธรรมใหม่ที่เกิดจากการผสมผสานหักทอของวัฒนธรรม ไทย - ไทย ได้อย่างกลมกลืน “...เมื่อคนทั้งสาม คือ ปู่ลาบเซิง ขุนเด็ก และขุนคาน ขึ้นไปถึงเมืองสวรรค์ พระยาแถน คือ เทพเจ้าองค์ใหญ่ ก็กรุณาให้ที่อยู่อย่างสบาย แต่พวกนี้ไม่เคยอยู่บนสวรรค์ ก็ไม่รู้ว่าทำอะไร จะหาอะไรเหมือนพวกเทวดา เขาก็ทำไม่ได้ แทนที่จะมีความสุข ก็กลับเบื่อหน่าย พวกกันไปเฝ้าพระยาแถน ทูลว่า “ข้อยนี้อยู่เมืองบนบ่แก้ว แล่นเมืองฟ้าบ่เป็น” ขออนุญาตกลับลงไปอยู่เมืองมนุษย์อย่างเดิม พระยาแถนก็อนุญาตให้กลับ...” (มนตรี ศรีบุษรา, 2522)

สรุป

“ผู้ไทดำ” แต่เดิมมีภูมิลำเนาอยู่ที่เมืองแกลง แคว้นสิบสองจุไทย เมื่อได้เคลื่อนย้ายผ่านเมืองหลวงพระบางผ่านมาถึงยังที่ราบลุ่มน้ำภาคกลางของไทยเข้าสู่เมืองเพชรบุรีจากการกวาดต้อนด้วยการศึกสงคราม แลเห็นมีฐานพื้นที่เนินเขาและลำน้ำอุดมคล้ายคลึงกับนิเวศน์เดิมที่คุ้นเคย จึงได้ลงหลักปักฐานเป็นที่รู้จักในชื่อ “ลาวโซ่ง” กลุ่มชาติพันธุ์ไท - ลาว กลุ่มหนึ่งที่ปรับตัวอยู่ร่วมกับนิเวศวัฒนธรรมใหม่ คลายคติความเชื่อแต่เดิมไปบ้างเพื่อผสมผสานรับเอาสังคมพุทธศาสนาของชาวไทย แต่ยังดำรงไว้ซึ่งความศรัทธาใน “ແລນ” ผีฟ้าเทวดาที่คอยปกป้องรักษาพวกพ้องลาวโซ่งที่มีสังคมอันแน่นแฟ้นใกล้ชิดสนิทสนมในระบบเครือญาติ แม้ในปัจจุบันนี้จะมีบ้างที่เริ่มกระจายกระจ่ายแยกย้ายไปเพื่อทำมาหาเลี้ยงชีพหรือสร้างครอบครัวใหม่ในแบบสังคมปัจจุบัน แต่เมื่อถึงกาลงานบุญเสนใหญ่ ก็มีได้ห่างหายไปจากชุมชนชาวโซ่งแต่เดิมที่จากมา ระบบความคิดที่ใกล้ชิดสนิทสนมนี้เองได้ถ่ายทอดภูมิปัญญาของชาวโซ่งผ่านวิถีการดำรงชีวิตทั้งในตัวเรือน หรือ “เฮือน” ของชาวโซ่ง และการใช้ชีวิตตามกิจวัตรประจำวันแบบสังคมเกษตรกรรมที่ดำเนินไปอยู่ทุกเมื่อเชื่อวัน ถ่ายทอด เรียนรู้ ซึมซับรูปแบบวิถีและคติของโซ่งจาก “ผู้ท้าว” สู่ “ผู้น้อย”

เครื่องมือเครื่องใช้ของพวกโซ่งนั้นผูกสัมพันธ์กับรูปแบบวิถีชีวิตและนิเวศวัฒนธรรมตามธรรมชาติที่สัมพันธ์กับ “ผิ” เป็นอย่างมาก โดยเฉพาะภูมิปัญญาสร้างสรรค์เครื่องมือเครื่องใช้ที่เกี่ยวข้องกับประเพณีและพิธีกรรมด้วยแล้ว ยิ่งเป็นสิ่งสะท้อนให้เห็น ภูมิ และ ปัญญา อันชาญฉลาดในการอยู่ร่วมกันของคนในสังคมชาวโซ่งกับธรรมชาติและเชื่อได้อย่างมีคุณภาพ ผ่านประเพณีและพิธีกรรมเพื่อแสดงความเคารพและศรัทธาให้ “ผิ” คอยจุณเจือช่วยเหลือปกป้องรักษาและนำพาแต่สิ่งที่ดีให้กับชาวลาวโซ่ง

ไม่ใช่เพียงภูมิปัญญาในการผลิตเครื่องมือเครื่องใช้ที่ถ่ายทอดผ่านกันมาเพียงเท่านั้น แลแฝงซึ่งคติและกุศโลบายในการเป็นอยู่ร่วมกันในหมู่ชาวโซ่ง ทั้ง ผู้ท้าว กับ ผู้น้อย และ ชาย กับ หญิง ก่อให้เกิดเครื่องมือเครื่องใช้ที่เป็นศิลปหัตถกรรมที่มีคุณค่างดงามทั้งทางรูปลักษณ์และทางจิตใจ

ตอนที่ 7

การเปลี่ยนแปลงในเครื่องใช้ เครื่องจักสานในการดำรงชีวิตของลาวโซ่ง วิถีชีวิต และการสร้างสรรค์เครื่องใช้ เครื่องจักสานของชาวลาวโซ่ง

วิถีชีวิตของชาวลาวโซ่ง

การตั้งถิ่นฐานของชาวลาวโซ่งแต่ดั้งเดิมนั้น มักเลือกดำรงชีวิตอยู่ในที่ราบใกล้แหล่งน้ำเป็นสำคัญ เราสามารถสังเกตเห็นลักษณะอันนี้ได้เด่นชัดจากกลุ่มของเรือนชาวลาวโซ่งใน จังหวัดเดียนเบียน ประเทศเวียดนาม ซึ่งจะมีลักษณะคือ หมู่บ้านจะเรียงตัวกันเป็นแนวยาว กระจายอยู่ตามเชิงเนินเขา มีเส้นทางเดินเล็กๆ เชื่อมต่อกันระหว่างบ้านแต่ละหลัง แต่ละหมู่บ้านจะมีเส้นทางหลัก หนึ่ง ถึงสองเส้น เชื่อมออกมายังถนนใหญ่ที่อยู่ฝั่งตรงกันข้าม ด้านหน้าของหมู่บ้านจะเป็นที่ราบผืนใหญ่สำหรับทำนาข้าว ซึ่งคั่นอยู่ระหว่างถนนใหญ่ กับตัวหมู่บ้าน ที่ราบลุ่มนี้มักจะมีลำน้ำธรรมชาติไหลผ่านขนานไปกับตัวหมู่บ้าน ชาวโซ่งรู้จักวิธีการนำน้ำมาใช้ในการทำนา และในครัวเรือนเป็นอย่างดี ที่นาผืนใหญ่จะถูกแบ่งเป็นแปลงย่อยๆ ด้วยคันดินแน่นหนา มีเครือข่ายของคูน้ำเล็กๆ วังเชื่อมโยงทั่วตลอดถึงกัน การเลือกตั้งถิ่นฐานในชัยภูมิดังกล่าวเกิดจากการหาเลี้ยงชีพโดยการทำนาซึ่งเป็นอาชีพหลักที่สำคัญของชาวลาวโซ่งไม่ว่าจะดำรงชีวิตอยู่ในบริบทของวัฒนธรรมไหน

รูป 7-66 หมู่บ้านชาวลาวโซ่งที่อยู่ร่วมกับนาข้าว
ในจังหวัดเดียนเบียน ประเทศเวียดนาม

รูป 7-67 งานฝีมือจักสานเป็นงานของผู้ชาย ในรูปผู้ชาย
ชาวลาวโซ่ง บ้านเกาะแรต จังหวัดนครปฐม
กำลังช่วยกันในพิธีงานศพ

จากการสัมภาษณ์ ชื่นชม เพชรแอ ชาวไทยเชื้อสายลาวโซ่ง ที่บ้านเกาะแรต จ.นครปฐม ถึงการทำนาแบบดั้งเดิมของชาวโซ่ง ทำให้ทราบว่าเดิมนั้นชาวลาวโซ่งทำนาตามฤดูกาลกันปีละ 1 ครั้ง ในการทำนาจะใช้เมล็ดพันธุ์ข้าวหนัก ใช้เวลาตั้งแต่เริ่มต้นปลูกเพาะต้นกล้า ราวต้นเดือนสิบสอง ไปจนถึงเก็บช่วงเกี่ยวข้าวราวๆ เดือนสาม รวมเวลาประมาณ 4 เดือน ช่วงเวลาที่ว่างเว้นจากการทำนา ก็จะใช้เวลาว่างสำหรับจัดทำข้าวของเครื่องใช้ที่จำเป็น โดยมีการแบ่งหน้าที่กันชัดเจนระหว่างชาย หญิง ฝ่ายหญิงนั้นจะรับหน้าที่ในการเลี้ยงไหม ปั่นด้ายทอผ้า ตัดเย็บเครื่องนุ่งห่ม ส่วนงานหัตถกรรมเครื่องใช้ เครื่องจักสานมักทำโดยผู้ชาย (มณีรัตน์ ท้วมเจริญ, 2524, หน้า 65) แต่เดิมนั้นงานฝีมือเหล่านี้ไม่มีการซื้อขาย แต่ละคนอาจจะมีความชำนาญที่แตกต่างกัน ใครมีความถนัดเครื่องใช้ชิ้นไหนก็

ทำขึ้น แล้วจึงนำมาแลกเปลี่ยนกัน ช่วงเวลาในการทำเครื่องใช้เครื่องจักสานของชาวลาวโซ่งจึงมีความสัมพันธ์กับ วิถีชีวิตการทำนาข้าวมาแต่ดั้งเดิม

การเลี้ยงชีพโดยนาข้าว

ชาวลาวโซ่งหาเลี้ยงชีพด้วยการปลูกข้าวเป็นหลัก อันเป็นเอกลักษณ์อย่างหนึ่งของกลุ่มชาติพันธุ์ลาวโซ่ง ทั้งในถิ่นฐานดั้งเดิม คือจังหวัดเขินลา จังหวัดเดียนเบียน ประเทศเวียดนาม หรือ ที่กระจายอยู่ในตามภาคกลาง และตะวันตกของประเทศไทย ดังนั้นจึงเครื่องมือ เครื่องใช้ ที่เกี่ยวกับการทำนาข้าวโดยตรง และต่อเนื่องไปยังการดำรงชีวิตที่เกี่ยวกับข้าวในด้านอื่นๆอีกด้วย

กระบวนการทำนาข้าวแบบดั้งเดิม ที่เกี่ยวข้องกับเครื่องมือ เครื่องใช้ นั้นเริ่มตั้งแต่ การเริ่มเตรียมดินซึ่งต้องใช้แรงงานของวัวหรือควายไถ และหมัก ให้ดินนั้นมีความร่วนซุย อุ่มน้ำ เหมาะแก่การทำนาดำ เครื่องใช้ที่สำคัญในขั้นตอนนี้ได้แก่ คันไถวัว คันไถควาย คราด ซึ่งทำจากไม้เนื้อแข็งที่มีความทนทาน หลังจากดำนาแล้ว จึงปล่อยให้ข้าวเจริญเติบโตจนถึงเวลาออกรวงสุกพร้อมเก็บเกี่ยว การเกี่ยวข้าวแต่เดิมนั้นใช้การลงแรงช่วยกันหลายๆครัวเรือน หรือที่เรียกว่า “เฮาแรง” หรือ “ลงแขก” ที่เรารู้จักกัน เมื่อถึงเวลาที่ข้าวสุกเต็มที่พร้อมสำหรับเก็บเกี่ยวจึงใช้ ไม้ลำ เป็นไม้ยาวประมาณ 3-4 เมตรนาบให้ข้าวล้มเพื่อที่จะใช้เคียวเกี่ยวได้ง่าย การเกี่ยวข้าวต้องทำตั้งแต่เช้ามีดในตอนที่ยังมีน้ำค้างอยู่ บางครั้งเมื่อถึงฤดูเกี่ยวข้าวแล้ว น้ำในนายังมีมากก็ต้องใช้การพายเรือออกไปเพื่อเกี่ยวข้าวกลับมา

เมื่อเกี่ยวข้าวมาได้แล้วจึงเอามาวางกองไว้รอบๆเสา เพื่อให้วัวหรือ ควายซึ่งผูกจูงไว้กับเสาตรงกลาง เดินวนย่ำข้าวไปเป็นวงกลมเพื่อแยกเอาส่วนที่เป็นข้าวเปลือกออกจากฟางข้าว การนวดข้าวนี้จะต้องระวังไม่ให้มูลของวัวควายถ่ายลงไปปะปนกับข้าว ดังนั้นจึงต้องมีคนถือกระบุงคอยจ้องสังเกตกริยาอาการของวัวควายเพื่อรองรับมูลเอาไว้ เมื่อได้ข้าวที่เป็นเมล็ดมาแล้วจึง นำไปสีโดยเครื่องสีข้าวเพื่อแยกเปลือกออกมา แล้วจึงนำไปตากกับครกกระต๋อง ถ้าอยากให้ข้าวมีสีขาวมากขึ้น ก็เพิ่มจำนวนรอบของการตำเข้าไป หลังจากนั้นจึงเอาข้าวสารที่ยังมีเปลือกผสมอยู่มาผัดโดยใช้กระต๋องผัดข้าว หรือที่ชาวลาวโซ่งเรียกว่า เสิง สะบัดเอาเปลือกข้าวซึ่งมีน้ำหนักเบากว่าให้ปลิวแยกออกจากเมล็ดข้าว การผัดข้าวนี้ต่อมาได้พัฒนาเป็นเครื่องกลไกอย่างง่ายที่เรียกว่าเครื่องสีผัด โดยใช้แรงลมในการแยกเอาเปลือกข้าว และเมล็ดลีบออกจากข้าวสาร ขั้นตอนสุดท้ายก็คือการเก็บข้าวใส่กระบุง แล้วจึงนำไปเก็บไว้ในยุ้งข้าวประจำของแต่ละบ้านต่อไป

ที่กล่าวมาเป็นเพียงคำอธิบายโดยย่อของกระบวนการทำนาข้าวแบบดั้งเดิม ตั้งแต่เริ่มจนกระทั่งได้เป็นเมล็ดข้าวออกมา จะเห็นได้ว่าแต่ละขั้นตอนนั้นต้องการเครื่องมือมาใช้สอยอย่างหลากหลาย ผู้สร้างสรรค์เครื่องใช้จึงต้องมีความเข้าใจในธรรมชาติการใช้งานแต่ละขั้นตอนที่ต่างกัน ทั้งการเลือกนำวัสดุมาใช้เพื่อให้มีความแข็งแรงสำหรับการทำงานที่ต้องการความทนทาน หรือการสร้างเครื่องใช้ที่มีน้ำหนักเบาเหมาะสมต่อการยกแบก ต้องมีความเข้าใจในกริยาของการใช้สอย เช่น กระต๋องผัดข้าว หรือเสิง ต้องมีขนาดกว้างพอที่จะยกถือเพื่อสะบัดได้ และมีความแบนราบเพื่อให้เปลือกข้าวปลิวแยกออกไปโดยง่าย เป็นต้น

ไม้ไผ่ และการจักสาน

ลักษณะธรรมชาติของไม้ไผ่นั้นเป็นลำยาว ภายในมีรูกลวง เมื่อยังเป็นลำสามารถรับน้ำหนักได้ดีจึงมักนำมาทำเป็นโครงสร้างของเรือนเครื่องผูก หรือใช้ประโยชน์จากช่องกลวงภายในได้ เมื่อนำมาทาบ ตอก ให้เป็นแผ่นแบนๆ หรือเป็นเส้นเล็กๆก็สามารถดัดโค้งเป็นรูปทรงต่างๆได้ และเมื่อนำมาขัดกัน สานเข้าด้วยกันเป็นเครื่องจักสาน ก็สามารถรับน้ำหนักได้ดี ทั้งในเวลาที่ไม่มีย้ำหนักใดมากดกระทำ ก็สามารถคืนตัว กลับมาเป็นรูปทรงได้ดังเดิม

เรือนของชาวไทโซ่ง หรือที่เรียกกันว่า “กวังดู้บ” คำว่า “กวังดู้บ” นั้นใช้เรียกองค์ประกอบโครงสร้างบนหลังคาซึ่งเกิดจากการนำเอาหวาย หรือไม้ลวกลำเล็กๆ มาผู้รวมกันให้เป็นเกลียวขนาดประมาณแขนของผู้ใหญ่ เพื่อใช้ดัดโค้งรับน้ำหนักของส่วนหลังคาด้านสกัด ทำให้เกิดเป็นผืนหลังคาโค้งทรงกระดองเต่า ที่เป็นเอกลักษณ์ของเรือนโซ่งอย่างที่เรารู้จักกัน นอกจากหลังคาแล้ว พื้นเรือนนิยมใช้ไม้ฟาก (ไม้ไผ่ที่ทุบแผ่ให้แบนราบ) วางบนตงตามแนวขวางตัวเรือน (สมชาย นิลาธิ, 2521 หน้า69) เช่นเดียวกับผนังก็ใช้เป็นฝาไม้ไผ่เช่นกัน

โครงสร้างของพื้นผิวจักสานไม้ไผ่นั้นมีความแข็งแรง เหนียว และทนทานรับแรงดึงได้ดี จึงสามารถนำเอาไปประยุกต์ใช้เป็นโครงสร้างของสิ่งก่อสร้างอันหลากหลายได้ สะพานไม้ที่ข้ามลำห้วยเล็กๆ ทางเข้าหมู่บ้านชาวลาวโซ่ง เมืองเดียนเบียน มีการใช้ไม้ไผ่นำมาสานให้เป็นรูปทรงคล้ายกระบุงทรงสูง ก่อนบรรจุหินลงไปจนเต็ม ใช้แรงดึงที่ผิวไม้ไผ่สานทำให้หินที่อยู่ข้างในเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน ทำหน้าที่เป็นเสาของสะพานได้อย่างน่าทึ่ง

ชาวลาวโซ่งสามารถใช้ไม้ไผ่สร้างสรรค์สร้างเป็นเครื่องใช้ได้เกือบจะทุกชนิด ตั้งแต่เครื่องเล่นเครื่องใช้สำหรับหุงข้าว เครื่องมือจับปลา ของใช้ติดตัว เครื่องใช้ในพิธีกรรม ไปจนถึงของที่ใหญ่ขึ้นอย่าง รั้วหวัดวิดน้ำเข้าสู่นาข้าว และเป็นองค์ประกอบของเรือนดังที่กล่าวไปแล้ว นอกจากเป็นเครื่องใช้แล้ว ยังนำเอาตอกไม้ไผ่มาขัดสานกันเป็นวงเล็กๆ แขนงไว้ตามเสาเรือนที่เรียกว่า เหลว หรือ เพื่อตะเหลว ใช้เป็นสัญลักษณ์ของสิ่งศักดิ์สิทธิ์ สิ่งที่ป้องกันเรื่องร้ายแรงต่างๆ

รูป 7-68 ฐานสะพานที่ทำจากการจักสาน พื้นสะพานก็เป็นไม้ไผ่เช่นกัน จ.เดียนเบียนฟู ประเทศเวียดนาม

รูป 7-69 เหลว หรือ ตะเหลว การสานแบบง่ายๆ ที่กลายเป็นเครื่องรางสำหรับป้องกันสิ่งร้าย จ.เซินลา ประเทศเวียดนาม

การสร้างสรรค์เครื่องใช้เครื่องจักสานของชาวลาวโซ่ง

เครื่องใช้ในชีวิตประจำวัน ข้าวของเครื่องใช้ประเภทนี้ ได้แก่ เครื่องใช้ที่ใช้ภายในเรือน หรือ สะพายติดตัวสำหรับบรรจุของใช้ระหว่างเดินทาง ส่วนใหญ่จึงเป็นเครื่องจักสานที่ทำจากไม้ไผ่ หรือวัสดุ สานอื่นๆโดยมีหวายเป็นส่วนประกอบ เครื่องใช้สำคัญๆ ที่แสดงถึงเอกลักษณ์งานฝีมือของชาวโซ่ง ที่ยกมา มีดังนี้

- กระเหล็บ หรือเหล็บ เป็นเครื่องจักสานที่สำคัญของชาวลาวโซ่ง กระเหล็บที่พบในประเทศไทยมีลักษณะคือ มีส่วนฐานเป็นรูปเหลี่ยมผืนผ้า เริ่มสานด้วยตอกปิ่น(ตอกไม้ไผ่แบน) เป็นลายสอง สูงขึ้น จากฐานราว 20 เซนติเมตร แล้วจึงเริ่มเปลี่ยนมาใช้ตอกกลมเส้นเล็ก สานขัดกับตอกยี่นขึ้นเป็นทรงกลม คล้ายโอ่ง จนไปจบเป็นปากรูปกลมทางด้านบน เกือบขอบด้วยหวายสานลายประณีต สวยงาม กระเหล็บ นั้น ใช้สำหรับให้ผู้หญิงใส่ของใช้ส่วนตัว แต่จะทำขึ้นโดยฝ่ายชาย นอกจากใช้ใส่ของ เสื้อผ้าแล้ว กระเหล็บ ยังมีหน้าที่ทางสังคมอีก คือ ผู้ชายชาวโซ่งที่จะมาสู่ขอฝ่ายหญิงแต่งงานจะต้องสานกระเหล็บให้เป็นเพื่อใช้ในพิธี สำหรับใส่ขันหมาก และไว้ให้ฝ่ายหญิงสะพาย กระเหล็บจึงเป็นเครื่องจักสานที่เป็นสัญลักษณ์แสดง ถึงความพร้อมของผู้ชายชาวลาวโซ่ง ที่สามารถสร้างเครื่องใช้เครื่องจักสาน ขึ้นมาได้เอง มีความเป็นผู้นำที่ ดูแลครัวเรือน และครอบครัวได้

คุณค่าทางสังคม ที่สำคัญกว่าคุณค่าในด้านการใช้สอย ของเครื่องเรือน จึงเป็นเหตุผลหนึ่งที่ทำให้การทำงานจักสานของชาวโซ่ง โดยเฉพาะอย่างยิ่ง กระเหล็บ สืบทอดดำรงอยู่มาได้จนปัจจุบัน

- ขมุก เป็นภาชนะสานด้วยไม้ไผ่ทรงสี่เหลี่ยมผืนผ้า มีฝาปิดขนาดยาวราว 70-80 ซม. กว้าง ตั้งแต่ 35-40 ซม. สูงประมาณ 40 ซม.สานด้วยตอกปิ่นด้วยลายสองเฉียงทั้งลูก การจบขอบใช้การพับจบ ไม่มีวัสดุอื่นมาสานเกือบขอบ ด้านบนมักมีไม้กลมไขว้กันไว้สำหรับแขวน หรือหิ้ว ขมุกเป็นภาชนะที่มีพื้นผิว อ่อนจึงเหมาะใช้เก็บผ้าที่ทอเสร็จแล้วเป็นผืน มีน้ำหนักเบาจึงเก็บไว้บนเพดานบ้านโดยใช้ไม้ไผ่พาดกับข้อ บ้าน (นุกูล ชมพูนิช, 2531 หน้า 64)

- โเฮ้ เป็นภาชนะรูปทรงกระบอกสานด้วยไม้ไผ่ สำหรับใส่เศษผ้า เศษด้ายของผู้หญิง โเฮ้นั้น ใช้ในชีวิตประจำวันมากกว่าขมุก มักนิยมสานสลับเป็นลวดลายที่ฉิวทางด้านข้าง

รูป 7-70 : กระเหล็บ บ้านเกาะแรต นครปฐม

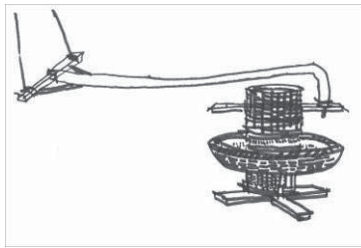
รูป 7-71 : ขมุก บ้านเกาะแรต นครปฐม

รูป 7-72 : โเฮ้ที่ยังใช้งานอยู่ บ้านเกาะแรต นครปฐม

รูป 7-73 ครกตำข้าวที่พิพิธภัณฑ์บ้านเกาะแรต

รูป 7-74 เครื่องสีข้าวโดยใช้แรงงานคน ภาพวาด
จากบ้านหนองจิก จ.เพชรบุรี

รูป 7-75 กระบุง ที่จังหวัดเขินลา ประเทศ
เวียดนาม สานด้วยลายสองทั้งใบ

เครื่องใช้ในการทำนาข้าว มีทั้งที่ทำจากไม้จริง และจากการจักสาน เครื่องใช้ส่วนใหญ่จะมีลักษณะคล้ายคลึงกับเครื่องมือทำนาที่พบได้ทั่วไป แต่อาจมีชื่อเรียก หรือลักษณะที่ผิดแผกออกไปบ้าง

- ไถวัว ชาวลาวโซ่งใช้ทั้งวัว และควายในการไถนา คันไถของควายนั้นจะมีขนาดสั้นกว่า และใช้ควายเพียงหนึ่งตัว ส่วนคันไถของวัวจะมีขนาดยาวกว่า คือยาว 4 ถึง 5 เมตร และใช้วัวสองตัวหรือที่เรียกว่า คันไถวัวคู่

การบังคับวัว หรือควายเดิน หรือที่เรียกว่าสนตะพายนั้น ก็แตกต่างกัน เพราะควายนั้นปกติจะมีแรงมากกว่า วัว จึงไถกดหน้าดินได้ลึกกว่า ส่วนวัวนั้นจะไถตื้นได้เร็วกว่า

- สีข้าว เป็นเครื่องกลอย่างง่ายที่ใช้แรงงานคนในการหมุนโมรอบในให้ดเปลือกข้าวให้หลุดออกจากเมล็ด ก่อนจะนำข้าวไปตำในครกให้ขาวขึ้นอีกขั้นตอนหนึ่ง สีข้าวนี้จะมีส่วนที่ห่อหุ้มอยู่ด้วยการจักสานอยู่ด้วย

- ครกตำข้าว ใช้ท่อนไม้ขนาดใหญ่เส้นผ่าศูนย์กลางประมาณ 60-80 ซม. สูงราว 50-70 ซม. นำมาขุดลงไปจากขอบด้านบนประมาณครึ่งหนึ่งสำหรับใส่ข้าว ตัวสากเป็นไม้สอดด้ามยาวมีจุดหมุนที่กึ่งกลาง มีปลายด้านหนึ่งสำหรับใช้เหยียบเพื่อยกสากขึ้น

- กระบุง หรือบุง เป็นภาชนะสานด้วยไม้ไผ่เป็นทรงกระบอก มุมที่กันแต่ด้านล่างจะให้อากาศ เช่นผ้า หรือใช้ยางรถยนต์แปะติดเพื่อเพิ่มความคงทนแข็งแรง กระบุงจะไว้ใส่ข้าวสาร หรือของใช้อื่นๆ สิ่งที่แตกต่างกันจากกระบุงของคนไทยภาคกลางก็คือ จะสานขึ้นรูปโดยการขัดตอกเป็นลายสองไม่มีเส้นยืน (นุกูล ชมพูนิช, 2531 หน้า 59) กระบุงใส่ข้าวที่พบที่บ้านขาม จังหวัดเขินลา ประเทศเวียดนามมีลักษณะคล้ายคลึงกับที่พบในประเทศไทย

การเปลี่ยนแปลงของวิถีชีวิต และการปรับตัวในเครื่องใช้ เครื่องจักสานของชาวลาวโซ่ง

การทำนาสมัยใหม่

ทัศนคติต่อการทำนาของชาวลาวโซ่ง ในพื้นที่ภาคกลางของประเทศไทย ได้เปลี่ยนแปลงไปจากการทำนาข้าวเพื่อเลี้ยงชีพ โดยเมล็ดข้าวที่ได้มาจะเก็บใส่ไว้ในยุ้งข้าวเพื่อเก็บไว้ใช้บริโภคได้ตลอดรอบปี มาเป็นการทำนาเพื่อให้ได้ปริมาณผลผลิตครั้งละมากๆ สำหรับขายต่อ ผลผลิตข้าวที่ได้มาทั้งหมดมักจะขายออกไปอย่างรวดเร็วหลังจากการเก็บเกี่ยวไม่นาน โดยเหลือไว้เพียงบางส่วนเพื่อเป็นเมล็ดพันธุ์สำหรับการทำนาครั้งต่อไป

ในพื้นที่ๆมีน้ำตลอดปี อย่างเช่นบ้านเกาะแรต อำเภอบางเลน จังหวัดนครปฐม ชาวไทยเชื้อสายโง่สามารถทำนาครั้งที่สองหรือมากกว่านั้น ที่เรียกกันว่านาปรัง ได้ตลอดปี พันธุ์ข้าวที่ใช้ก็มักจะเป็นข้าวเบาซึ่งเจริญเติบโต เก็บเกี่ยวได้รวดเร็ว แต่ในขณะเดียวกันก็ให้ผลผลิตได้น้อย

เมื่อต้องการประสิทธิภาพของการผลิตที่มากขึ้น ประกอบกับการเปลี่ยนแปลงของเทคโนโลยีเครื่องทุ่นแรงที่ทำให้ชีวิตสะดวกสบายมากขึ้น ชาวลาวโง่เริ่มรับเอาเทคโนโลยีใหม่ๆในการทำนาข้าวมาใช้ จากการใช้วัว ควายไถนาเปลี่ยนแปลงไปเป็น รถไถ หรือที่เรียกว่า “ควายเหล็ก” ในบางบ้านเปลี่ยนแปลงจากการทำนาดำ มาเป็นนาหว่าน เพราะต้องการลดขั้นตอนการปลูกกล้า ดำนาลง เพื่อผลผลิตที่มากขึ้นทำให้ต้องมีการจ้างคนมาพ่นยาฆ่าแมลงชนิดต่างๆตามรอบการเจริญเติบโตของต้นข้าว เมื่อถึงเวลาเก็บเกี่ยวจากเดิมที่เคยมาเอาแรงช่วยกันหลายๆครัวเรือน ก็กลายเป็นการจ้างรถเกี่ยวข้าวมาเกี่ยวซึ่งประหยัดเวลา และแรงงานกว่าเดิมมาก แต่ก็เสียค่าใช้จ่ายในการจ้างมากขึ้นเช่นกัน ปัจจุบันนี้เริ่มมีการใช้เครื่องเกี่ยวข้าว และนวดข้าวไปพร้อมๆกันทำให้กระบวนการจากท้องนาไปสู่โรงสีข้าวยังใช้เวลารวดเร็วมากขึ้น ข้าวนั้นไม่จำเป็นต้องเก็บไว้ในยุ้งข้าวอีก โดยข้าวที่นวดแล้วหลังจากเก็บเกี่ยวก็จะตากไว้ที่ลานบ้านเพื่อรอให้คนมารับซื้อต่อ ทักษะคิดของชาวลาวโง่จึงเปลี่ยนแปลงจากการทำนาเพื่อสำหรับกินใช้ในครัวเรือน เปลี่ยนแปลงไปเป็นการขายผลผลิตของตนเพื่อนำเงินไปซื้อของสำหรับอุปโภคบริโภคแทน

ในช่วงเวลา 20-30 ปีที่ผ่านมาการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นจากวิธีการทำนาข้าวในในอ.เกาะแรต แบบของใหม่เข้ามาแทนที่ของเก่า จากการเกี่ยวข้าวโดยแรงงานคน และการ”เอาแรง”กันภายในชุมชน เปลี่ยนแปลงไปเป็นรถเกี่ยวข้าว จนมาเป็นรถเกี่ยว และนวดข้าวที่มีประสิทธิภาพ และรวดเร็วมากขึ้น การเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นในทุกขั้นตอน ค่อยๆมาแทนที่การใช้เครื่องมือแบบดั้งเดิม เราจึงมักเห็นได้ถุนของบ้านชาวลาวโง่เต็มไปด้วยเครื่องมือเครื่องใช้เกี่ยวกับการทำนาข้าว เช่น คันไถ คราดเหล็ก หัวหมู กระดัง หรือเครื่องสีผัดข้าว วางทิ้ง หรือแขวนเก็บไว้อย่างชำรุดทรุดโทรม ที่แสดงถึงการไม่ได้ถูกใช้มาช่วงระยะเวลาหนึ่งแล้ว เครื่องมือ เครื่องใช้บางประเภท ที่มีลักษณะเป็นภาชนะใช้งานได้หลากหลาย เช่น กระดัง หรือ กระบุงใส่ข้าว ก็ถูกปรับเปลี่ยนไปใช้งานอย่างอื่น เช่น ใส่ของไว้สำหรับตากแห้ง หรือเก็บสิ่งของ แต่ก็จะมีขนาดเล็กลงตามการใช้งานที่เปลี่ยนแปลงไป

นอกจากนี้เมื่อความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับนาข้าวน้อยลง ชาวนามีโอกาสลงไปสัมผัสกับท้องร่อง คุน้ำในนาไม่บ่อยครั้งอย่างแต่ก่อน โอกาสที่จะหยิบฉวยเครื่องมือจับปลา หรือสัตว์น้ำอื่นๆ ตัดมือลงไปใช้งานก็ยิ่งน้อยลงไป เครื่องมือเครื่องใช้ที่เกี่ยวกับการจับปลา เช่น ตะข้อง หรือหมวง สุ่ม กะเซอ หรือส่อน ก็ถูกเก็บไว้ให้ทรุดโทรม หรือบางชนิดก็หายไป ไม่สามารถสืบค้นถึงรูปลักษณะได้

ปริมาณการทำนาที่เปลี่ยนแปลงจากเดิมปีละหนึ่งครั้งมาเป็น สองครั้ง หรือมากกว่านั้นต่อปี ทำให้เวลาว่างของชาวลาวโง่ซึ่งเคยมีหลังฤดูการเก็บเกี่ยวข้าวหายไป มีผลให้กิจกรรมการทำเครื่องเรือน เครื่องจักสาน ที่แต่ก่อนเคยทำกันมาในช่วงเวลานี้ ค่อยๆลดน้อยลงเรื่อยๆ และถึงแม้ว่าจะมีเวลาว่างมากขึ้นจากเครื่องมือ เครื่องใช้ในการทำนาที่สะดวกสบายขึ้น แต่ก็เป็นการใช้เวลาไปกับรูปแบบการใช้เวลาว่างตามวิถีชีวิตสมัยใหม่ เช่น การดูโทรทัศน์ เป็นต้น

ระบบสังคม และการศึกษา

ระบบการศึกษาในปัจจุบันทำให้เด็กเล็กๆต้องใช้เวลาอยู่กับโรงเรียนมากขึ้น ครั้นหนุ่มสาวขึ้นมาก็ต้องเดินทางเข้าไปศึกษาจากสถาบันศึกษาที่ตั้งอยู่ในพื้นที่ศูนย์กลาง ครั้นจบการศึกษาเป็นผู้ใหญ่ขึ้นมาก็มักจะประกอบอาชีพตามที่ตนเล่าเรียนมามีชีวิตและครอบครัวอยู่ในเมือง เมื่อเป็นแบบนี้ใน

หมู่บ้านของชาวลาวโซ่ง เราจะเห็นคนอยู่สองช่วงวัยเป็นหลัก คือเด็กที่ยังเล็กอยู่ และผู้สูงอายุ หมู่สาวจะกลับมาเยี่ยมบ้านในวาระเทศกาล หรืองานประเพณีที่สำคัญๆ เท่านั้น

การขาดคนในวัยเรียนรู้ที่จะสืบทอดทักษะงานฝีมือ ทำให้ทักษะของงานประเภทนี้ขาดช่วงลง ทั้งงานฝีมือประเภทนี้เป็นการทำงานที่ต้องใช้ความอดทน และใช้เวลานานในการฝึกฝน อันต่างจากโลกทัศน์สมัยใหม่ที่เน้นการทำให้สำเร็จอย่างรวดเร็ว ยิ่งทำให้เป็นงานที่ไม่ได้รับความสนใจจากคนรุ่นใหม่ ผู้ที่ยังสามารถทำเครื่องจักสานได้มีเพียงผู้เฒ่าผู้แก่ของแต่ละชุมชนที่ทำขึ้นเพียงเพราะความผูกพัน และความรักในการสร้างสรรค์ และมีความภาคภูมิใจเมื่อมีคนเห็นคุณค่า สุดท้ายด้วยสำนึกที่ไม่ต้องการให้สิ่งเหล่านี้สูญหายไปกับการเปลี่ยนแปลงต่างๆ

วัสดุ และเครื่องใช้แบบใหม่

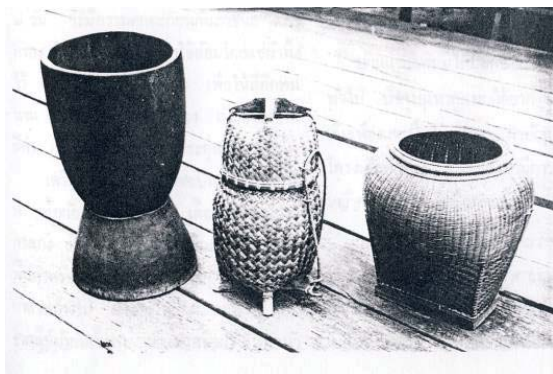
ไม้ไผ่ และหวาย ซึ่งเป็นวัตถุดิบที่สำคัญในการทำเครื่องจักสานของชาวลาวโซ่งนั้น เป็นพันธุ์ไม้ที่ขึ้นทั่วไปตามธรรมชาติในพื้นที่ราบ หรือริมแหล่งน้ำ เมื่อมีการแผ้วถางพื้นที่ป่าให้กลายเป็นพื้นที่ราบเพื่อการอยู่อาศัย และเป็นนาไ่มากขึ้น จำนวนไม้ไผ่ และหวายที่เคยขึ้นอยู่มากในแต่ละชุมชนเริ่มมีปริมาณลดลง ไม้ไผ่นั้นเป็นไม้ที่โตไว และขึ้นได้ง่ายจึงยังพอจะมีให้เห็นบ้าง แต่ก็ไม่สามารถหาไม้ที่คุณภาพดี เหมาะสมต่อการนำมาทำการจักสาน และเครื่องเรือนได้ง่ายอย่างแต่ก่อน ส่วนหวายตามธรรมชาตินั้นเป็นที่รู้กันว่ายากได้ยากโดยเฉพาะในพื้นที่ลุ่มภาคกลาง การใช้หวายนั้นจำเป็นจะต้องซื้อจากพื้นที่แหล่งปลูกเฉพาะ และมีราคาที่สูงมากกว่าแต่ก่อน

การทำเครื่องจักสานสำคัญของชาวลาวโซ่ง ทั้งกระบะเหล็บ หรือขมุก ซึ่งเป็นเครื่องจักสานที่นอกจากจะใช้งานตามหน้าที่แล้ว ยังต้องการความสวยงามซึ่งเกิดจากพื้นผิว และความแข็งแรงของวัสดุที่มาจากไม้ไผ่สีสุกซึ่งมีคุณภาพดี การจับขอบด้านบนของ กระบะเหล็บ หรือการทำห่วงคล้องของ หาบเข่งสำหรับรับน้ำหนักคานหาบจำเป็นต้องใช้หวายเส้นเล็กซึ่งมีความเหนียว และถักขึ้นอย่างประณีตเพื่อให้มีทั้งความทนทาน และความสวยงาม เมื่อวัสดุที่จำเป็นเหล่านี้ไม่สามารถหาได้ง่ายในท้องถิ่น ความไม่สะดวกในการต้องหาซื้อวัตถุดิบจากแหล่งที่อื่น ทั้งยังมีราคาสูงกว่าการใช้วัสดุที่หาได้ง่ายในธรรมชาติ ทำให้แรงจูงใจในการสร้างสรรค์เครื่องเรือนเครื่องจักสานนั้นน้อยลงกว่าครั้งแต่ก่อน

นอกจากเครื่องใช้ที่ทำจากไม้ไผ่แล้ว เครื่องใช้บางประเภทซึ่งทำจากไม้จริงเช่น ก่องข้าว และไผ่หนึ่งข้าวเหนียว ก็เป็นตัวอย่างหนึ่งที่แสดงให้เห็นการเปลี่ยนแปลงที่เกิดจากการขาดแคลนวัสดุตามธรรมชาติ เช่นกัน

ไผ่หนึ่งข้าวเหนียว ทำจากไม้ต้นนุ่น หรือต้นทองหลาง ทั้งขึ้นนำมาขูดให้กลวง เป็นทรงกระบอกตรงกลางโค้งป่องสูงราว 1 ฟุต(บุญล ฆมนุช,2531 หน้า65) ด้านล่างมีไม้ไผ่วางขัดกันสำหรับรองข้าวเหนียว เวลาใช้งานจึงเอาไผ่หนึ่งไม้นี้วางลงไปในหม้อต้มน้ำทางด้านล่าง เพื่อให้ไอน้ำร้อนระเหยขึ้นมาทำให้เมล็ดข้าวที่ห่ออยู่ในผ้าบางทางด้านบนสุก ไผ่หนึ่งข้าวนี้ ปัจจุบันนี้ไม่มีให้เห็นใช้ในชีวิตประจำวัน โดยพบเพียงในพิพิธภัณฑ์ที่เก็บรวบรวมข้าวของเครื่องใช้ของชาวลาวโซ่ง ที่บ้านหนองจิก อำเภอเขาย้อย จังหวัดเพชรบุรี จึงสันนิษฐานได้ว่าน่าจะเลิกใช้ไปนานแล้ว โดยอาจจะเปลี่ยนมาใช้หวดหนึ่งข้าวเหนียวแบบวัฒนธรรมไทยแทน

จากข้อนี้จะเห็นได้ว่า เครื่องใช้ซึ่งทำจากวัสดุไม้จริงทั้งขึ้นนำมาขูดแต่ง ซึ่งยังหาได้ยากกว่าวัตถุดิบจากไม้ไผ่ และหวาย เป็นสาเหตุให้เครื่องใช้ที่ทำจากไม้จริงของลาวโซ่งจึงยิ่งสูญหายไปจากชีวิตประจำวันได้เร็วกว่าเครื่องจักสานซึ่งยังพอที่จะหาวัตถุดิบตามธรรมชาติได้ แสดงให้เห็นถึงความเสี่ยงของการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นกับเครื่องใช้ซึ่งมีปัจจัยมาจากการขาดแคลนวัตถุดิบที่มาจากตามธรรมชาติได้ชัดขึ้น

รูป 7-76 ไหหนึ่งวางคู่กับแอบข้าวและกะหล่ำ
ที่ อ.ดอนมะเกลือ จ.สุพรรณบุรี
ที่มา : มณีรัตน์ ท้วมเจริญ, 2524 หน้า 68

รูป 7-77 ไหหนึ่งแบบเดียวกันที่ยังพบเห็นใช้กันทั่วไป
เมืองเซินลา ประเทศเวียดนาม

การผลิตเครื่องใช้สำเร็จรูปจากวัสดุสมัยใหม่ เป็นสาเหตุหนึ่งที่ทำให้ความนิยมในการสร้างเครื่องใช้ขึ้นใช้เองลดน้อยลง ด้วยมีความสะดวกสบายมากกว่า เมื่อซื้อมาถึงก็สามารถใช้งานได้ในทันที มีความแข็งแรง และทนทานเทียบเท่า หรืออาจจะมากกว่าวัสดุที่มาจากธรรมชาติ ตัวอย่างเครื่องใช้เหล่านี้ เช่น ตะกร้า หรือ กระบุงที่ทำจากพลาสติก เป็นต้น

นอกจากการเปลี่ยนแปลงแบบแผนที่ใช้ของเก่า จากเครื่องใช้ที่สำเร็จรูปจากวัสดุสมัยใหม่แล้ว ยังมีการนำเอาวัสดุสมัยใหม่มาปรับใช้ โดยใช้แทนการใช้ไม้ไผ่ และหวาย เช่น ที่พบ ที่ชุมชนชาวลาวโซ่ง ที่บ้านแพ้ว จังหวัดสมุทรสาคร มีการนำเอาเชือกมัดของพลาสติกมาสานเป็นกระบุงเก็บผลไม้ หรือที่จังหวัดเซินลา ประเทศเวียดนาม ก็ใช้เส้นพลาสติกมาสานแทนตังซึ่งทำจากไม้ไผ่ หรือการนำเอาใช้วัสดุแบบใหม่มาใช้เสริมลงไปในส่วนบางส่วนของเครื่องใช้ ที่ต้องการความแข็งแรงเป็นพิเศษ เช่นการเย็บมุมล่างของกะหล่ำ หรือเหล็บที่พบในเวียดนามด้วยเชือกไนลอน หรือการเสริมขอบล่างของกระบุงด้วยยางรถยนต์เพื่อความทนทาน แทนการใช้หวายถักอย่างแต่ก่อน เป็นต้น

มีข้อสังเกตว่าวัสดุสมัยใหม่ที่มีมักจะนำมาใช้ร่วม หรือทดแทนวัสดุเดิมตามธรรมชาตินั้นมักจะใช้ในส่วนที่ต้องการความทนทานมากเป็นพิเศษ ซึ่งเป็นข้อจำกัดของวัสดุเดิมตามธรรมชาติ ขณะเดียวกัน การใช้วัสดุสังเคราะห์เหล่านี้ก็มีข้อจำกัดในการสร้างรูปทรงของเครื่องจักสานแบบเดิมเช่นกัน โดยเฉพาะในเครื่องจักสานที่ต้องการมีการเปลี่ยนแปลงพื้นผิวโค้ง ที่เกิดจากการเหลาเส้นของตัวดอกไม้ไผ่ให้ไม่เท่ากัน เช่น ปลายเรียวแหลม ตรงกลางกว้าง เป็นต้น

รูป 7-78 เปรียบเทียบตั่วสองตัว ซึ่งโครงเป็นไม้เหมือนกันแต่วัสดุที่ทำส่วนนั่งต่างกันอันหนึ่งเป็นไม้ไผ่ อีกอันหนึ่งเป็นสายรัดพลาสติก จังหวัดเซินลา ประเทศเวียดนาม

รูป 7-79 การใช้เชือกพลาสติกเสริมส่วนกันของกะหล่ำเพื่อเพิ่มความทนทาน จังหวัดเตียนเบียน ประเทศเวียดนาม

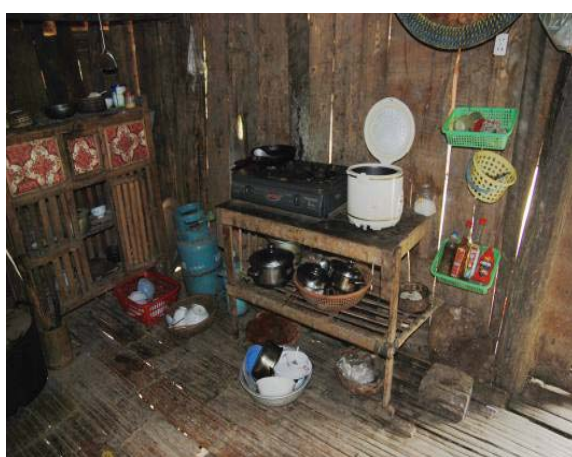
รูป 7-80 : เครื่องจักสานจากวัสดุธรรมชาติ (จนถึงพลาสติก)อยู่ร่วมกันกับเครื่องใช้ ที่เกิดขึ้นจากวัสดุแบบใหม่.บ้านแพ้ว จ.สมุทรสาคร

รูป 7-81 กระบุงสานที่ใช้สายรัดของพลาสติก แล้วยึดด้วยลวด มีความแข็งแรงมากกว่าวัสดุที่มาจากธรรมชาติ.บ้านแพ้ว จ.สมุทรสาคร

มีลักษณะที่น่าสนใจของการอยู่ร่วมกันระหว่าง เครื่องใช้ไม้สอยสำหรับหุงหาอาหารในครัวเรือน สมัยก่อน กับ อุปกรณ์หุงต้มสมัยใหม่ ที่อยู่รวมในเรือนหลังเดียวกันที่ บ้านขาม ตำบลหัวลา จังหวัดเขินลา ประเทศเวียดนาม โดยครัวไฟนั้นอยู่ในตำแหน่งเดิมตรงทางเข้าของชานด้านหลัง ส่วนครัวสมัยใหม่ ซึ่งแลเห็นได้ทั้งเตาแก๊ส และหม้อหุงข้าวไฟฟ้า นั้นอยู่ฝั่งเดียวกับฝั่งนอนของคนในบ้าน โดยอยู่ตรงข้ามกับครัวไฟเดิม ซึ่งในเรือนชาวลาวโซ่งแต่เดิมตำแหน่งนี้จะเป็นที่เก็บของใช้ภายในบ้าน โดยไม่ให้ครัวทำอาหารอยู่ด้านเดียวกับหัวนอนของคนในเรือน

เมื่อสอบถามจึงได้ใจความว่า ครัวเดิมนั้นยังจำเป็นต้องใช้เพราะเป็นความเคยชินในการประกอบอาหารบางประเภท และครัวสมัยใหม่นั้นมีขึ้นเพราะความสะดวกของวิถีชีวิตแบบใหม่ นอกจากเหตุผลดังกล่าวแล้วผู้วิจัยสันนิษฐานว่าเป็นการยากที่จะปรับเปลี่ยนเอาครัวไฟออกจากเรือนเดิมในทันที เพราะครัวไฟนั้นมีความต่อเนื่องกับพื้นเรือนอยู่ ดังนั้นการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นจึงเป็นไปอย่างประณีต ประนอมของการอยู่ร่วมกันของความเก่า และใหม่ของการใช้งานวัตถุประสงค์เดียวกัน

รูป 7-82 : ห้องครัวสมัยใหม่ในเรือนชาวลาวโซ่ง ในรูปจะเห็นหม้อหุงข้าว และเตาแก๊ส เมืองเขินลา ประเทศเวียดนาม

รูป 7-83 ครัวไฟแบบโบราณที่ยังคงใช้งานอยู่ที่เมืองเขินลา ประเทศเวียดนาม

ความแตกต่างของเครื่องใช้ เครื่องจักสานในเชิงบริบท

ดังที่รู้กันว่าชาวลาวโซ่งในประเทศไทยนั้น อพยพมาจากถิ่นฐานเดิมซึ่งอยู่ที่จังหวัดเดียนเบียน ประเทศเวียดนาม ดังนั้นการอ้างอิงความเป็นของดั้งเดิมต่างๆจึงนิยมเปรียบเทียบระหว่างการตั้งถิ่นฐานดั้งเดิม กับในบริบทของพื้นที่ใหม่ อย่างไรก็ตามก็ยังมีตัวอย่างเปรียบเทียบเครื่องใช้บางอย่างหนึ่งซึ่งน่าสนใจระหว่างสองพื้นที่นี้ได้แก่ กระเหล็บ เครื่องใช้ที่เป็นดังเอกลักษณ์อันสำคัญของกลุ่มชาติพันธุ์ลาวโซ่ง

กระเหล็บที่พบในประเทศไทย ไม่ว่าจะเป็นที่ เพชรบุรี นครปฐม หรือสุพรรณบุรี มีรูปทรงสัณฐานแบบเดียวกันคือ ส่วนของฐานจะเป็นสี่เหลี่ยมผืนผ้าก้นราบ มีด้านยาวของส่วนฐานประมาณ 25-30 เซนติเมตร กว้างราว 10 เซนติเมตร โดยส่วนของฐานซึ่งสานเป็นลายสองเริ่มสูงขึ้นจะค่อยๆผายออกและเปลี่ยนลวดลายการสานกลายเป็นตอกเส้นกลมเป็นรูปทรงโค้ง จนกระทั่งถึงปากขอบของกระเหล็บที่จบด้วยเส้นหวายถักจะกลายเป็นขอบปากภาชนะรูปทรงกลมมีศูนย์กลางราว 30 เซนติเมตร ซึ่งแสดงออกถึงความต้องการความสะดวกในการหยิบของเข้าออกจากตัวกระเหล็บ ฐานที่แบนราบนั้นแสดงถึงความต้องการให้กระเหล็บนั้นตั้งอยู่ได้อย่างมั่นคงในเวลาดำเนินงาน ในขณะที่เมื่อสะพายแล้วส่วนโค้งของกระเหล็บจะยันเข้ากับสะโพกของผู้สะพายทำให้ไม่แนบเข้ากับลำตัวสนิททีเดียว จากภาพถ่ายของ ฤทัยใจจรรักษ์ ในปี 2519 ก็ยืนยันว่ารูปลักษณะของกระเหล็บที่พบในประเทศไทยมีลักษณะ ดังกล่าว

วิธีการสานกระเหล็บของชุมชนลาวโซ่งในบริบทของประเทศไทยนั้น ความประณีตเป็นพิเศษมากกว่า การสร้างสรรค์เครื่องใช้ขึ้นมาเพื่อใช้งานแต่เพียงอย่างเดียว ดังที่กล่าวไปแล้ว กระเหล็บ นั้นมีหน้าที่ทางสังคมคือเป็นเครื่องใช้ที่แสดงออกถึงความสามารถของฝ่ายชายในการทำงานจักสาน อันสื่อถึงความพร้อมในการเป็นหัวหน้าครอบครัว กระเหล็บนั้นสานขึ้นโดยผู้ชาย เพื่อให้ผู้หญิงชาวลาวโซ่งไว้ใส่ของเล็กๆน้อย เช่น เสื้อผ้า ผัก หรือเมล็ดพืช ในเวลาที่จะต้องสะพายออกไปเพื่อทำงานนอกบ้าน เครื่องจักสานชนิดนี้จึงทำหน้าที่เสมือนกระเป๋าสะพายของฝ่ายหญิง ซึ่งมีลักษณะเป็นส่วนหนึ่งของเครื่องแต่งกายของผู้หญิง ซึ่งต้องมีการแสดงออกทางความงาม และความประณีต เป็นสำคัญ

ส่วนกระเหล็บ หรือเหล็บที่พบส่วนใหญ่ใน จังหวัดเขินลา และจังหวัดเดียนเบียน ของเวียดนามนั้น มีลักษณะคล้ายกับกระเหล็บปากฟานที่พบในจังหวัดสุพรรณบุรี (แก้มนวล, 2537 หน้า 126) คือมีขนาดย่อมกว่ากระเหล็บปากกลมมาก ส่วนของฐานจะไม่ได้เป็นฐานสี่เหลี่ยมแบนราบแต่จะเกิดจากการจักตอกป็น แล้วพับจับจนกลายเป็นรูปทรงทางตั้งขึ้นมา การสานจะใช้ลายแบบเดียวกันทั้งภาชนะไม่มีการเปลี่ยนแปลงวิธีการสานเป็นสองลักษณะเหมือนกระเหล็บในประเทศไทย ลายการสานนั้นสานอย่างห่างๆเกิดเป็นช่องว่างที่ผิวของกระเหล็บชัดเจนซึ่งต่างจากทั้งกระเหล็บปากฟาน และกระเหล็บทั่วไปที่พบในประเทศไทยซึ่งมีลวดลายการสานที่แน่นหนาไม่มีช่องว่างให้เห็น ปากภาชนะทางด้านบนเป็นลักษณะโค้งสำหรับหยิบของเข้าออกได้สะดวก แต่จะโค้งเป็นลักษณะวงรีที่ด้านหนึ่งจะมีความโค้งน้อย จนเกือบจะเป็นเส้นตรงกว่าอีกด้านหนึ่งอย่างชัดเจน ที่มุมของฐานนั้นมีทั้งที่ใช้หวาย หรือเชือกไนลอนเส้นเล็กๆแทนหวายถักไว้เป็นมุมเพื่อเพิ่มความแข็งแรง งานฝีมือการสานนั้นไม่ได้เน้นไปที่ความประณีตบรรจง เป็นการสานขึ้นเพื่อเป็นภาชนะเพื่อรองรับการใช้งานเท่านั้น

การที่ฐานของกระเหล็บประเภทนี้ไม่ได้เป็นฐานแบนเรียบ แสดงออกถึงการใช้งานประจำที่ ไม่ได้เน้นการตั้งวางกับพื้น ทั้งวิธีการเก็บก็ยังใช้การแขวนไว้กับผนังเรือนภายนอกบ้าน ประกอบกับด้านหนึ่งของกระเหล็บที่มีลักษณะแบนราบกว่าอีกด้านหนึ่งอัน เป็นการสานขึ้นเพื่อวัตถุประสงค์ให้ใช้สะพายแนบกับลำตัว

จากการสำรวจหมู่บ้านต่างๆในจังหวัดเขินลา และจังหวัดเดียนเบียน ไม่พบกระเหล็บปากกลมที่สานด้วยตอกสองชนิดอย่างที่เป็นนิยมนานในประเทศไทย ขณะเดียวกันในประเทศไทยกระเหล็บปาก

ฟาน หรือกระหลับที่มีรูปทรงเหมือนที่พบในประเทศเวียดนามก็ไม่มีผู้เอ่ยถึงมากนัก จากเอกสารที่ค้นมาได้มีเพียงรูปถ่ายของกระหลับ ปากฟานที่พบที่จังหวัดสุพรรณบุรี และคำอธิบายว่า(เวบูลย์ ลี้สุวรรณ, 2553 หน้า 103) กระหลับปากฟานคือ “ภาชนะสำหรับใส่ผัก และสิ่งของต่างๆ สานด้วยตอก ปากกลม กลางป้องกันสอเป็นสี่เหลี่ยม เส้นผ่าศูนย์กลางปากประมาณ ๒๐ เซนติเมตร สูงประมาณ ๑๘ เซนติเมตร” ซึ่งถ้าพิจารณาตามคำอธิบาย ก็ยังพบว่าแตกต่างไปจากกระหลับที่พบส่วนใหญ่ในประเทศเวียดนามอยู่ดี

การเปรียบเทียบลักษณะดังกล่าวไม่ได้ต้องการจะสรุปว่าพัฒนาการของรูปแบบกระหลับจากที่ใดมาก่อนหลัง หรือพัฒนามาจากกันและกันแต่อย่างใด จากความแตกต่างทางรูปทรงของกระหลับทั้งสอง ผู้วิจัยสันนิษฐานว่ากระหลับทั้งสองประเภทนี้น่าจะมีอยู่แล้วแต่ดั้งเดิม แต่เหตุใดเมื่อกลุ่มชนเคลื่อนย้ายไปตั้งถิ่นฐานยังอีกที่หนึ่ง เหตุผลของการใช้งาน หรือการเลือกให้คุณค่าของกระหลับแต่ละแบบเป็นอย่างไร จึงทำให้หลงเหลือสืบทอดมาไม่เหมือนกัน

รูป 7-84 รูปทรงของกระหลับที่พบมากในประเทศไทย บ้านเกาะแรด จ.นครปฐม

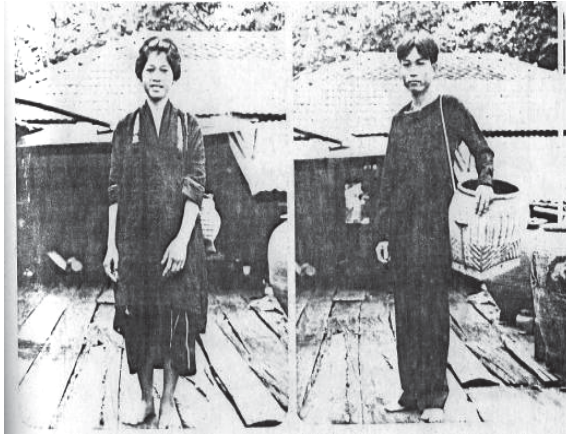
รูป 7-85 เหลือบ หรือกระหลับที่พบมากในเวียดนาม เมืองเซินลา ประเทศเวียดนาม

รูป 7-86 : ปากด้านบนของกระหลับเป็นรูปร่างกลม บ้านเกาะแรด จ.นครปฐม

รูป 7-87 : ด้านข้างของกระหลับจะแบนสำหรับสะพายแนบลำตัว เมืองเซินลา ประเทศเวียดนาม

รูป 7-88 การสะพายกะเหล็บของชาวลาวโซ่งใน
ประเทศไทย

ที่มา : สมชาย นิลอาธิ, 2521 หน้า 31

รูป 7-89 การสะพายกะเหล็บของชาวไทยดำ(ลาวโซ่ง)
ในเมืองเซินลา ประเทศเวียดนาม

ความประณีตบรรจงที่เกิดจากการสานกระเหล็บในบริบทของประเทศไทยนั้นน่าจะเกิดจากเครื่องเรือนที่ใช้เพื่อนำไปทำการแสดงออกทางสังคม การใช้งานที่ต้องตั้งวางอยู่ที่ใดที่หนึ่ง โดยสะพายออกไปภายนอกได้บ้าง สิ่งของที่บรรจุก็น่าจะเป็นของใช้ไม้สอยที่แห้ง เช่น เสื้อผ้า หรือของใช้จักจิกใกล้ตัว นอกจากนี้งานจักสานที่มีความประณีตซับซ้อน ย่อมสามารถแสดงออกถึงอัตลักษณ์อันหวงแหนของกลุ่มชาติพันธุ์ที่อาศัยอยู่ในบริบทของกลุ่มวัฒนธรรมไทยหลัก ประกอบกับแนวความคิดจากภายนอกการให้คุณค่าของเครื่องจักสานที่ประณีตงดงามไปในเชิงอนุรักษ์ ชื่นชม ทำให้รูปแบบของกระเหล็บ ดังกล่าวถูกหยิบเลือกขึ้นมาเป็นตัวแทนของ “กระเหล็บ” ที่พบมากในประเทศไทย

ส่วนกระเหล็บที่ใช้ในประเทศเวียดนาม ซึ่งลักษณะสังคมของชาวลาวโซ่งยังอยู่ร่วมกันเป็นกลุ่มชาติพันธุ์หลักในพื้นที่เดียวกันมาแต่ดั้งเดิม ดำรงชีวิตอย่างเรียบง่ายโดยการทำนาปลูกข้าว ดังนั้นเครื่องใช้ที่เกิดขึ้นจึงเกิดขึ้นตามหน้าที่ดั้งเดิมนั้นคือ เพื่อการใช้งานเป็นหลัก วิธีการสานที่สานเป็นลายต่างๆ อย่างหยาบๆ เว้นช่องว่างไว้สำหรับให้น้ำ และอากาศระบายเข้าออกได้อย่างสะดวก บ่งบอกถึงการใช้งานเพื่อเก็บสิ่งของที่มีความชื้นตลอดเวลาเช่น พืชผักที่ได้จากท้องไร่ท้องนา มากกว่าจะใช้สำหรับใส่ เสื้อผ้า หรือเมล็ดพืชขนาดเล็ก ด้านหนึ่งของกระเหล็บที่มีลักษณะแบนบอกให้ผู้สะพายทราบถึงด้านที่จะต้องหันเข้าหาข้างลำตัว การที่ด้านหนึ่งของกระเหล็บชนิดนี้แบนแสดงให้เห็นถึงความต้องการให้ภาชนะนี้แนบชิดกับลำตัว ไม่เกะกะขณะกำลังเดินทางขึ้นที่ชันตามถิ่นฐานที่อาศัย ส่วนฐานที่ไม่ราบแบนแสดงออกถึงการไม่ใช้งานโดยการตั้งวางไว้กับพื้นเป็นสำคัญ เมื่อสะพายกลับถึงบ้านก็เก็บรักษาโดยการเก็บไว้ที่ผนังด้านนอกนอกจากจะสะดวกหยิบใช้ก่อนเดินทางออกจากเรือนแล้ว ความชื้นเปียกของพืชผักที่บรรจุมาก็จะไม่เข้ามารบกวนพื้นเรือนอีกด้วย

นอกจากความแตกต่างทางลักษณะของกระเหล็บทั้งสองประเภท ซึ่งสะท้อนถึง การใช้งาน และการให้คุณค่าที่แตกต่างกันตามบริบทแล้ว ข้อสังเกตอีกอย่างหนึ่งก็คือ เครื่องจักสานที่มีอยู่ในพิพิธภัณฑ์ของชาวลาวโซ่งในประเทศไทย หรือที่พบทั้งหมดในจังหวัดทั้งสองของประเทศเวียดนามนั้น จะมีผิวเป็นสีดำ อันเกิดจากการแฉนวนไว้เหนือเตาไฟ ให้ความร้อนจากหุงต้มลอยขึ้นมารวมจนผิวไม้ไผ่กลายเป็นสีดำ อันเป็นวิธีการป้องกันเนื้อไม้ไผ่จากตัวมอด แมลงต่างๆ สะท้อนให้เห็นถึงการให้คุณค่าในด้านการใช้งานในชีวิตประจำวัน

เป็นสำคัญ ส่วนเครื่องใช้เครื่องจักสานของชาวลาวโซ่งในประเทศไทย โดยเฉพาะที่สานขึ้นในยุคหลังนี้มักจะเคลือบผิวด้วยแลคเกอร์มัน เพื่อต้องการให้สีของไม้ไม่สีก่อนนั้นสวยงามคนทนอยู่เสมอ สะท้อนให้เห็นถึงการให้ความสำคัญกับการแสดงออกทางสังคมเป็นสำคัญ

ในภาพรวมนอกเหนือจากกระเหล็บแล้ว ข้าวของเครื่องใช้ประเภทอื่นที่มีทั้งในบริบทของประเทศไทยและเวียดนามก็จะความแตกต่าง ผิดแผกกันไปบ้าง ยกตัวอย่างเช่น ลวดลายการสานของพานหรือพานจะมีความแตกต่างกัน ในไทยนั้นมักนิยมจะสานกันเป็นลวดลายกระจายออกจากศูนย์กลาง โดยใช้ตอกเส้นเล็กสานกันเป็นเส้นถี่ ลวดลายของการสานก็จะมีการสลับเส้นตอกที่ย้อม และสีธรรมชาติให้เกิดเป็นจังหวะ ที่สวยงาม ส่วนพาน ที่พบส่วนใหญ่ในเวียดนามนั้นใช้การสานเป็นลายตะเหลวดด้วยตอกขนาดใหญ่ ที่ขอบพานด้านนอกจะยื่นออกไปเป็นขอบแบนๆ สานขัดด้วยเส้นหวาย หรือเชือกพลาสติกเพื่อความแข็งแรง โดยรวมแล้วงานฝีมือการสร้างเครื่องใช้เครื่องจักสานในประเทศไทยจะมีความละเอียดประณีต มากกว่างานจักสานที่พบในสองจังหวัดของประเทศเวียดนาม

บทสรุป

การปรับตัวที่เกี่ยวข้องกับการเปลี่ยนแปลงของเครื่องเรือนนั้นเกิดขึ้น ตามปัจจัยของวิถีชีวิตในด้านต่างๆ เช่น การเปลี่ยนแปลงของระบบการทำนา ระบบสังคมของชาวลาวโซ่ง การพัฒนาขึ้นของเทคโนโลยีในการผลิตเครื่องใช้แบบใหม่ๆ หรือวัสดุตามธรรมชาติที่ร่อยหรอลง เหล่านี้เป็นปัจจัยที่มีผลต่อการเปลี่ยนแปลงในรูปแบบของเครื่องใช้ เครื่องจักสานของชาวลาวโซ่ง

การเปลี่ยนแปลงของเครื่องใช้เครื่องจักสานนั้น มีทั้งการถูกแทนที่ด้วยเครื่องใช้ที่ผลิตจากวัสดุสมัยใหม่ไปเลย การเปลี่ยนแปลงลักษณะนี้มักจะเกิดขึ้นกับเครื่องใช้ที่มีวัตถุประสงค์เฉพาะ เช่น การที่ไหหนึ่งข้าว ถูกแทนที่ด้วยหม้อหุงข้าวสมัยใหม่ หรือการใช้รถเกี่ยวข้าวมาทำหน้าที่แทนเคียว เป็นต้น การเปลี่ยนแปลงแบบนี้มักส่งผลให้เครื่องใช้เดิมนั้นสูญสิ้นหน้าที่ลง กลายเป็นสิ่งของที่อยู่ในพิพิธภัณฑ์ หรือค่อยๆ สูญหายไป

การเปลี่ยนแปลงอีกประเภทนั้น ถือเป็นการปรับเปลี่ยน มักจะเกิดขึ้นกับเครื่องใช้ เครื่องจักสานที่สามารถประยุกต์ใช้งานได้หลากหลาย เช่น ภาชนะใส่ของต่างๆ การปรับก็มีทั้งที่ใช้วัสดุสมัยใหม่แทนที่วัสดุตามธรรมชาติเดิม หรือวัสดุจากธรรมชาติยังคงเป็นหลัก แต่เสริมความแข็งแรง ทนทาน ตามตำแหน่งที่ต้องมีการเสียดสี หรือรับน้ำหนักสิ่งของที่บรรจุอยู่ภายใน การปรับเปลี่ยนลักษณะนี้ถือเป็นการต่อยอดภูมิปัญญาในการสร้างสรรค์เครื่องใช้ไม่สอย ขึ้นด้วยตัวเองของมนุษย์ให้พัฒนาต่อไป

ความเปลี่ยนแปลงอีกอย่างหนึ่งที่ไม่ใช่การเปลี่ยนแปลงรูปแบบ ได้แก่ หน้าที่ของเครื่องเรือนซึ่งแต่เดิมถูกสร้างสรรค์ขึ้นเพื่อการใช้งานตามวัตถุประสงค์ ได้กลายเป็นอัตลักษณ์ที่สำคัญอีกอย่างของชาวลาวโซ่งในประเทศไทย ทุกๆ ครั้งที่ทีมงานสำคัญเกี่ยวกับศิลปหัตถกรรม หรืองานประจำปี อย่างงานประจำปีของจังหวัดนครปฐม ชาวลาวโซ่งที่บ้านเกาะแรดจะนำเอาเครื่องจักสาน ซึ่งปกติจะเก็บเอาไว้มาจัดแสดงด้วยความภาคภูมิใจ เครื่องใช้ เครื่องจักสานอันมีลักษณะเฉพาะนี้ จึงเป็นสัญลักษณ์สำคัญอีกอย่างหนึ่งที่แสดงถึงการยังมีอยู่ของกลุ่มชาติพันธุ์ลาวโซ่งในบริบทใหญ่ของประเทศไทย

เชิงอรรถ

1. บังอร ปิยะพันธุ์. ลาวในกรุงรัตนโกสินทร์. กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์. 2541. หน้า 6.
2. เกรียงไกร เกิดศิริ. “ภูมิหลังการตั้งถิ่นฐานกลุ่มชาติพันธุ์ไท-ลาวและการเคลื่อนย้ายสู่ประเทศไทย” ใน ไท-ลาว รายงานความก้าวหน้างานวิจัยในรอบปีที่ 1 โครงการวิจัย “การศึกษาแบบองค์รวมของการปรับตัวในบริบทใหญ่ที่แตกต่างของกลุ่มชาติพันธุ์ไท-ลาวในพื้นที่ลุ่มน้ำภาคกลางของประเทศไทย”, กรุงเทพฯ: คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์. 2553. หน้า 69.
3. อรศิริ ปาณินท์. ไท-ลาว รายงานความก้าวหน้างานวิจัยในรอบปีที่ 1 โครงการวิจัย “การศึกษาแบบองค์รวมของการปรับตัวในบริบทใหญ่ที่แตกต่างของกลุ่มชาติพันธุ์ไท-ลาวในพื้นที่ลุ่มน้ำภาคกลางของประเทศไทย”, กรุงเทพฯ: คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์. 2553. หน้า 127.
4. อรศิริ ปาณินท์ และคณะ. อ้างแล้ว. 2553. หน้า 112.
5. เฟื่องอ้าง. หน้า 112-113.
6. อรศิริ ปาณินท์. เรือนพื้นถิ่นไทพวนในประเทศไทย. นครปฐม: โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยศิลปากร, 2546. หน้า 192.
7. ต้นข้าว ปาณินท์ และคณะ. โครงการย่อยที่ 3: คติความเชื่อและระบบสังคมที่สัมพันธ์กับเรือนและการอยู่. กรุงเทพฯ: สถาบันวิจัยและพัฒนา มหาวิทยาลัยศิลปากร, 2547. หน้า 48.
8. เกรียงไกร เกิดศิริ. “ภูมิหลังการตั้งถิ่นฐานกลุ่มชาติพันธุ์ไท-ลาวและการเคลื่อนย้ายสู่ประเทศไทย” ใน ไท-ลาว รายงานความก้าวหน้างานวิจัยในรอบปีที่ 1 โครงการวิจัย “การศึกษาแบบองค์รวมของการปรับตัวในบริบทใหญ่ที่แตกต่างของกลุ่มชาติพันธุ์ ไท-ลาว ในพื้นที่ลุ่มน้ำภาคกลางของประเทศไทย”, กรุงเทพฯ: คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์. 2553 หน้า 64-65
9. สุภาภรณ์ จินตามณีโรจน์. “ประวัติศาสตร์ท้องถิ่นลุ่มแม่น้ำแม่กลอง:บ้านโป่ง-เจ็ดเสมียน”, ในลุ่มแม่น้ำแม่กลอง: ประวัติศาสตร์ชาติพันธุ์ “เครือญาติ” มอญ, กรุงเทพฯ: มติชน, 2547. หน้า 134
10. มีนักวิชาการหลายท่านได้ให้ข้อสังเกตดังกล่าวตรงกัน อาทิ สุภาภรณ์ จินตามณีโรจน์. อ้างแล้ว. หน้า 137. อร่าม กาฬภักดี และประภาศิต แบลนพิมาย. ประวัติความเป็นมาของคนไทยเชื้อสายลาวครั้งที่อาศัยอยู่ในตำบลบ่อกรู เทศบาลตำบลบ่อกรู จังหวัดสุพรรณบุรี. 2548. และองค์ บรรจุน. สยามหลากหลายเผ่าหลายพันธุ์. กรุงเทพฯ: มติชน, 2553. หน้า172.
11. วันดี พินิจวรสิน “บริบทและการปรับตัวของชาวลาวเวียง”, ใน ไท-ลาว: รายงานความก้าวหน้างานวิจัยในรอบปีที่ 1 โครงการวิจัย “การศึกษาแบบองค์รวมของการปรับตัวในบริบทใหญ่ที่แตกต่างของกลุ่มชาติพันธุ์ไท-ลาว ในพื้นที่ลุ่มน้ำภาคกลางของประเทศไทย”, กรุงเทพฯ: คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์. 2553. หน้า 184.
12. อรศิริ ปาณินท์ และคณะ.ไท-ลาว: รายงานความก้าวหน้างานวิจัยในรอบปีที่ 1 โครงการวิจัย “การศึกษาแบบองค์รวมของการปรับตัวในบริบทใหญ่ที่แตกต่างของกลุ่มชาติพันธุ์ไท-ลาวในพื้นที่ลุ่ม น้ำภาคกลางของประเทศไทย”, กรุงเทพฯ: คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์. 2553. หน้า115-117.
13. วีระ อินพันทัง และคณะ. รายงานวิจัยฉบับสมบูรณ์: โลกของชาวไทดำ: ความสัมพันธ์ซึ่งกันระหว่างสภาพแวดล้อมที่อยู่อาศัยของชาวไทดำในไทยในเวียดนาม. กรุงเทพฯ: คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร. หน้า 125.

14. บังอร ปิยะพันธุ์. ลาวในกรุงรัตนโกสินทร์. กรุงเทพฯ: สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.), 2541. หน้า 4. และ มยุรี ถาวรพัฒน์ และเอมอร เชาว์สวน. สารานุกรมกลุ่มชาติพันธุ์ ในประเทศไทย: ลาวครั้ง. กรุงเทพฯ: สถาบันวิจัยภาษาและวัฒนธรรมเพื่อพัฒนาชนบท มหาวิทยาลัยมหิดล. 2548.
15. ชันญู วงษ์วิภาค. ลาวครั้ง: การศึกษาประวัติศาสตร์ท้องถิ่นกับการผสมกลมกลืนทางวัฒนธรรม. กรุงเทพฯ: ภาควิชามานุษยวิทยา มหาวิทยาลัยศิลปากร. มปป. หน้า 11. อ้างใน วีรวัฒน์ วรายน. ความมีตัวตนของผีในวัฒนธรรมลาวครั้งที่สัมพันธ์กับสภาพแวดล้อมธรรมชาติและสภาพแวดล้อมสรรค์สร้างของสถาปัตยกรรมพื้นถิ่น, วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรบัณฑิต คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร, กรุงเทพฯ: บัณฑิตวิทยาลัย. 2548. หน้า 15.
16. มยุรี และเอมอร. อ้างแล้ว. หน้า 7.
17. มีนิกวิชาการกล่าวถึงการใช้สีย้อมผ้าดังกล่าวหลายท่าน อาทิ Borg, VP. Textile Stories in Laos. มปป., Ock Pop Tok 2006, "Natural Dyes", in Ock Pop Tok: Textile gallery and weaving centre, LuangPrabang: Ock Pop Tok, 2006. และ องค์ บรรจุน. อ้างแล้ว. หน้า 177.
18. วรณัย พงศาชลกร "เมื่อผมไปเลี้ยง"ผี"กับลาวครั้ง...ที่บ้านโคก" 2550., มยุรี และเอมอร. อ้างแล้ว. หน้า 5. อร่าม กาฬภักดี. อ้างแล้ว. และองค์ บรรจุน. อ้างแล้ว. หน้า 170.
19. มยุรี และเอมอร. อ้างแล้ว. หน้า 8.
20. ขวลิต สัยเจริญ และคณะ. รายงานการวิจัยฉบับสมบูรณ์: ภูมิปัญญาในสถาปัตยกรรมพื้นถิ่นประเภทที่อยู่อาศัยของจังหวัดเชียงใหม่และหลวงพระบาง. เชียงใหม่: คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, 2549. หน้า 379.
21. เบญจพล ชะนะกุล. ตามหา...ลาวครั้ง ที่กุดจอก. ชัยนาท. สำนักงานวัฒนธรรมจังหวัดชัยนาท สถาวัฒนธรรมจังหวัดชัยนาท กระทรวงวัฒนธรรม. มปป. หน้า 67.
22. ขวลิต และคณะ. อ้างแล้ว. หน้า 389.
23. สุภาภรณ์ จินตามณีโรจน์. อ้างแล้ว. หน้า 136-137.
24. สุภาภรณ์ จินตามณีโรจน์. อ้างแล้ว. หน้า 137.
25. สัมภาษณ์อาจารย์วงศ์เดือน วันชัย: สรรวภาคสนาม จังหวัดเพชรบุรี, 21 มกราคม 2554.
26. สัมภาษณ์บ้านผู้ใหญ่บ้าน ผ.ญ. กำจร เพชรยวน คุณตาสะอาด เพชรรุน อายุ 80 ปี คุณตาสื่ออก เพชรแอน อายุ 80 ปี: สรรวภาคสนาม จังหวัดนครปฐม เมื่อวันที่ 24 กันยายน 2553 และสัมภาษณ์คุณยายประเทือง เพชรยวน อาจารย์สุมาลี เพชรทอง ที่ทำการศูนย์พัฒนาเด็กเล็กและศูนย์เรียนรู้วัฒนธรรมไทยทรงดำ: สรรวภาคสนาม จังหวัดนครปฐม เมื่อวันที่ 19 กุมภาพันธ์ 2554.
27. ศรันย์ สมันตรัฐ และคณะ. โครงการวิจัยย่อยที่ 6 ภูมิทัศน์วัฒนธรรมลุ่มน้ำเพชรบุรี ในรายงานวิจัยฉบับสมบูรณ์การศึกษาเพื่ออนุรักษ์และพัฒนาสิ่งแวดล้อมสรรค์สร้างลุ่มน้ำเพชรบุรี. กรุงเทพฯ: คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์. 2550. หน้า 2 – 4. ; คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร. แนวทางการจัดการภูมิทัศน์วัฒนธรรม. กรุงเทพฯ: คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร. 2549. หน้า 18.
28. คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร. อ้างแล้ว. หน้า 15-35.
29. อรศิริ ปาณินท์ และคณะ. รายงานความก้าวหน้างานวิจัยในรอบปีที่ 1 การศึกษาแบบองค์รวมของการปรับตัวในบริบทที่ใหญ่ที่แตกต่างของกลุ่มชาติพันธุ์ไท-ลาว ในพื้นที่ลุ่มน้ำภาคกลางของประเทศไทย. กรุงเทพฯ: คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์. 2553. หน้า 19.
30. คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร. อ้างแล้ว. หน้า 33.

31. สมคิด จิระทัศนกุล. คติ สัญลักษณ์ และความหมายของขุมประตู่-หน้าต่างในงานสถาปัตยกรรมไทย. กรุงเทพฯ: คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร. 2546. หน้า 8. อ้างถึงใน ต้นข้าว ปาณินท์ และคณะ. คติความเชื่อและระบบสังคมซึ่งสัมพันธ์กับเรือนและการอยู่. กรุงเทพฯ: คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร. 2548. หน้า 7.
32. ภัททิยา ยิมเรวัตร์. ประวัติศาสตร์สิบสองจุไท. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์สร้างสรรค์. 2544. หน้า 113-114 และ 223-230. ; สุมิตร ปิติพัฒน์. ศาสนาและความเชื่อไทดำในสิบสองจุไท สาธารณรัฐสังคมนิยมเวียดนาม. กรุงเทพฯ : สถาบันไทยคดีศึกษา มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์. 2545. หน้า 50-54.
33. วีระ อินพันทั้ง และคณะ. รายงานวิจัยฉบับสมบูรณ์ โลกของชาวไทดำ: ความพันธ์ซึ่งกันระหว่างสภาพแวดล้อม ที่อยู่อาศัยของชาวไทดำในไทยกับในเวียดนาม. กรุงเทพฯ: คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร. 2549. หน้า 151. ; ภัททิยา ยิมเรวัตร์. อ้างแล้ว. หน้า 230-257.
34. วีระ อินพันทั้ง และคณะ. อ้างแล้ว. หน้า 75.
35. ต้นข้าว ปาณินท์ และคณะ. อ้างแล้ว. หน้า 46-53. ; สุมิตร ปิติพัฒน์. อ้างแล้ว. หน้า 49-65.
36. ภัททิยา ยิมเรวัตร์. อ้างแล้ว. หน้า 256-257.
37. ต้นข้าว ปาณินท์ และคณะ. อ้างแล้ว. หน้า 53. ; ทอด ชมยัม. ชาวลาวโซ่ง บ้านหนองปรัง หมู่ที่ 3 ตำบลหนองปรัง อำเภอยะย้อยจังหวัดเพชรบุรี. สัมภาษณ์: 16 มกราคม 2554
38. ภัททิยา ยิมเรวัตร์. อ้างแล้ว. หน้า 246-256.
39. โชติมา จตุรงค์. เรือนไทดำ: กรณีศึกษา เพชรบุรี. วิทยานิพนธ์สาขาสถาปัตยกรรมศาสตร์มหาบัณฑิต. กรุงเทพฯ: บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย. 2540. หน้า 97. อ้างถึงใน วีระ อินพันทั้ง และคณะ. อ้างแล้ว. หน้า 77.
40. วีระ อินพันทั้ง และคณะ. อ้างแล้ว. หน้า 151 ; สุมิตร ปิติพัฒน์. อ้างแล้ว. หน้า 50-54.
41. ถนอม คงยัมละมัย. เจ้าของพิพิธภัณฑ์ปานถนอม และชาวลาวโซ่ง บ้านหนองจิก หมู่ที่ 1 ตำบลหนองปรัง อำเภอยะย้อย จังหวัดเพชรบุรี. สัมภาษณ์: 29 มกราคม 2554
42. ภัททิยา ยิมเรวัตร์. อ้างแล้ว. หน้า 239-243.

บทที่ 8

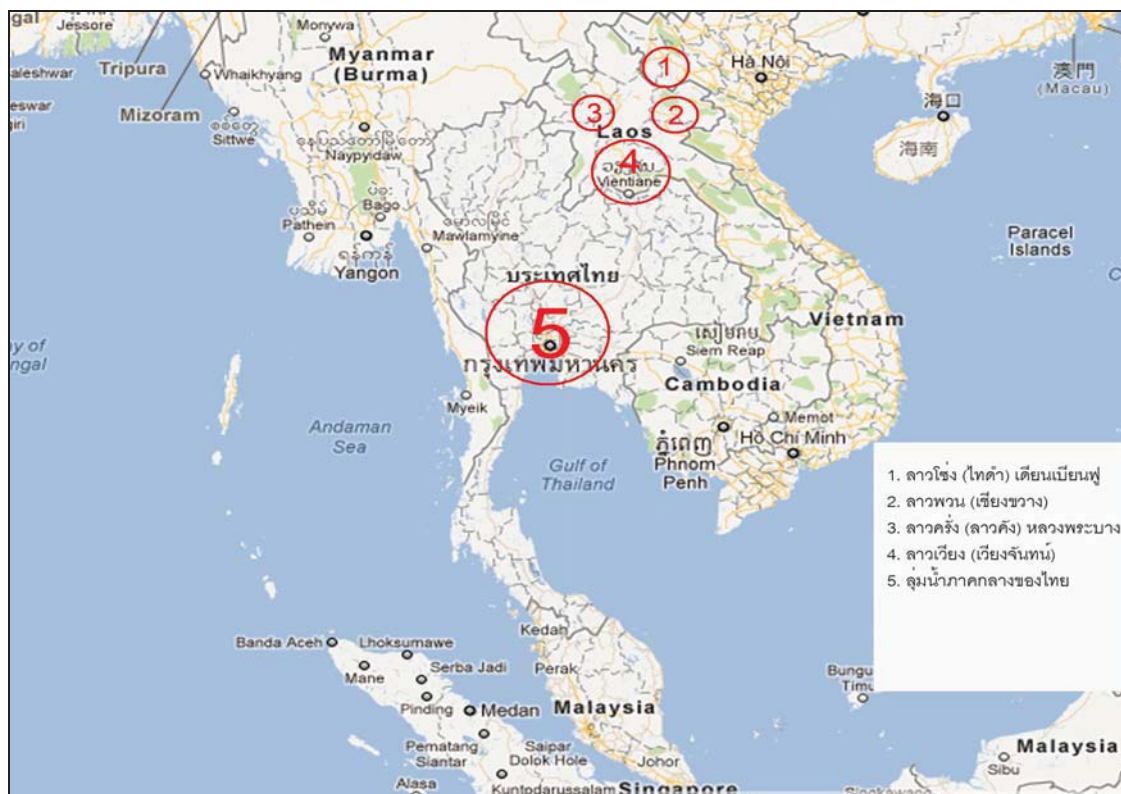
สรุปผลการวิจัย

บทนำ

จากการศึกษาภูมิหลังการตั้งถิ่นฐานของกลุ่มชาติพันธุ์ไท-ลาว และการเคลื่อนย้ายเข้าสู่ประเทศไทย โดยเฉพาะกลุ่มที่มาตั้งถิ่นฐานในพื้นที่ลุ่มน้ำภาคกลางของประเทศไทยและการศึกษาลงรายละเอียดเฉพาะกลุ่มชาติพันธุ์ไท-ลาว 4 กลุ่ม คือ ลาวโซ่ง หรือไทดำที่ตั้งถิ่นฐานในอำเภอเขาย้อย จังหวัดเพชรบุรี มีถิ่นต้นกำเนิดในเดียนเบียนฟูและเซินลา ประเทศเวียดนาม พวน(ลาวพวนหรือไทพวน) ที่ตั้งถิ่นฐานในอำเภอบางปลาม้า จังหวัดสุพรรณบุรี มีถิ่นต้นกำเนิดในแขวงเชียงขวาง สาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว ลาวเวียงที่ตั้งถิ่นฐานในอำเภอโพธาราม จังหวัดราชบุรี และอำเภออุทอง จังหวัดสุพรรณบุรี มีถิ่นต้นกำเนิดในเมืองเวียงจันทน์ และลาวครั่ง (ลาวคั่ง/ลาวคัง) ที่ตั้งถิ่นฐานในอำเภอหันคา และอำเภอหนองมะโมง จังหวัดชัยนาท มีถิ่นต้นกำเนิดในเมืองหลวงพระบางและพื้นที่ใกล้เคียง ในสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว โดยได้ศึกษาถึงความสัมพันธ์ระหว่างบริบทธรรมชาติ บริบทสังคมและวิถีชีวิตและความเปลี่ยนแปลง และปัจจัย ตลอดจนการปรับตัวของวิถีชีวิตในระบบนิเวศใหม่ การปรับตัวของวิถีชีวิตตามนโยบายเศรษฐกิจสังคมของภาครัฐ การปรับตัวและเปลี่ยนแปลงของผังกายภาพของหมู่บ้าน เรือน และภูมิปัญญาในการดำรงชีพในพื้นที่ใหม่โดยการศึกษาผ่านแบบบูรณาการ หรือการศึกษาแบบองค์รวม ซึ่งเชื่อมโยงปัจจัยประเด็นต่างๆ ที่สัมพันธ์กัน เพื่อสรุปคำตอบที่ค้นพบจากการปรับตัวและเปลี่ยนแปลงของกลุ่มชาติพันธุ์ไท-ลาว ทั้ง 4 กลุ่ม

ข้อถกเถียงต้น

การสืบค้นจาก “กมชนเผ่า (2008)” ซึ่งอ้างใน เกรียงไกร เกิดศิริ (2553 : 47) ได้จำแนกกลุ่มชาติพันธุ์ลาวโดย เรียกเป็นชนชาติ 3 กลุ่ม คือ ชนชาติลาวลุ่ม หมายถึงคนลาวที่ตั้งถิ่นฐานอยู่ในเขตพื้นที่ราบต่ำ ประกอบด้วย 12 ชนเผ่าคือ ลาว พวน ลื้อ ไทดำ ไทแดง ไทขาว ไทเมี่ยง ไทเหนือ ไทยี่ ยั้ง และแซก **ชนชาติลาวเทิง** หมายถึงคนลาวที่ตั้งถิ่นฐานในเขตลาดภูเขา และที่ราบสูงชัน **ชนชาติลาวสูง** หมายถึงคนลาวที่ตั้งถิ่นฐานในเขตภูดอยที่สูงชัน ซึ่งจะเห็นได้ว่า การจำแนกกลุ่มชนเผ่า ตาม “กมชนเผ่า (2008)” กำหนดทั้งลาวโซ่ง (ไทดำ) พวน ลาวเวียงและลาวครั่ง (จัดอยู่ในกลุ่มลาว) อยู่ในชนชาติลาวลุ่ม ซึ่งจำแนกกลุ่มตามลักษณะของรูปพรรณสัณฐานของแหล่งที่ตั้งของกลุ่มชน แต่ในข้อเท็จจริงจากการสำรวจภาคสนาม ความหมายของเขตที่ราบต่ำตามรูปพรรณสัณฐานทางภูมิศาสตร์จริงๆ คือกลุ่มลาวเวียง (เวียงจันทน์) และลาวครั่ง (หลวงพระบาง) แต่เมื่อสืบค้นกลุ่มพวนในเชียงขวาง ได้พบว่า แขวงเชียงขวางมิได้มีลักษณะรูปพรรณสัณฐานของที่ราบต่ำเพียงอย่างเดียว แต่เป็นกลุ่มที่ตั้งถิ่นฐานในพื้นที่ทางธรณีวิทยาที่เป็นทิวทัศน์ ที่มีทั้งพื้นที่ราบต่ำ และพื้นที่ภูเขา และลาดเนินเขาในแขวงเชียงขวางเดียวกันในทำนองเดียวกับ ลาวโซ่ง หรือไทดำ ในเดียนเบียนฟูและเซินลา ประเทศเวียดนาม ที่มีรูปพรรณสัณฐานทางธรณีวิทยาและระบบนิเวศที่ใช้เป็นทิวทัศน์เช่นเดียวกันคือมีทั้งพื้นที่ภูเขาสูง ที่ลาดเนินเขา ผสมผสานกับที่ราบต่ำในเขตลุ่มน้ำ ดังนั้นเพื่อให้เข้าใจในผลสรุปของการสืบค้นเข้าใจได้ชัดเจนขึ้น จึงได้แสดงตารางที่แสดงความสัมพันธ์ระหว่างกลุ่มชาติพันธุ์ไท-ลาว ทั้ง 4 กลุ่ม กับระบบนิเวศและวิถีชีวิต โดยจำแนกให้เห็นความสัมพันธ์ระหว่าง แหล่งที่ตั้งดั้งเดิม แหล่งที่ตั้งใหม่ในพื้นที่ลุ่มน้ำภาคกลาง ลักษณะทางธรณีวิทยาและระบบนิเวศของแต่ละพื้นที่การศึกษา และกลยุทธ์การปรับตัวแบบพื้นฐานของทั้ง 4 กลุ่มชาติพันธุ์ในวิถีชีวิตและวัฒนธรรม เพื่อนำไปสู่ผลสรุปของการศึกษาวิจัยต่อไป

รูป 8-1. แหล่งที่ตั้งของกลุ่มชาติพันธุ์ไท-ลาวทั้ง 4 กลุ่มที่เป็นกรณีศึกษาทั้งในลุ่มน้ำภาคกลางของไทย ในสปป.ลาวและในเวียดนาม
ที่มา: ดัดแปลงจาก Google maps เข้าถึงเมื่อวันที่ 11 พฤษภาคม 2555

หมายเหตุ : พื้นที่ (5) ในลุ่มน้ำภาคกลางของประเทศไทย คือ
 จังหวัดชัยนาท (ลาวครั่ง) และ จังหวัดสุพรรณบุรีในลุ่มน้ำท่าจีน
 จังหวัดราชบุรี และจังหวัดสุพรรณบุรี (ลาวเวียง) ในลุ่มน้ำแม่กลองและลุ่มน้ำท่าจีน
 จังหวัดเพชรบุรี และ สมุทรสาคร (ลาวโซ่งหรือไทดำ) ในลุ่มน้ำเพชรบุรี และ
 ลุ่มน้ำท่าจีน

ตาราง 8-1 แสดงความสัมพันธ์ระหว่างกลุ่มชาติพันธุ์ ระบบนิเวศ และวิถีชีวิต

ชื่อ กลุ่ม ชาติพันธุ์	แหล่งที่ตั้งดั้งเดิมและแหล่งที่ตั้ง ในกลุ่มน้ำภาคกลางของประเทศไทย	ลักษณะธรณีสัณฐานและระบบ นิเวศ	กลยุทธ์การปรับตัวของกลุ่มชาติ พันธุ์ไท-ลาว ในวิถีชีวิตและ วัฒนธรรม
ลาวโซ่ง (ไทดำ)	- เดียนเบียนฟูและเซินลา ประเทศเวียดนาม - บ้านเขาย้อย และบ้านหนองปร่ง อำเภอยะย้อย จังหวัดเพชรบุรี - บ้านหนองสองห้อง อำเภอบ้านแพ้ว จังหวัดสมุทรสาคร	- ภูเขาสูง ขาดแคลนทุ่งราบ มีที่ราบในหุบเขา และที่ราบริมแม่น้ำเล็กน้อย - ภูเขา เนินเขา และที่ราบระหว่างหุบเขา มีแหล่งน้ำจากแม่น้ำเพชรบุรี และลำน้ำสายรอง - พื้นที่ราบลุ่ม มีแหล่งน้ำธรรมชาติ และระบบจัดการน้ำจากภาครัฐที่อุดมสมบูรณ์	- ทำนาแบบขั้นบันได บนภูเขาและไหล่เขา อุดมด้วยภูมิปัญญาในการจัดการน้ำจากภูเขา - ทำนาบนพื้นราบ ทำไร่ในอดีตปลูกฝ้าย ทอผ้าย้อมคราม แต่ปัจจุบันเลิกทำแล้ว - เดิมทำนา ปัจจุบันพื้นที่ส่วนใหญ่เปลี่ยนเป็นสวนยกร่อง ปลูกพืชหลากหลาย เช่นเดียวกับชุมชนไทยที่อยู่รายรอบ
พ ว น (ล า ว พวน)	- เมืองปากและเมืองคูน แขวงเชียงขวาง สปป.ลาว - บ้านมะขามล้ม บ้านรางบัว/บ้านโคกโก อำเภอบางปลาม้า จังหวัดสุพรรณบุรี - บ้านวังรอ อำเภอท่าตะโก จังหวัดนครสวรรค์	- แบ่งเป็น 2 ประเภทคือ 1. ภูเขาและเนินเขาที่อุดมไปด้วยต้นแปก (ต้นสน) มีแหล่งน้ำธรรมชาติไหลผ่าน 2. ที่ราบลุ่มริมแม่น้ำ ที่รายล้อมด้วยเนินเขา และภูเขา - ที่ราบลุ่มริมแม่น้ำสุพรรณบุรีที่ประสบปัญหาน้ำหลากและน้ำท่วมทุกปี - ที่ราบลุ่ม มีระบบชลประทานของรัฐเข้าถึงพื้นที่	- ทำนาแบบขั้นบันได ส่วนใหญ่บนลาดเนินเขา โดยอาศัยภูมิปัญญาการผันน้ำทั้งจากที่ต่ำไปบนที่สูงกว่าและการผันน้ำจากภูเขา เลี้ยงปลาคัสต์ว์ เลี้ยงปลาในนา - ทำนาแบบนาดำปีละ 1 ครั้ง โดยอาศัยน้ำฝน เลี้ยงปลาคัสต์ว์บนลาดเนินเขา - เคยทำนาปี แต่ปัจจุบันปรับเป็นทำนาหว่านแบบนาปรัง ทำประมงน้ำจืด - เคยทำนาปี ปัจจุบันเปลี่ยนเป็นนาปรัง ทำไร่ นาสวนผสม
ลาวเวียง	- บ้านหัวห้า เมืองหาดทรายฟอง และบ้านดอนนูน เมืองเวียงจันทน์ - บ้านเลือก อำเภอโพธาราม จังหวัดราชบุรี	- ที่ราบลุ่มริมแม่น้ำโขง มีภาวน้ำล้นตลิ่งเป็นบางช่วงเวลา - ที่ราบลุ่มทางทิศตะวันออกของแม่น้ำแม่กลอง มีคลองวัดคงคาและคลองตาตโตไหลผ่าน	- ทำนา ทำสวน ประมง - ทำนา ทำสวน เลี้ยงปลาคัสต์ว์ ปัจจุบันภาครัฐส่งเสริมอุตสาหกรรมในพื้นที่ ทำให้คนบางส่วนมีอาชีพจ้างในภาคอุตสาหกรรม

ตารางแสดงความสัมพันธ์ระหว่างกลุ่มชาติพันธุ์ ระบบนิเวศ และวิถีชีวิต (ต่อ)

ชื่อ กลุ่มชาติพันธุ์	แหล่งที่ตั้งดั้งเดิมและแหล่งที่ตั้งในลุ่มน้ำภาคกลางของประเทศไทย	ลักษณะธรณีสัณฐานและระบบนิเวศ	กลยุทธ์การปรับตัวของกลุ่มชาติพันธุ์ไท-ลาว ในวิถีชีวิตและวัฒนธรรม
	- บ้าน จร้าเก่า อำเภอบางบาล จังหวัดสุพรรณบุรี	- พื้นที่เป็นที่ดอน มีแหล่งน้ำและคูคลองธรรมชาติในพื้นที่	- ทำนา ทำสวน
ลาวครั่ง (ลาวคัง/ลาวคั่ง)	- หลวงพระบาง - บ้านกุดจอก อำเภอหนองมะโมง จังหวัดชัยนาท - บ้านเนินขาม อำเภอหันคา จังหวัดชัยนาท	- หมู่บ้านเกาะตัวอยู่สองฟากของแม่น้ำโขงที่ตลิ่งสูงชัน มีภูเขาป่าทึบ และที่ราบระหว่างหุบเขาเล็กน้อย - ที่ราบกว้างใหญ่ มีน้ำธรรมชาติผืนกว้างกับระบบชลประทานของรัฐ - พื้นที่ดอน ระบบการจัดการน้ำยังใช้ระบบน้ำฝนเป็นหลัก	- ทำนา ทำไร่ ค้าขาย และมีภูมิปัญญาสำคัญคือการทอผ้า (จกขิด มัดหมี่) ซึ่งเป็นอัตลักษณ์ของลาวครั่ง หรือลาวหลวงพระบาง - ทำนาได้ปีละ 2 ครั้ง มีช่างฝีมือในการทอผ้าที่มีพัฒนาการสูงเป็นผลิตภัณฑ์หัตถกรรมสำคัญของพื้นที่ - ทำนาปีละครั้ง อาศัยน้ำฝน ยังมีการสืบทอดภูมิปัญญาในการทอผ้าตามแบบแผนของผ้าจากหลวงพระบาง

การสืบค้นและวิเคราะห์เพื่อให้ได้มาซึ่งผลสรุปของการศึกษาแบบองค์รวมของการปรับตัวในบริบทใหญ่ที่แตกต่างของกลุ่มชาติพันธุ์ไท-ลาว ในพื้นที่ลุ่มน้ำภาคกลางของประเทศไทยเพื่อตอบโจทย์หรือคำถามที่เกี่ยวกับการปรับตัวในบริบทที่มาตั้งถิ่นฐานใหม่ในเนื้อหาต่างๆ ดังนี้ คือ

การปรับตัวในระบบนิเวศ

ในบริบทของลุ่มน้ำภาคกลาง ซึ่งมีความแตกต่างไปจากพื้นที่อีสาน และสปป.ลาวอย่างมากมาย ทำให้วิถีชีวิตและวัฒนธรรมของกลุ่มชาติพันธุ์ลาวมีความแปรเปลี่ยนไปเป็นอย่างไร? เพราะเหตุใด?

การปรับตัวในวิถีชีวิตและระบบเศรษฐกิจ

ทรัพยากรทางชีวภาพในบริบทใหม่ทำให้เกิดการปรับตัวเพียงไร? ส่งผลกระทบต่อวิถีชีวิต และการดำรงชีพเพียงไร?

การปรับตัวของภูมิปัญญาพื้นถิ่น

ภูมิปัญญาดั้งเดิมในการดำรงชีพยังคงอยู่ในวิถีชีวิตหรือไม่? เพียงไร? มีความแปรเปลี่ยน หรือมีภูมิปัญญาใหม่เพื่อการปรับตัวให้วิถีชีวิตและระบบนิเวศมีความสมดุลหรือไม่? เพียงไร?

การปรับตัวทางกายภาพที่แสดงออกกับผังหมู่บ้านและเรือน

หมู่บ้านและเรือนไท-ลาว ในพื้นที่ลุ่มน้ำภาคกลาง มีความเหมือนหรือต่างไปจากหมู่บ้านและเรือนไท-ลาวในสปป.ลาวอย่างไร? เพราะเหตุใด?

การปรับตัวของเรือนและสภาพแวดล้อม

แนวโน้มในอนาคตของเรือน และชุมชนไท-ลาวในพื้นที่ลุ่มน้ำภาคกลางจะเป็นอย่างไร?

ตามกรอบของการสืบค้นการปรับตัวในบริบทใหญ่ที่แตกต่างของกลุ่มชาติพันธุ์ลาวทั้ง 4 กลุ่ม 5 ประเภทตามกล่าวข้างต้นนี้ แต่ละกลุ่มมีทั้งความเหมือนและความต่างในการปรับตัวเฉพาะกลุ่ม เนื่องจากอิทธิพลของสังคม วัฒนธรรมของกลุ่มชนที่รายรอบซึ่งมีทั้งไทยสยาม และกลุ่มชาติพันธุ์อื่นๆ ในพื้นที่ ในลักษณะพหุชาติพันธุ์ ดังนั้นนอกจากการปรับตัวตามกรอบทั้ง 5 แล้ว ยังพบว่าอิทธิพลจากภายในกลุ่มชาติพันธุ์เองก็มีอิทธิพลต่อการปรับเปลี่ยนวิถีชีวิตและความเชื่อในระดับหนึ่งด้วย ดังนั้นเนื้อหาในการวิเคราะห์รายละเอียดของบางกลุ่ม จำเป็นต้องมีกรอบนอกเหนือจากกรอบใหญ่ทั้ง 5 กรอบ คือ อิทธิพลจากภายในกลุ่มเองเพิ่มเข้ามาด้วย โดยเฉพาะกลุ่มลาวโซ่งและลาวครั่งซึ่งจะเสนอในรายละเอียดของแต่ละกลุ่มชาติพันธุ์ต่อไป

ลาวโซ่ง

ลาวโซ่งหรือไทดำคือกลุ่มชาติพันธุ์ไท-ลาวที่ปัจจุบันมีกลุ่มที่ตั้งถิ่นฐานอยู่ในแผ่นดินไทยร่วมกับชนอีกหลายหมู่เหล่า นับตั้งแต่ชนหมิ่นพัลลพจากสิบสองจุไทที่เป็นถิ่นฐานดั้งเดิม อพยพเข้ามาสู่แผ่นดินไทยเนื่องจากภัยสงครามตั้งแต่สมัยกรุงธนบุรีจนถึงสมัยต้นรัตนโกสินทร์ เป็นเวลากว่า 200 ปี โดยมีหลักแหล่งที่ตั้งถิ่นฐานอย่างเข้มข้นในพื้นที่ลุ่มน้ำภาคกลาง

การที่ลาวโซ่งเข้ามาตั้งถิ่นฐานในแผ่นดินไทย หมายถึงการเผชิญกับสภาพใหม่สองสถานะ คือ สถานะไพร่ในทางสังคม และการเผชิญกับสภาพแวดล้อมของถิ่นฐานใหม่ในลุ่มน้ำภาคกลาง พร้อมกับการรายล้อมด้วยบริบททางวัฒนธรรมใหม่คือวัฒนธรรมไทย แต่อย่างไรก็ตามภายหลังการปฏิรูปการปกครองในสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 5 ระบบไพร่และทาสถูกยกเลิก ยังผลให้ลาวโซ่งทั้งมวลพ้นจากสถานะไพร่สู่ความเป็นไทแก่ตัว ไม่ต้องอยู่ใต้สังกัดของมูลนาย สามารถเลือกประกอบอาชีพได้โดยอิสระ และมีเสรีในการโยกย้ายถิ่นฐาน ทั้งมีสิทธิจับจองที่ดินว่างเปล่าเพื่อการอยู่อาศัยทำมาหากิน (วีระ อินพันทัง 2555 : 50)

การปรับตัวเนื่องจากปัจจัยภายใน

ปัจจัยภายในที่ผลักดันให้ลาวโซ่งต้องปรับตัว คือการเพิ่มขึ้นของจำนวนประชากรลาวโซ่งตามลำดับระยะเวลาที่ยาวนานในการตั้งถิ่นฐานบนแผ่นดินไทย ประจวบกับการยกเลิกระบบไพร่ ระบบทาส ทำให้ตั้งแต่ช่วงทศวรรษ 2440 เป็นต้นมา ภาพการปรับตัวด้านการตั้งถิ่นฐานของลาวโซ่งปรากฏชัดด้วยการขยายขยายโยกย้ายถิ่นฐานออกนอกเมืองเพชรบุรีอันเป็นถิ่นฐานแรกออกสู่จังหวัดอื่นๆ อย่างกว้างขวาง เพื่อเบี่ยงพื้นที่ป่าดงตั้งหลักแหล่งขยายที่ทำกินใหม่ๆ เรื่อยมา จนในปัจจุบันนอกเหนือจากเพชรบุรีแล้วยังมีถิ่นฐานลาวโซ่งกระจายตัวอยู่อีกหลายจังหวัด เช่น ราชบุรี สมุทรสาคร นครปฐม สุพรรณบุรี เป็นต้น (วีระ อินพันทัง 2555 : 53 – 54)

การปรับตัวเนื่องจากปัจจัยภายนอก

ระบบนิเวศ

ปัจจัยภายนอกด้านสภาพแวดล้อมของถิ่นฐานที่มีลักษณะเป็นที่ราบลุ่ม แม้มีความแตกต่างอย่างมากกับบ้านเกิดเมืองนอนที่สิบสองจุไท (เดียนเบียนฟู และเซินลาและพื้นที่เกี่ยวเนื่องในประเทศเวียดนาม) ซึ่งมีลักษณะเป็นภูเขาและเนินเขาใหญ่น้อยต่อเนื่องกัน และขาดแคลนทุ่งราบ อันเป็นเงื่อนไขให้บรรพบุรุษของลาวต้องเลือกหุบเขาเป็นที่ตั้งถิ่นฐาน แต่ปัจจัยร่วมที่เหมือนกันของทั้งเวียดนามและไทยคือ เป็นดินแดนอันอุดมด้วยน้ำท่า เอื้ออาทรต่อการทำนาเป็นอย่างดี ทำให้ลาวโง่งสามารถสืบทอดวิถีแห่งสังคมเกษตรกรรมบนผืนนาของแผ่นดินไทยได้โดยสะดวก แม้แต่ถิ่นฐานในจังหวัดต่างๆ ที่ลาวโง่งย้ายเข้าไปปักหลักอยู่อาศัยล้วนอยู่ภายในเงื่อนไขของการเป็นแหล่งที่เอื้อต่อการทำนาทั้งสิ้น

วิถีชีวิตและระบบเศรษฐกิจของภาครัฐ

สังคมเกษตรกรรมเป็นวิถีชีวิตหลักของกลุ่มลาวโง่ง ดังนั้นการทำนาปลูกแบบนาปีโดยอาศัยฝนปีละครั้ง เป็นวิถีชีวิตหลักของชาวลาวโง่งในลุ่มน้ำภาคกลางมาตั้งแต่เริ่มแรกของการตั้งถิ่นฐานในภาคกลาง แต่ปัจจุบันมีระบบชลประทานของรัฐเข้ามาจุนเจือ ทำให้สามารถทำนาปีละ 2 ครั้ง หรือ 2 ปี 5 ครั้งได้

ในพื้นที่ที่ภาครัฐให้การสนับสนุนในด้านการจัดการน้ำอย่างเข้มข้น เช่นในจังหวัดสมุทรสาคร ได้ปรับเปลี่ยนวิถีชีวิตเมื่อ 30 – 40 ปีที่ผ่านมา จากนโยบายการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคม เริ่มจากประมาณพ.ศ. 2510 (แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมฯ ฉบับที่ 2) เป็นต้นมา โดยการปรับเปลี่ยนจากสังคมเกษตรกรรมทำนา มาเป็นสังคมเกษตรกรรมแบบทำสวนยกร่อง เช่นเดียวกับคนไทยพื้นถิ่นในย่านนั้นปฏิบัติและได้ผลผลิตอย่างเต็มเม็ดเต็มหน่วย ทำให้เกิดการปรับเปลี่ยนวิถีชีวิตจากชาวนาเป็นชาวนา ซึ่งมีการดำเนินชีวิตและระบบเศรษฐกิจที่ต่างกัน จากเกษตรกรรมเพื่อเลี้ยงชีพในครัวเรือนเป็นการผลิตเพื่อขาย หรือบางกลุ่มอยู่ในทั้งสองระบบ (ฉัตรทิพย์ นาถสุภา : 2538)

ภูมิปัญญาพื้นถิ่นและความเชื่อ

การปรับตัวที่มีผลอย่างมากต่อวิถีชีวิตของลาวโง่งปัจจุบันเกิดขึ้นเมื่อลาวโง่งซึ่งแต่เดิมนับถือผีไม่มี การนับถือศาสนาใดๆ ในวิถีชีวิต และปัจจุบันกลุ่มลาวโง่ง (ไทดำ) ในเวียดนามก็ยังปฏิบัติเช่นนี้อยู่ คือนับถือผีแต่อย่างเดียว แต่กลุ่มลาวโง่งในประเทศไทยรับเอาวัฒนธรรมความเชื่อทางพุทธศาสนาเข้าไปเป็นเครื่องยึดเหนี่ยวจิตใจ ขณะที่การนับถือผีอันเป็นความเชื่อเดิมก็ยังมิได้ละทิ้ง ทำให้ลาวโง่งในไทยมีความเชื่อผสมผสานระหว่างพุทธและผี ประจักษ์พยานที่ยืนยันการเปลี่ยนแปลงนี้เห็นได้จากการมีวัดประจำชุมชน ไปพร้อมๆ กับการมีศาลผีในพื้นที่ชุมชน สำหรับชุมชนลาวโง่งขนาดใหญ่ที่มีความเก่าแก่หลายแห่ง วัดประจำชุมชนได้รับการสถาปนาขึ้นก่อนพ.ศ. 2500 มาแล้ว ส่วนบนเรือนก็มีทั้งห้องผีดั้งเดิมและห้องพระของใหม่ควบคู่กัน และในปัจจุบันนอกจากรับความเชื่อทางพุทธแล้ว ยังเริ่มรับความเชื่อทางคริสต์ เริ่มมีโบสถ์คริสต์สร้างในหมู่บ้าน

การปรับตัวทางกายภาพที่แสดงออกในผังหมู่บ้านและเรือน

ภายในระบบการปกครองท้องถิ่นไทยที่แผ่คลุมถิ่นฐานลาวโง่งในที่ราบลุ่มน้ำในภาคกลางทุกแห่ง ทำให้ชุมชนลาวโง่งไม่ว่าจะเป็นระดับหมู่บ้านหรือตำบล ถูกลากโยงเข้าเป็นส่วนหนึ่งของระบบราชการ สิ่งให้เห็นได้อย่างชัดเจนเป็นรูปธรรมคือการปรากฏสถานที่ราชการขึ้นภายในชุมชน เช่น องค์การบริหารส่วนตำบล โรงพยาบาล โรงเรียน เป็นต้น สถานที่เหล่านี้ไม่เพียงแต่เป็นแหล่งบริการประชาชนเท่านั้น แต่ยังเป็นเสมือน

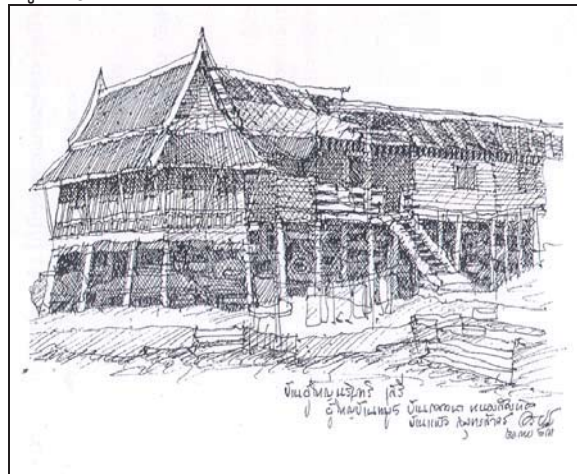
ประตูที่เปิดให้วัฒนธรรมไทย พรั่งพร้อมมูลาโช่ง ทั้งในด้านภาษา ประวัติศาสตร์ สังคม เศรษฐกิจ วิทยาการ และอื่นๆ

นอกจากลักษณะทางกายภาพของถิ่นฐานบ้านเรือนที่ปรับเปลี่ยนไปจนเกิดทวิลักษณ์ คือลักษณะผสมผสานที่มีทั้งความเป็นลาวโซ่งและความเป็นไทย คละปนอยู่ด้วยกันแล้ว ประเพณีและพิธีกรรมที่ต้องใช้พื้นที่ของชุมชนสะท้อนให้เห็นอิทธิพลจากวัฒนธรรมไทยพร้อมๆ กับการรักษาวัฒนธรรมของตนไว้จนมีทวิลักษณ์เช่นเดียวกัน ดังเช่นที่ปรากฏในพิธีงานศพเป็นต้น มีการผสมผสานประเพณีของพุทธคือ การสวดอภิธรรมบังสุกุล ซึ่งใช้ทั้งพื้นที่เรือนและพื้นที่ในวัดของหมู่บ้าน ผสมผสานกับประเพณีทางผีที่มีพิธีบอกทางนำวิญญาณของผู้ตายสู่สรวงสวรรค์ ซึ่งใช้ป่าแหว่ (ป่าช้า) ในชุมชน และสร้างเรือนแหว่ เพื่อเป็นที่อยู่หลังความตาย

การปรับตัวของเรือนและสภาพแวดล้อม

ในภาพรวมแล้วไม่เพียงแต่เปลี่ยนแปลงระดับชุมชนเท่านั้น การปรับเปลี่ยนลักษณะของเรือนอันเป็นที่อยู่อาศัย ยังสะท้อนให้เห็นการรับเอาวัฒนธรรมการปลูกสร้างบ้านเรือนไทยเข้าไปอย่างชัดเจน ชาวลาโวโซ่งรับเอาลักษณะเรือนทรงไทยเข้าไปปรับใช้ในการสร้างที่อยู่อาศัยแทนเรือนทรงกระตองเต้าอันเป็นแบบแผนแท้และดั้งเดิมของตนตั้งแต่ราวทศวรรษ 2450 (วีระ อินพันทัง 2555 : 189) เป็นต้นมา ต่อมาภายหลังก็ปรับเปลี่ยนเรื่อยมาคล้อยตามความนิยมของคนไทยไม่หยุดนิ่ง ซึ่งกลายเป็นเรือนทรงปั้นหยา มนิลา และเรือนทรงบังกะโลในปัจจุบัน ทั้งนี้ไม่ว่าเรือนจะปรับเปลี่ยนรูปลักษณ์ภายนอกไปอย่างไร ภายในเรือนยังคงมีพื้นที่ศักดิ์สิทธิ์ห้องผีเหมือนเช่นที่เป็นมาในครั้งบรรพบุรุษ

การปรับเปลี่ยนทั้งด้านสภาพแวดล้อมของถิ่นฐาน บ้านเรือนและวิถีชีวิตของกลุ่มชาติพันธุ์ลาโวโซ่งโดยมีวัฒนธรรมไทยเป็นข้ออิทธิพลหลักนั้นสะท้อนการปรับตัวสู่บริบทใหญ่ ขณะเดียวกันชนหมู่นี้ยังคงอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมบางอย่างของตนไว้ โดยเฉพาะอย่างยิ่งที่เกี่ยวเนื่องกับความเชื่อในการนับถือผี ซึ่งยังผลให้ชาวลาโวโซ่งเป็นกลุ่มชนผู้มีความโดดเด่นทางวัฒนธรรม พร้อมๆ กับสามารถดำเนินชีวิตอยู่ในพื้นที่ลุ่มน้ำภาคกลางของประเทศไทยได้อย่างผาสุก ไม่แปลกแยกจนชนหมู่นี้ใหญ่แต่ประการใด

รูป 8-2. เรือนลาโวโซ่งที่ตำบลเขาย้อย อำเภอยะขอม จังหวัดเพชรบุรี (ซ้าย) และที่ตำบลหนองสองห้อง อำเภอบ้านแพ้ว จังหวัดสมุทรสาคร (ขวา)

ลาวพวน

พวน หรือลาวพวน หรือไทพวนเป็นกลุ่มชาติพันธุ์ไท-ลาว ซึ่งมีถิ่นฐานต้นกำเนิดในแขวงเชียงขวาง สาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว ชาวพวนได้โยกย้ายถิ่นฐานเข้ามาอยู่ในประเทศไทยหลายครั้งหลายครา ทั้งในยามปกติและยามมีศึกสงคราม ตั้งแต่สมัยกรุงธนบุรีจนถึงต้นรัตนโกสินทร์ แต่กลุ่มใหญ่ซึ่งโยกย้ายมาเพราะศึกสงคราม เป็นกลุ่มที่เข้ามาในช่วงรัชกาลพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 3 ถิ่นฐานของชาวพวนในไทยกระจายตัวอยู่ในภาคตะวันออก ภาคตะวันตก ภาคกลาง ภาคเหนือและภาคอีสาน พื้นที่ที่มีชาวพวนตั้งถิ่นฐานเกาะตัวกันเป็นกลุ่มก้อนคือ ฉะเชิงเทรา นครนายก นครสวรรค์ เพชรบุรี ลพบุรี สุพรรณบุรี สุโขทัย ปราจีนบุรี และพิจิตร ซึ่งมีประชากรพวนประมาณ 10,000 – 20,000 คน ในแต่ละพื้นที่ (วีระพงศ์ มีสถาน 2539 : 9)

ในการศึกษานี้มีวัตถุประสงค์ที่จะศึกษาการปรับตัวของกลุ่มพวนในไทยที่โยกย้ายมาตั้งถิ่นฐานในพื้นที่ที่มีบริบทธรรมชาติและระบบนิเวศที่แตกต่างไปจากบริบทของถิ่นต้นกำเนิด จึงได้เลือกกรณีศึกษากลุ่มพวนในสุพรรณบุรี ซึ่งมีอายุของการตั้งถิ่นฐานประมาณ 200 ปี โดยเน้นกรณีศึกษาที่อำเภอบางปลาม้าและพื้นที่เกี่ยวเนื่อง ชาวพวนที่เข้ามาอยู่ในไทยก็มีสถานะที่ต้องปรับตัวเช่นเดียวกับลาวโซ่ง คือการปรับตัวในสังคมร่วมกับวัฒนธรรมไทยซึ่งเป็นวัฒนธรรมหลักในพื้นที่ และบางกลุ่มยังต้องเผชิญกับบริบทธรรมชาติที่แตกต่างไปจากแหล่งต้นกำเนิดซึ่งเป็นพื้นที่ภูเขาสูง ลาดเนินเขา แต่บางกลุ่มที่มีถิ่นฐานในที่ราบลุ่มริมน้ำมาก่อนก็ไม่ต้องปรับตัวมากนัก เพียงแต่ทุกกลุ่มต้องเผชิญกับภาวะน้ำหลากและน้ำท่าล้นตลิ่งเป็นช่วงเวลานาน ซึ่งต้องปรับตัวให้อยู่กับบริบทใหม่ให้ได้ดีที่สุด

ชาวพวนในสุพรรณบุรียังอยู่ในวิถีเกษตรกรรม เช่นเดียวกับที่อยู่ในพื้นที่ต้นกำเนิด และมีสถานภาพเป็นเจ้าของที่ดินทำกินในอัตราเฉลี่ยครอบครัพละ 58.55 ไร่ และไร่ที่ทำกินเพียง 8% ของประชากรในพื้นที่ (พอพันธ์ อูยานนท์ 2546 : 12) จากการศึกษาภาคสนามโดยการสำรวจและสัมภาษณ์เชิงลึกแบบไม่กำหนดโครงสร้าง ได้สืบค้นได้ว่าบรรพบุรุษในช่วงแรกของการตั้งถิ่นฐานซึ่งเป็นช่วงเวลาย้อนหลังประมาณ 3 ช่วงอายุที่สามารถถ่ายทอดโดยมุขปาฐะได้ว่า รุ่น ปู่ เป็นรุ่นที่เผชิญกับความยากลำบากในการปรับตัวทั้งในด้านสังคมที่รายล้อมด้วยวัฒนธรรมไทยซึ่งแม้จะคล้ายคลึง แต่ก็มีแตกต่างและในระบบนิเวศที่แตกต่าง แต่รุ่นพ่อ และรุ่นปัจจุบันมีความคุ้นเคยกับสภาวะรอบด้านแล้ว ทำให้การดำรงชีวิตมีความแตกต่างกันน้อยลง และนิภาพความทุกข์ยากในการปรับตัวของบรรพบุรุษรุ่นปู่ ทวดไม่ออกแล้ว

การปรับตัวเนื่องจากปัจจัยภายใน

เป็นธรรมชาติของการเลือกที่ตั้งถิ่นฐานของทั้งคนไทยและไท-ลาว ที่จะเลือกที่ตั้งที่มีน้ำอุดมสมบูรณ์ก่อน ดังนั้นพื้นที่ที่เลือกตั้งถิ่นฐานเริ่มแรกคือพื้นที่ตำบลเก่าห้อง อำเภอบางปลาม้า อันเป็นที่ตั้งของตลาดเก่าห้อง และวัดลานคาในปัจจุบัน แต่เนื่องจากปริมาณของพื้นที่ทำกินบริเวณตำบลเก่าห้อง ซึ่งมีทั้งการค้าขาย และการเกษตรผสมผสานกัน เริ่มขาดแคลน กลุ่มพวนกลุ่มใหญ่จึงได้โยกย้ายจากตำบลเก่าห้อง ไปยังตำบลมะขามล้ม ระยะทางจากตำบลเก่าห้องไปตำบลมะขามล้มในปัจจุบันเพียง 30 นาทีโดยทางรถยนต์ แต่ในช่วงเวลาการย้ายถิ่นฐานประมาณ พ.ศ. 2380 (สัมภาษณ์ เรื่อง วงษ์พันธ์ 21 เมษายน 2544 และสุดา วงษ์พันธ์ 19 ธันวาคม 2552) เป็นการย้ายถิ่นแบบบุกป่าฝ่าดง เพราะพื้นที่ส่วนใหญ่ยังเป็นป่าการเดินทางทุรกันดารยิ่ง

การปรับตัวเนื่องจากปัจจัยภายนอก ระบบนิเวศ

จากถื่นต้นกำเนิดในแขวงเชียงขวาง ที่มีรูปพรรณสัณฐานของภูมิประเทศเป็นภูเขาสูงและลาดเนินเขาที่ค่อนข้างสูง ซึ่งต้องใช้ระบบการจัดการน้ำจากที่สูง และทำนาขั้นบันได ปัจจุบันชาวพวนบางปลาม้าไม่มีจินตภาพดังกล่าวที่ระลึกถึงได้แล้ว เพราะผ่านมา 3 ชั่วอายุคนแล้ว ดังนั้นการปรับตัวในระบบนิเวศของชาวพวนบางปลาม้าปัจจุบัน คือการปรับตัวกับภาวบน้ำหลากและน้ำท่าล้นตลิ่ง ซึ่งเป็นสภาวะเดียวกันกับที่คนไทยในลุ่มน้ำเดียวกันประสบ ดังนั้นจำเป็นต้องปรับให้ชีวิตอยู่รอดได้ในช่วงเวลาดังกล่าว โดยอาศัยความคุ้นเคยและภูมิปัญญาของคนไทยผนวกกับภูมิปัญญาดั้งเดิมของชาวพวนในที่ลุ่ม คือจำเป็นต้องมีวิถีชีวิตแบบสะเทินน้ำสะเทินบกเช่นเดียวกับคนไทย มีเรือพายลำเล็กๆ สำรองไว้เป็นการเตรียมรับสถานการณ์จากความผันแปรของธรรมชาติไว้อย่างรอบคอบและรัดกุม

วิถีชีวิตและระบบเศรษฐกิจของภาครัฐ

ในอดีตชาวพวนในลุ่มน้ำภาคกลางทำนาปีละ 1 ครั้ง โดยอาศัยน้ำฝนเพื่อทำนาค้า และใช้ภูมิปัญญาดั้งเดิมในการแสวงหาและรักษาพันธุ์ข้าวที่ส่งสมมาแต่ครั้งบรรพบุรุษ (พอพันธ์ อูยานนท์ 2546 : 167) การทำนาปีทำให้วิถีชีวิตที่เกี่ยวข้องกับการเกษตรยังคงเป็นวิถีชีวิตแบบดั้งเดิม ยังคงมีประเพณีและวัฒนธรรมที่เกี่ยวข้องกับข้าวอยู่มากมาย มีช่วงเวลาการทำจักสาน เครื่องมือประมง และทอผ้าไว้นุ่งห่มเช่นครั้งบรรพบุรุษ แต่เมื่อมีการใช้แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับต่างๆ เรื่อยมาโดยเฉพาะนโยบายการปฏิวัติเขียวเพื่อเร่งผลผลิตทางการเกษตร ตั้งแต่ พ.ศ. 2510 เป็นต้นมา ภาครัฐมีการพัฒนาระบบชลประทานเพื่อให้ชาวนาทำนาได้ปีละ 2 ครั้ง หรือ 2 ปี 5 ครั้ง ภูมิปัญญาการเลือกพันธุ์ข้าวที่เหมาะสมที่ถ่ายทอดจากบรรพบุรุษเริ่มเปลี่ยนไปตามคำแนะนำของภาครัฐ เพื่อใช้พันธุ์ข้าวที่ให้ผลผลิตสูงและปลูกระยะสั้น ต้องใช้ปุ๋ยเคมีเป็นตัวช่วย (พอพันธ์ อูยานนท์ 2546 : 169) ปรากฏการณ์เกี่ยวเนื่องกับนโยบายการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมของรัฐบาลนี้ ชาวพวนในพื้นที่บางปลาม้าต้องมีการปรับตัวและวิถีชีวิตหลายอย่าง ซึ่งมีทั้งสิ่งที่จางหายไปจากวิถีชีวิตแบบเกษตรกรรมดั้งเดิม และสิ่งที่เพิ่มมาในวิถีชีวิต ซึ่งให้ผลทั้งบวกและลบ

ภูมิปัญญาพื้นถิ่นและความเชื่อ

ชาวพวนในเชียงขวางและบางปลาม้ามีลักษณะร่วมในความเชื่อทางพุทธศาสนา ซึ่งเป็นรากเหง้าของวัฒนธรรมหลักเดียวกัน ดังนั้นเป็นความคล่องตัวที่ชาวพวนและไทยในพื้นที่เกี่ยวเนื่องจะมีวิถีชีวิตเกี่ยวกับศาสนาและความเชื่อที่เอื้อซึ่งกันและกัน ส่วนใหญ่ในชุมชนพวนบางปลาม้าจะมีวัดประจำหมู่บ้าน ซึ่งประกอบพิธีทางศาสนาและความเชื่อ เช่น วัดสุขเกษม (มะขามล้ม) วัดเนินเกษม (โคกโก) วัดโบสถ์ วัดลานคา ซึ่งชาวพวนจะมาพบปะทำบุญกันเป็นประจำ

ปัจจุบันวิถีความเชื่อทางศาสนาและประเพณีอาจเจือจางลงไปบ้าง แต่ชาวพวนนับเป็นกลุ่มชาติพันธุ์ไท-ลาวที่ยังคงเคร่งครัดในงานบุญประเพณีเป็นอย่างมาก มีการธำรงไว้ซึ่งประเพณีร่วมกันอย่างเข้มข้ม อาทิ ประเพณีกำฟ้า สงกรานต์ กลู้น การทำบุญหลังบ้าน เป็นต้น นอกจากนี้แม้ชาวพวนทุกคนในประเทศไทยจะพูดภาษาไทยเป็นภาษาในการสื่อสาร แต่น่าสนใจมากที่ชาวพวนที่อายุเกิน 20 ปีขึ้นไป จะพูดภาษาพวนได้ และยังใช้ในการสื่อสารในครอบครัว

การปรับตัวทางกายภาพที่แสดงออกในผังหมู่บ้านและเรือน

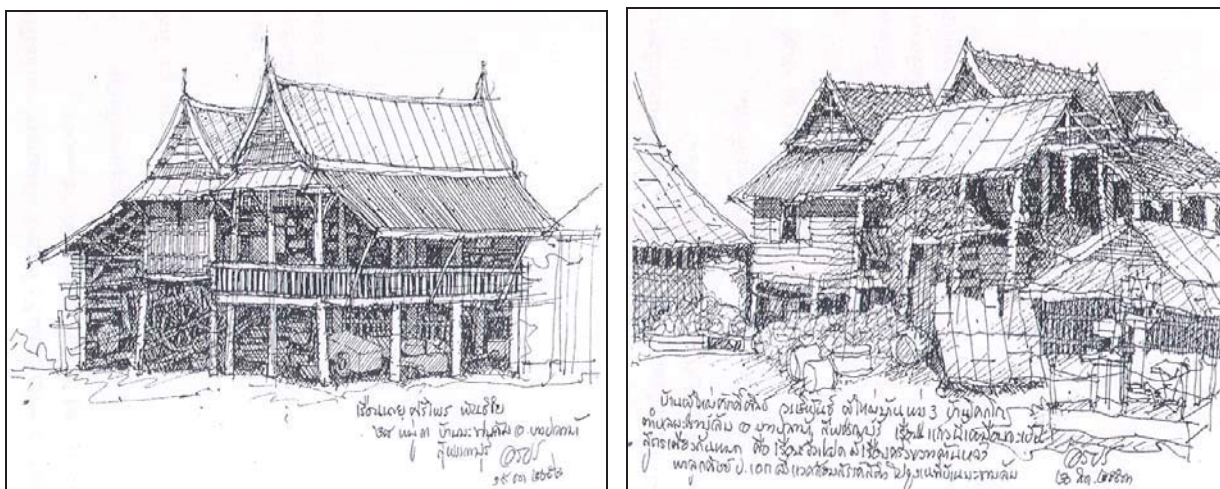
ระบบการเมืองการปกครองท้องถิ่นเป็นปัจจัยสำคัญในการปรับเปลี่ยนและเพิ่มเติมองค์ประกอบ และเปลี่ยนแปลงรูปพรรณสัณฐานของผังหมู่บ้าน ในปัจจุบันพบว่าหมู่บ้านเก่าเกิน 100 ปี และใหม่ 20 – 30 ปี จะมีองค์ประกอบพื้นฐานของหมู่บ้านเหมือนกัน มีองค์ประกอบที่ต่อเนื่องจากวิถีชีวิตดั้งเดิม เช่น วัด ศาลา ศาลพระภูมิ กลุ่มเรือน และองค์ประกอบตามระบบการปกครองท้องถิ่นเพื่อการพัฒนา เช่น องค์การบริหารส่วนตำบล โรงเรียน ศูนย์เด็กเล็ก ศูนย์พัฒนาผลิตภัณฑ์ ห้องประชุม ที่อ่านหนังสือประจำหมู่บ้าน และในหมู่บ้านที่เน้นการผลิตข้าวอย่างเข้มข้นตามนโยบายของรัฐ จำเป็นต้องมีร้านค้าเกี่ยวกับเครื่องจักรขนาดเล็ก ร้านขายปุ๋ยและยาฆ่าศัตรูพืช บางหมู่บ้านทันสมัยมีอินเทอร์เน็ตให้บริการ ประโยชน์ใช้สอยทั้งดั้งเดิมและใหม่ต่างผนวกเข้ามาในผังหมู่บ้านพวน โดยมีข้อสังเกตว่า หมู่บ้านเก่าอายุเกิน 100 ปี จะมีผังผสมผสานระหว่างรูปแบบถนนรูปทรงอิสระในกลุ่มบ้านพักอาศัย และถนนรูปทรงตารางในพื้นที่ใช้สอยใหม่ ส่วนหมู่บ้านใหม่ อายุ 20 – 30 ปี รูปแบบของถนนภายในทั้งในกลุ่มเรือนและพื้นที่สาธารณะต่างก็เป็นแบบตารางทั้งสิ้น

การปรับตัวของเรือนและสภาพแวดล้อม

เรือนพวนในถิ่นต้นกำเนิดเป็นเรือนที่ไม่ปรากฏจริงให้เห็น เนื่องจากเมืองเชียงขวางในอดีตถูกทำลายด้วยอาวุธสงครามอย่างราบเรียบ ในช่วงสงครามเวียดนาม และสงครามอินโดจีน ผู้วิจัยได้สืบค้นจากเอกสารและสัมภาษณ์และร่างผังเรือนเปรียบเทียบกับเรือนที่ปรากฏในปัจจุบัน ซึ่งผลปรากฏว่ามีความต่างคือแม่เตาไฟของเรือนดั้งเดิมอยู่กลางโถงเรือน แต่แม่เตาไฟเรือนที่สำรวจในปัจจุบันอยู่ท้ายเรือน ซึ่งสันนิษฐานโดยกลุ่มวิจัยว่ามีแนวโน้มที่เรือนปัจจุบันซึ่งอายุเรือนประมาณ 35 – 40 ปี (เริ่มจากพ.ศ. 2518 ซึ่ง สปป.ลาวเปลี่ยนแปลงการปกครองล่าสุด และผู้คนย้อนกลับไปตั้งถิ่นฐาน) น่าจะได้รับอิทธิพลจากเรือนเวียงจันทน์ ซึ่งเป็นแหล่งพำนักระหว่างลี้ภัยสงคราม ส่วนเรือนพวนในบางปลาม้า ซึ่งรูปทรงเรือนได้รับเอารูปทรงของเรือนไทยแบบประเพณี คือ เรือนจั่วแฝดหลังคาทรงสูง มีหางและปั้นลมไปใช้ทำให้เป็นเอกภาพกับเรือนไทยในบริเวณเกี่ยวเนื่องอย่างมาก และเมื่อพิจารณาผังพื้นจะพบรูปแบบเดียวกันหมด คือ เรือนแฝดคลุมโถงโถง 1 หลัง และคลุมส่วนนอนเรียงแถวยาวตามโถง อีก 1 หลัง ปิดท้ายด้วยเรือนครัว ซึ่งเป็นระบบผังพื้นเดียวกับเรือนพวนเชียงขวางปัจจุบัน แต่รูปทรงต่างกัน

ความแปรเปลี่ยนของรูปทรงเรือนแปรไปตามอายุการสร้าง คือ 50 – 100 ปีขึ้นไป 30 – 50 ปี และต่ำกว่า 30 ปี ได้พบว่าผังพื้นเรือนคงที่ แต่รูปทรงเรือนเปลี่ยนจากจั่วแฝดทรงไทย เป็นจั่วแฝดความเอียงลาดต่ำลง และท้ายสุดเป็นจั่วเดี่ยว ซึ่งมีแนวโน้มว่าเรือนสร้างใหม่จะกลายรูปเป็นเรือนจั่วเดี่ยวในอนาคต

การปรับเปลี่ยนทั้งทางด้านสภาพแวดล้อมธรรมชาติ ทรัพยากรชีวภาพในพื้นที่ บ้านเรือน และวิถีชีวิตของชาวพวน เป็นการปรับเปลี่ยนและการปรับตัวสู่บริบทใหม่ ภายใต้วัฒนธรรมหลัก ซึ่งเป็นนามธรรมที่เป็นศาสนาและความเชื่อเดียวกัน แต่สภาพเรือนที่พบในปัจจุบันมีแนวโน้มว่าได้รับอิทธิพลสองแบบ คือ รับรูปทรงเรือนแบบไทยประเพณีจากบริบททางวัฒนธรรมของคนไทยซึ่งเป็นชนกลุ่มหลัก และรับอิทธิพลแผนผังเรือนจากเรือนเวียงจันทน์ ซึ่งเป็นที่พำนักลี้ภัยก่อนกลับไปตั้งถิ่นฐานในที่เดิมและย้ายถิ่นฐานเข้ามาในไทย

รูป 8-3 เรือนพวนที่บ้านมะขามล้ม (ซ้าย) และบ้านโคกโก (ขวา) ตำบลมะขามล้มอำเภอบางปลาม้า จังหวัดสุพรรณบุรี

ลาวเวียง

ลาวเวียงเป็นกลุ่มชนที่มีเชื้อสายลาวเวียงจันทน์ สาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว ย้ายถิ่นฐานมาพร้อมๆ กับชาวลาวกลุ่มอื่นๆ มายังประเทศไทยเมื่อครั้งยังเป็นดินแดนสยามในสมัยกรุงธนบุรีและสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น ชาวลาวส่วนใหญ่มักถูกส่งมาอยู่ในพื้นที่บริเวณหัวเมืองชั้นในได้แก่ ลพบุรี สุพรรณบุรี สระบุรี อโยธยา ราชบุรี นครปฐม ฯลฯ ทั้งนี้เพื่อเป็นการป้องกันการหนีกลับเนื่องจากเมืองเหล่านี้อยู่ไกลจากบ้านเมืองลาว และเป็นหน้าด่านป้องกันข้าศึกแล้ว ยังเป็นผลต่อการเสริมสร้างความมั่นคงทั้งทางการเมืองและเศรษฐกิจโดยรวมของสยามประเทศ

การตั้งถิ่นฐานของลาวเวียงอยู่กันอย่างเป็นกลุ่มก้อนในพื้นที่ใกล้เคียงกับคนไทย โดยไม่สามารถโยกย้ายถิ่นฐานตามอำเภอใจได้ แต่เมื่อมีการเพิ่มปริมาณของชาวลาวเวียงมากขึ้น ที่ทำกินเริ่มไม่คล่องตัว ชาวลาวเวียงมักจะขยายชุมชนออกไปยังพื้นที่ใกล้เคียง การย้ายถิ่นเพื่อแสวงหาที่ทำกินใหม่เพิ่มเติมเริ่มทำได้คล่องตัวในปี พ.ศ. 2417 ในรัชสมัยของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ที่ทรงโปรดให้ยกเลิกระบบไพร่ ทำให้ชาวลาวเวียงมีอิสระในการตั้งบ้านเรือนและทำมาหากิน

ชาวลาวเวียงในภาคกลางตั้งถิ่นฐานยาวนานกว่า 200 ปี และเป็นกลุ่มชนที่ไม่นิยมย้ายถิ่นไปอยู่ต่างเมือง หากแต่เป็นการขยายชุมชนออกไปในพื้นที่ใกล้เคียงและกว้างไกลออกไป ชุมชนลาวเวียงที่เลือกเป็นกรณีศึกษาคือพื้นที่ตำบลบ้านเลือก จังหวัดราชบุรี และตำบลจรัลเก่า จังหวัดสุพรรณบุรี ซึ่งเป็นกลุ่มที่ยังใช้ภาษาลาวในการสื่อสารในกลุ่มญาติและเพื่อนพ้อง ชุมชนที่เลือกสรรทั้งสองชุมชนตั้งอยู่บนที่ดอนและล้อมรอบด้วยพื้นที่ทำนา ความแตกต่างของทั้งสองชุมชนคือความแปรเปลี่ยนของวิถีชีวิตจากอิทธิพลของกระแสโลกาภิวัตน์และความเจริญของสังคม ในขณะที่บ้านจรัลเก่ายังคงอาชีพทำนา และมีวิถีชีวิตแบบบุพกาล แต่บ้านเลือกซึ่งเป็นพื้นที่ที่เริ่มมีความเป็นเมือง มีความเจริญทางวัตถุ ชาวบ้านส่วนใหญ่เลิกทำนา และหันไปทำอาชีพรับจ้างแทน ดังนั้นการสรุปผลของการศึกษาแบบองค์รวมเพื่อค้นหาการปรับตัวของวิถีชีวิตในระบบนิเวศใหม่ที่ต่างไปจากพื้นที่ต้นกำเนิดของกลุ่มลาวเวียงจากเมืองเวียงจันทน์สู่ลุ่มน้ำภาคกลางจึงปรากฏการปรับตัวที่ไม่เด่นชัดเท่ากลุ่มลาวโซ่งและพวน

การปรับตัวเนื่องจากปัจจัยภายใน

การปรับตัวเนื่องจากปัจจัยภายในของกลุ่มลาวเวียงไม่เด่นชัด เนื่องจากพื้นที่กลุ่มลาวเวียงตั้งถิ่นฐานในลุ่มน้ำภาคกลางส่วนใหญ่ เป็นพื้นที่ที่เริ่มกลายเป็นชุมชนเมือง ใกล้ศูนย์กลางความเจริญ วัฒนธรรมไทยและวัฒนธรรมแบบโลกาภิวัตน์เริ่มเข้ามาครอบงำ แต่อย่างไรก็ตามลักษณะเด่นของกลุ่มชนคือการไม่นิยมขยายตัวออกไปทางไกล พอใจขยายตัวไปรอบๆ พื้นที่เดิม ทำให้ลักษณะสังคมและกิจกรรมต่างๆ ยังดำรงไว้ได้บางส่วน และยังพอใจในความเป็นลาวเวียง

การปรับตัวจากปัจจัยภายนอกในลักษณะความสัมพันธ์แบบองค์รวม

การปรับตัวจากปัจจัยภายนอกของกลุ่มลาวเวียง แยกวิเคราะห์เป็นประเด็นเหมือนลักษณะการวิเคราะห์สรุปของกลุ่มลาวโซ่งและลาวพวนเป็นไปได้อีก จากเหตุผลของความเจริญและการพัฒนาของภาครัฐที่ถ้าโถมเข้าสู่ตลอดเวลา ทำให้ต้องวิเคราะห์หาแบบบูรณาการเนื่องจากบางปัจจัยที่ก่อให้เกิดการปรับตัวกระทบไปยังปัจจัยอื่นที่ทำให้การปรับตัวของลาวเวียงต่อเนื่องเป็นลูกโซ่

ประเด็นของปัจจัยการเปลี่ยนแปลงทางนิเวศของลาวเวียงภาคกลางส่วนใหญ่เป็นผลจากการพัฒนาของภาครัฐ เพราะแต่เดิมอาชีพหลักตั้งแต่ครั้งบรรพบุรุษ คือการทำนา ทำไร่ ทำสวน และเลี้ยงสัตว์ (สภาองค์กรชุมชนตำบลบ้านเลื่อม 2552) และยังมีกรรมวิธีทำนาและนวดข้าวแบบบุพกาล คือทำนาปี ใช้วัวควายเป็นแรงงานหลัก มีการทำตลิ่งหรือคันนาในช่วงเวลาว่างนา คือปลูกหม่อน เลี้ยงไหม และทอผ้าใช้เองในครัวเรือน ความแปรเปลี่ยนต่างๆ ในชุมชน เริ่มจากการพัฒนาสาธารณูปโภคหลักของรัฐ คือการตัดถนนเพชรเกษม หรือทางหลวงแผ่นดินหมายเลข 4 ในช่วงประมาณพ.ศ. 2493 ทำให้ชุมชนลาวเวียงมีบทบาทเพิ่มขึ้นทางการค้าขายและการคมนาคม ทางหลวงแผ่นดินเป็นอุปสรรคต่อการทำนาในพื้นที่ที่ถูกถนนตัดผ่านกลางที่ เพราะส่งผลต่อวัวควายซึ่งเป็นแรงงานหลัก และถนนยังกลายเป็นคันกันน้ำขนาดใหญ่ที่ทำให้เป็นอุปสรรคต่อการทำนา ทำให้การทำนาลดลง แม้ว่าจะมีโครงการจัดการน้ำชลประทานของกรมชลประทานมาเสริมใน พ.ศ. 2517 แล้วก็ตามก็ยังกระตุ้นให้มีการทำนาเพิ่มขึ้นได้อีก

ปัจจัยที่ก่อให้เกิดความเปลี่ยนแปลงต่อวิถีชีวิตชาวลาวเวียงในราชบุรีอย่างมาก คือนโยบายการพัฒนาประเทศอุตสาหกรรมใหม่ยุคนายกรัฐมนตรีนพปฎลธิราชสุวอดิยาธิบดี ชุมหะวัน (พ.ศ. 2531 – 2534) โดยเฉพาะในช่วงภาวะเศรษฐกิจฟองสบู่แตก (พ.ศ. 2532 – 2533) มีนายทุนมากว่าร้อยที่ซื้อที่ดินในตำบลบ้านเลื่อมและตำบลใกล้เคียง ทำให้ราคาที่ดินขายตัวสูงมาก ชาวบ้านส่วนใหญ่เทขายที่ดินให้แก่รายทุน มีเพียงชาวบ้านส่วนน้อยที่ยังเก็บที่นาเอาไว้ แต่ปัจจุบันมักไม่ได้ทำเองแล้ว บ้างก็ทิ้งร้างไป บ้างก็ให้เช่าที่นา ในอัตราประมาณไร่ละ 500 บาทต่อไป

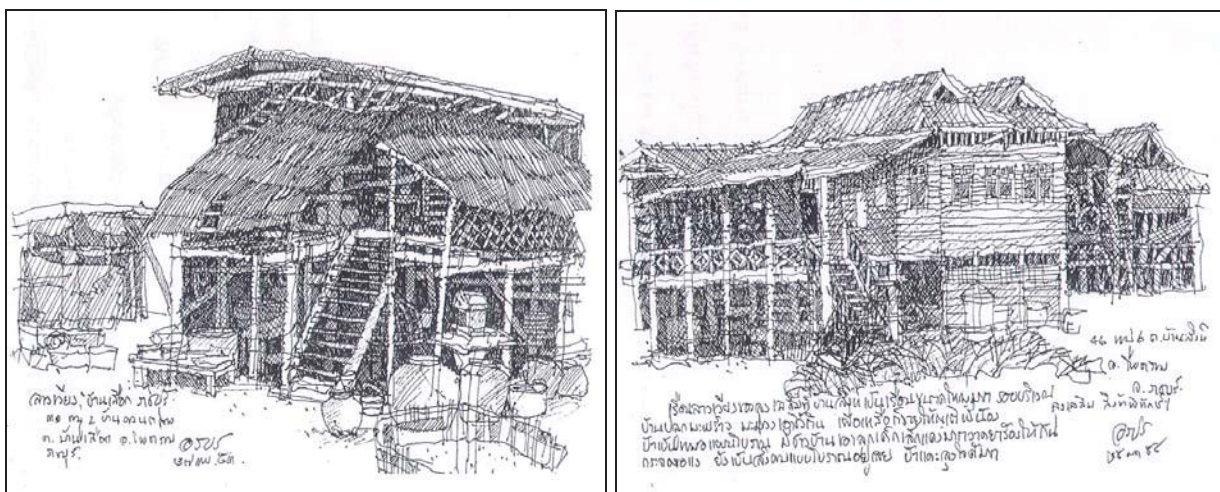
เมื่อทำนายน้อยลง และที่ดินถูกเปลี่ยน อาชีพทางการเกษตรเปลี่ยนแปลงจากการทำนาเป็นปลูกข้าวโพดพันธุ์พื้นเมือง และเลี้ยงสัตว์ประเภทโคนมสุกรและไก่ และเกิดอาชีพใหม่คือรับจ้างทั่วไป และทำตุ๊กตาผ้ากันอย่างเป็นล่ำเป็นสันในลักษณะผลิตภัณฑ์ OTOP ของพื้นที่ โดยได้รับการถ่ายทอดวิธีการมาจากชาวลาวเวียงบ้านสิงห์ที่อยู่ใกล้เคียง และนอกจากนี้ยังมีอาชีพรองคือรับราชการเป็นลูกจ้างตามโรงงานอุตสาหกรรมซึ่งเกิดขึ้นมากมายในพื้นที่ หรือประกอบธุรกิจส่วนตัว

การพัฒนาอุตสาหกรรมและสาธารณูปโภคเพื่อการคมนาคมขนส่งของภาคอุตสาหกรรมได้ส่งผลเป็นลูกโซ่ต่อระบบนิเวศ การปรับเปลี่ยนวิถีเกษตรกรรม การปรับเปลี่ยนวิถีชีวิตจากเกษตรกรรมเข้าสู่ภาคการบริการและการค้า ส่งผลย้อนกลับไปยังการปรับเปลี่ยนผังและองค์ประกอบของผังชุมชน และหมู่บ้านเพื่อสนองความต้องการของกิจกรรมและการใช้สอยใหม่ ดังเช่นกรณีศึกษาของบ้านเลื่อม อำเภอโพธาราม จังหวัดราชบุรี แต่ในพื้นที่ที่ไม่จำเป็นต้องตอบสนองการพัฒนาด้านอุตสาหกรรม เช่น บ้านจรัญเก่า จังหวัดสุพรรณบุรี

ชาวลาวเวียงในพื้นที่ที่ยังดำรงไว้ซึ่งวิถีการดำรงชีพแบบบุพกาลไว้ได้เป็นส่วนใหญ่ พื้นที่หมู่บ้านและชุมชนยังคง ศาสดาบรรพบุรุษได้ต้นไม้ใหญ่ในหมู่บ้าน ซึ่งอาจมีชื่อเรียกหลายชื่อ อาทิเช่น “ศาลปู่ตา” “ศาลเจ้านาย” ที่ คุ่มครองหมู่บ้าน และอาจมี “ศาลปู่ท่ง” เพื่อคุ้มครองไร่นา และการทำการเกษตรของลูกหลานให้พ้นจากภัย ธรรมชาติ

เมื่อลักษณะของสภาพแวดล้อมต่างๆ ทั้งสภาพแวดล้อมธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมสรรค์สร้างอัน เนื่องมาจากการเปลี่ยนแปลงของวิถีชีวิตมีความแปรเปลี่ยนไป โดยเฉพาะเมื่อชาวลาวเวียงส่วนใหญ่เลิกทำนา ทำให้ความเชื่อและพิธีกรรมที่เกี่ยวข้องกับวัฒนธรรมข้าวจางหายไปด้วยเนื่องจากเงื่อนไขของสภาพแวดล้อม และสังคมมีการเปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลา ประเพณีบางอย่างที่เกิดขึ้นตามความแปรเปลี่ยนของวิถีชีวิต และสังคม เช่น ประเพณีการเกิด การตายเป็นดั้งเดิมจากหายไปสิ้น ประเพณีที่ยังคงอยู่เป็นเอกลักษณ์ของ การสืบทอดในหมู่ชาวลาวเวียงบ้านเล็ก คือ บุญข้าวจี่ สงกรานต์ สารทลาว และออกพรรษา สำหรับภาษาพูด ของลาวเวียงปัจจุบันสื่อสารกันได้เฉพาะในครอบครัวและกลุ่มผู้สูงอายุ ซึ่งสภาองค์กรชุมชนตำบลบ้านเล็ก กำลังพยายามฟื้นฟู เพื่อเป็นรากฐานของวัฒนธรรมลาวเวียง

สำหรับการปรับเปลี่ยนของเรือนและสภาพแวดล้อมของลาวเวียงได้พบว่าทั้งสองหมู่บ้านซึ่งมีอายุ การตั้งถิ่นฐานมากกว่าสองร้อยปี ภาพรวมของการเปลี่ยนแปลงในบ้านจรัเก่า และบ้านเล็ก แม้จะมีการ ปรับเปลี่ยนรูปทรงภายนอกไปตามกาลเวลา แต่ลักษณะทางสถาปัตยกรรมยังคงสืบทอดต่อกันมาเมื่อเทียบกับ บ้านเรือนในเขตพระนครหลวงเวียงจันทน์ เพราะในเขตพระนครเวียงจันทน์ซึ่งมีความเจริญมาก เรือนดั้งเดิมสูญ หายไปเกือบหมดสิ้น กลายรูปเป็นเรือนสมัยใหม่แบบเรือนบังกะโล่มากมาย พบเพียงที่บ้านหาดทรายฟอง และ บ้านดอนนูนที่ทางรัฐบาลลาวเก็บพื้นที่ไว้เป็นการอนุรักษ์เกษตรกรรม ทำให้เรือนพื้นถิ่นที่ยังก่อสร้างด้วยไม้ และ ท่างที่ของผังเรือนยังคงเค้าโครงของเรือนเวียงจันทน์ดั้งเดิม (โซฟี และปีแอร์ เคลมมอนด์ :มปป) สำหรับเรือนลาว เวียงที่บ้านเล็กและบ้านจรัเก่ามีการเปลี่ยนแปลงอย่างต่อเนื่องและมีความแตกต่างกันในแต่ละท้องถิ่น และ พบว่าที่บ้านเล็กมีความเปลี่ยนแปลงมากกว่าบ้านจรัเก่า เรือนที่อายุเกิน 100 ปีส่วนใหญ่เป็นหลังคาจั่วแฝด ส่วนเรือนอายุต่ำกว่า 60 ปี พบความหลากหลายในรูปทรงและรายละเอียดของอาคาร ผังเรือนของเรือนเก่าเกิน 100 ปี มีความคล้ายคลึงกับเรือนไทยภาคกลาง ในขณะนี้ผังเรือนกลุ่มอายุน้อย แม้จะมีการปรับเปลี่ยนแต่ยังคง รักษาแบบแผนดั้งเดิมของชุมชน และมีบางองค์ประกอบ เช่น หลังคาจั่วแฝดที่มีการลดหลั่นของโครงสร้าง ระเบียงคลุมด้วยหลังคาปีกนกเอียงด้านหน้าอาคาร และหิ้งพระ ซึ่งสอดคล้องกับเรือนพื้นถิ่นในเขตพระนคร หลวงเวียงจันทน์ แต่อย่างไรก็ตามบางองค์ประกอบทางสถาปัตยกรรมที่สืบทอดมาจากเมืองเวียงจันทน์มี แนวโน้มจะลบเลือนหายไปในอนาคต

รูป 8-4 เรือนลาวเวียงที่บ้านเล็ก (ซ้าย) และบ้านสิงห์ (ขวา) อำเภอโพธารามจังหวัดราชบุรี

ลาวครั้ง (ลาวคัง)

“ลาวครั้ง” ที่เรียกขานกลุ่มชาติพันธุ์ไท-ลาวที่มีถิ่นกำเนิดในพื้นที่หลวงพระบางที่คนไทยเรียกขานไม่ปรากฏหลักฐานถึงแหล่งต้นกำเนิดที่ชัดเจน และไม่เป็นที่รู้จักในสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว (สมิง จงกะสิกิจ : มปป.) แต่ในประเทศไทยมักเรียกขานกลุ่มชาติพันธุ์ไท-ลาวที่ใช้ภาษาลาวในสำเนียงหลวงพระบางว่า ลาวครั้ง (บัวริน วงศ์ศิริ 2548 : 119-137) หรือเรียกชื่อกลุ่มชาติพันธุ์ตามทรัพยากรฐานเศรษฐกิจของพื้นที่คือ (คัง หรือ คัง) ซึ่งหมายถึง “ชั้น” หรือชี้ฝั่งแบบเดียวกับ “ครั้ง” ว่า “ลาวคัง” แต่อย่างไรก็ตามหากวิเคราะห์ตามภาษาและสำเนียงของกลุ่มชาติพันธุ์ไท-ลาวในประเทศไทยโดยเฉพาะที่ ตำบลกุดจอก อำเภอหนองมะโมง และตำบลเนินขาม อำเภอหันคา จังหวัดชัยนาท ซึ่งเป็นแหล่งที่ตั้งของชุมชนไท-ลาวที่มีอัตลักษณ์ของกลุ่มคือ ผ้าทอแบบที่มีลักษณะร่วมของ จก-ชิด-มัดหมี่ บนพื้นสีแดง ซึ่งเป็นลักษณะร่วมของผ้าทอของหลวงพระบาง ทำให้สันนิษฐานได้ว่ากลุ่มชาติพันธุ์ไท-ลาว กลุ่มนี้มีถิ่นกำเนิดจากหลวงพระบางและใช้ภาษาพูดแบบลาวหลวงพระบาง แต่ทว่าไม่ว่าจะเป็นกลุ่มใดก็ตาม จากการจำแนกกลุ่มชนชาติของ “กมชนเผ่า” ในสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว ก็จำแนกทั้งคนลาวจากเวียงจันทน์ หรือหลวงพระบาง อยู่ในกลุ่มชนชาติ “ลาวลุ่ม” เช่นเดียวกัน ดังนั้นการสรุปเบื้องต้นในงานวิจัยนี้จึงสรุปการศึกษากลุ่ม ลาวครั้งหรือลาวคังในประเทศไทย โดยเฉพาะในพื้นที่ตำบลกุดจอก อำเภอหนองมะโมง และตำบลเนินขาม อำเภอหันคา จังหวัดชัยนาท ซึ่งใช้เป็นกรณีศึกษาว่ามีถิ่นกำเนิดจากหลวงพระบางและบริเวณใกล้เคียง ดังนั้นในการศึกษาการปรับตัวในบริบทใหญ่ที่แตกต่างของกลุ่มชาติพันธุ์ไท-ลาวในพื้นที่ลุ่มน้ำภาคกลางของประเทศไทย จึงยกกรณีศึกษาเปรียบเทียบระหว่างลาวหลวงพระบาง และลาวครั้ง หรือลาวคัง จากกุดจอกและเนินขาม ในจังหวัดชัยนาท

บริบทธรรมชาติของหลวงพระบาง สาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาวนั้นมีที่ราบขนาดเล็กคู่ขนานกับแม่น้ำในที่ราบระหว่างหุบเขา ซึ่งเหมาะกับการทำนาขั้นบันไดและการทำนาข้าวไร่ การประมงและการจัดหาสินค้าป่า และการเป็นศูนย์กลางการค้า เป็นฐานเศรษฐกิจหลักมาแต่โบราณ ซึ่งแตกต่างกันอย่างมากกับบริบททางภูมิศาสตร์ของที่ราบลุ่มภาคกลางของประเทศไทยที่มีที่ราบอันกว้างใหญ่ไพศาล ที่โดยเปรียบเทียบแล้วมีแหล่งน้ำอุดมสมบูรณ์มากกว่า พื้นที่ราบในภาคอีสานซึ่งขาดแหล่งน้ำในฤดูแล้ง กล่าวได้ว่าระบบนิเวศทั้งสามพื้นที่นั้นแตกต่างกันโดยพื้นฐาน โดยเฉพาะลุ่มน้ำภาคกลางของไทยประสบปัญหาน้ำท่วมเป็นประจำทุกปี แต่อย่างไรก็ตามดูเหมือนกลุ่มไท-ลาวที่มาตั้งถิ่นฐานในลุ่มน้ำภาคกลางสามารถเรียนรู้และปรับตัวในระบบนิเวศใหม่อย่างสะดวก อย่างค่อยเป็นค่อยไป ค่อยเรียนรู้และปรับตัว และยังสามารถสืบสานและดำรงไว้ ซึ่งสัมภาระทางวัฒนธรรมที่หอบหิ้วมาจากแหล่งต้นกำเนิดได้อย่างน่าทึ่ง

การปรับตัวในระบบนิเวศใหม่

แต่เดิมชาวลาวหลวงพระบางซึ่งมีแหล่งที่ตั้งเป็นภูเขา ป่าทึบมีที่ว่างระหว่างหุบเขาเล็กน้อย เปลี่ยนมาอยู่ในพื้นที่ลุ่มน้ำภาคกลางของไทยซึ่งเป็นที่ราบกว้างใหญ่อุดมสมบูรณ์ ทำให้เกิดกลยุทธ์ในการปรับตัวจากวิถีชีวิตชาวประมง ค้าขาย ช่างฝีมือ และทำนาทำไร่ มาเป็นการทำนาค้า และเป็นช่างฝีมือทอผ้า แบบจก-ชิด-มัดหมี่ และมีพัฒนาการด้านผ้าซึ่งเป็นคำตอบทั้งมิติด้านประวัติศาสตร์พลัดถิ่น และคำตอบด้านเศรษฐกิจการเมืองการปกครอง ที่ภาครัฐของไทยให้ความสำคัญของ “ศิลปาชีพ” ซึ่งปัจจุบันมีผลทั้งบวกและลบกับชุมชนลาวครั้งในจังหวัดชัยนาท เพราะนอกจากจะพัฒนาระดับช่างฝีมือแล้ว ในอีกแง่หนึ่งชุมชนสองชุมชนกลายเป็นคู่แข่งกันเอง ซึ่งปัจจุบันยังไม่มีคำตอบว่าในอนาคตควรเป็นอย่างไร

วิถีชีวิตและระบบเศรษฐกิจ

ทรัพยากรทางชีวภาพในบริบทใหม่ทำให้เกิดการปรับตัวเพียงไร?

ปัจจุบัน “กุดจอก” สามารถช่วงชิงทรัพยากรจากภาครัฐได้ จากการปฏิบัติการที่ก้าวหน้าของอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมที่มีครบทุกด้าน ผ้า อาหาร ดนตรี และการแสดงนอกเหนือจากการเป็นชาวนา ลาวครั้งในกุดจอกใช้ต้นทุนทางสังคมเหล่านี้อย่างฉลาด ปฏิบัติการทางสังคมของชาวลาวครั้งในกุดจอกนอกจากจะมีความร่วมมือจากทางจังหวัดชัยนาทแล้ว ยังขยายไปวงการ “ภูมิภาค” และ “ระหว่างประเทศ” คือ สปป.ลาว แต่ “เนินขาม” เป็นพื้นที่ดอน ทำให้ไม่ได้านิสงส์จากระบบชลประทานของรัฐ การปรับตัวในระบบวิถีชีวิตไม่สามารถใช้เกษตรกรรมนำชีวิตได้ วิถีชีวิตจึงเน้นหนักไปในด้าน “ผ้าทอ” ซึ่งมีผู้ผลิตและสืบทอดหลายกิจการ และแม้ว่าชาวลาวครั้งที่ “เนินขาม” ไม่ได้มีสำเนียงพูดแบบลาวหลวงพระบางอันอาจถือเป็นต้นตอของการผลิตผ้าลาวครั้งที่พวกเขาดำรงอยู่ในชีวิตประจำวัน (ผ้าย้อมคราม) และต่อระบบเศรษฐกิจภายนอก ในขณะที่นาข้าวเป็นผลิตผลที่เป็นได้เพียงระดับยังชีพทำให้วิถีชีวิตแบบเกษตรกรรมดั้งเดิมโดยเฉพาะการทำนาปียังคงอยู่

ภูมิปัญญาใหม่ที่ปรากฏในบริบทใหม่เพื่อปรับตัวให้วิถีชีวิตสมดุล

ภูมิปัญญาใหม่ในบริบททั้งเกษตรกรรมและหัตถกรรมในปัจจุบันยังคงเป็นพลวัตไม่มีบทสรุปที่แน่นอน แต่อย่างไรก็ตามในขณะที่สังคมและเศรษฐกิจโดยรวมมีการขับเคลื่อนไปรวดเร็วมาก การปรับตัวให้สถานการณ์รอบด้านที่ไม่ใช่การปรับตัวด้านการเกษตรและการจัดการน้ำเพื่อการเกษตรเท่านั้น แต่การก้าวล้ำไปในกระแสโลกาภิวัตน์เป็นสิ่งจำเป็น ดังจะเห็นว่าภูมิปัญญาใหม่ของลาวครั้งโดยเฉพาะที่กุดจอกเริ่มด้วยการพัฒนาชุมชนในทุกๆ ด้านโดยความร่วมมือเป็นหมู่คณะโดยข้อตกลงร่วมกัน ดังกรณีศึกษาของผู้ใหญ่เก็บ นิวัฒนากร ศรีพรหมมาที่เริ่มที่บ้านกุดจอกเพื่อให้ชุมชนลาวครั้งของกุดจอกได้พัฒนาในลักษณะของ “Best Practice” การใช้ประสบการณ์ที่แลกเปลี่ยนเพื่อการพัฒนาไปข้างหน้าอย่างยั่งยืนร่วมกัน ซึ่งเป็นภูมิปัญญาใหม่ที่รองรับได้ถึงถึงการเปลี่ยนแปลงในโลกาภิวัตน์ และโดยเฉพาะในกลุ่มอาเซียน ซึ่งเป็นประเด็นที่นำศึกษาเป็นอย่างยิ่ง

การปรับตัวเพื่อให้ชีวิตสมดุลในปัจจุบันยังเป็นพลวัต เพราะจากการศึกษาย้อนหลังถึงความสัมพันธ์ระหว่างระบบนิเวศกับวิถีชีวิตโดยอาศัยมุขปาฐะ ได้ค้นพบว่าชุมชนลาวครั้งทั้งที่กุดจอก และเนินขามเคยมีระยะที่ความสมดุลลดลงจนใกล้เคียงกับขีดจำกัด (carrying capacity) และมีเสถียรภาพขึ้นในช่วงเวลาต่อมา แต่ตราบนานปัจจุบันยังคงเป็นพลวัตอยู่

การปรับตัวของหมู่บ้านและเรือน

หมู่บ้านในพื้นที่หลวงพระบางและบริเวณเกี่ยวเนื่อง เป็นหมู่บ้านระบบกระจุกตัวอันเนื่องมาจากความลาดชันสูง การเรียงตำแหน่งเรือนจึงเกิดจากการตอบรับการไหลของน้ำและพังทลายของดิน เมื่อมาตั้งถิ่นฐานในที่ราบที่ในอดีตมีศาลปู่ตา และมีพิธีกรรมผีทวดา ผีเจ้านาย แต่ปัจจุบันน้ำหนักของสำคัญของศาลปู่ตาลดน้อยลง พิธีกรรมเลือนหายไป ปรากฏศาลผีบรรพบุรุษ และศาลพระภูมิเช่นเดียวกับหมู่บ้านคนไทยในพื้นที่เกี่ยวเนื่อง เห็นได้ชัดว่ากระแสวัฒนธรรมหลักเป็นปัจจัยสำคัญในการปรับเปลี่ยน องค์ประกอบของหมู่บ้านปัจจุบันถูกรอบจำด้วยระบบการปกครองท้องถิ่น และการพัฒนา ทำให้เกิดองค์ประกอบทางสังคมและการปกครองในระบบเดียวกันหมด และปรากฏชัดเจนในผังหมู่บ้านปัจจุบัน

สำหรับเรือนพื้นถิ่นในพื้นที่ต้นกำเนิดและในพื้นที่ลุ่มน้ำภาคกลางปรากฏทั้งความเหมือนและความต่าง องค์ประกอบการใช้สอยทั้งสองพื้นที่เป็นระบบเดียวกัน ทำให้ผังเรือนอยู่ในระบบเดียวกัน คือมีส่วนในเรือนซึ่งเป็นโถงกลางต่อเนื่องกับส่วนนอน “ส้วม” ที่เรียงคู่ขนานไปกับโถงกลาง และปิดท้ายด้วยเรือนครัว การเข้าถึงส่วนในเรือนของหลวงพระบางจะเข้าถึงจากระเบียงข้าง แต่ของลาวครั้งในไทย เข้าถึงจากชานหน้าเรือน สำหรับ

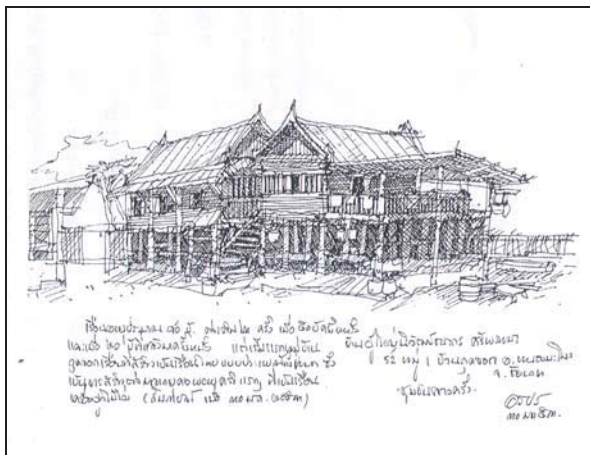
รูปลักษณะของเรือนนั้น เรือนดั้งเดิมแบบเรือนหลวงพระบางมีการใช้เทคโนโลยีการสร้างฝา แบบขัดแตะฉาบปูนขาว ขนาดของหน้าไม้มักขึ้นอยู่กับอัตราการเจริญเติบโตของต้นไม้ที่ขึ้นในระบบนิเวศ แต่รูปทรงเรือนลาวครั้งในกลุ่มน้ำภาคกลางของไทยถูกรอบำงด้วยวิถีไทย คือเรือนมีลักษณะรูปทรงเป็นเรือนแบบไทยเดิมมีตัวเหงา แต่ผังพื้นเป็นแบบเรือนลาว

แนวโน้มนานาตของชุมชนลาวครั้ง (ลาวคัง) ในพื้นที่ภาคกลาง

มีแนวโน้มนานาตจากอุตสาหกรรมทางวัฒนธรรมและนโยบายการท่องเที่ยว

กรณีบ้านกุดจอกเริ่มเปิดศูนย์วัฒนธรรมไทคัง (ลาวครั้ง) ประจำหมู่บ้านและเปิดการรับผลประโยชน์จากนโยบายการพัฒนาของจังหวัดได้อย่างเป็นผลสำเร็จ

กรณีบ้านเนินขามซึ่งวางตัวเป็นคู่แข่งกัน แม้ปัจจุบันจะไม่ได้ประโยชน์จากนโยบายการพัฒนา แต่ก็มีโอกาสต่อไปในอนาคต รวมถึงการมีฐานการผลิตผ้าย้อมคราม ที่ค่อยๆ สร้างตลาดของตนเองได้สำเร็จได้ในอนาคต

รูป 8-5 เรือนลาวครั้ง (ลาวคัง) ที่บ้านกุดจอก อำเภอนองมะโมง จังหวัดชัยนาท

สรุป

การศึกษาแบบองค์รวมของการปรับตัวในบริบทใหญ่ที่แตกต่างของกลุ่มชาติพันธุ์ไท-ลาวในพื้นที่ลุ่มน้ำภาคกลาง ซึ่งเป็นกลุ่มชาติพันธุ์ไท-ลาว 4 กลุ่ม ในพื้นที่ลุ่มน้ำท่าจีน ลุ่มน้ำแม่กลอง และลุ่มน้ำเพชรบุรี อันได้แก่ ลาวโซ่งในลุ่มน้ำเพชรบุรี ลาวพวนในลุ่มน้ำท่าจีน (แม่น้ำสุพรรณบุรี) ลาวเวียงในลุ่มน้ำแม่กลอง และลาวครั้ง (ลาวคัง) ในลุ่มน้ำท่าจีนได้พบการปรับตัวในช่วงระยะเวลาประมาณ 200 ปี ของการอพยพโยกย้ายถิ่นฐานเข้ามาในไทยทั้งในการปรับตัวในระบบนิเวศใหม่ ระบบเศรษฐกิจ ภูมิปัญญาและการดำรงชีพการปรับตัวทางกายภาพของหมู่บ้านและเรือน ซึ่งกลุ่มไท-ลาวทั้ง 4 กลุ่มมีบริบทใหม่และปัญหาในการปรับตัวต่างกันไป แต่ได้พบว่าไม่ว่าจะเป็นกลุ่มชาติพันธุ์ไท-ลาว กลุ่มใดก็ตาม ปัจจัยที่ก่อให้เกิดปัญหาที่ต้องปรับตัวกันเป็นวงจรต่อเนื่อง คือ นโยบายการพัฒนาของภาครัฐ โดยเฉพาะอย่างยิ่ง การพัฒนาสาธารณูปโภคและนโยบายด้านการเกษตรและอุตสาหกรรม โดยเฉพาะนโยบายเพิ่มผลผลิตข้าว หรือ “ปฏิวัติเขียว” ที่เริ่มมาตั้งแต่ประมาณพ.ศ. 2510 เป็นต้นมา การเพิ่มผลผลิตข้าวเพื่อส่งออก ทำให้เกิดปัจจัยเกี่ยวเนื่องมากมาย อาทิเช่น ระบบการจัดการน้ำในการชลประทาน การสร้างถนนซึ่งเป็นสาธารณูปโภคหลักเพื่อการขนส่ง เกิดอุตสาหกรรมปุ๋ยและยาฆ่าแมลง

ส่งเสริมอุตสาหกรรมการเกษตร **เปลี่ยนแปลงพันธุ์ข้าวซึ่งเป็นภูมิปัญญาเดิม** เป็นพันธุ์ข้าวใหม่ที่ให้ผลผลิตมาก และต้องใช้ปุ๋ยและยาฆ่าแมลงมากเป็นเงาตามตัว วิถีชีวิตของชาวนาที่ทำนาปีปรับเป็นนาปรัง เป็นการเปลี่ยนแปลงไปโดยสิ้นเชิง ทั้งในด้านเศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรม รวมทั้งก่อให้เกิดความเปลี่ยนแปลง ซึ่งต้องปรับตัวในระบบนิเวศ **เศรษฐกิจแบบพึ่งตนเอง กลายเป็นเศรษฐกิจสองระบบ** (ฉัตรทิพย์ นาถสุภา : 2541) **ภูมิปัญญาชาวบ้านในการเลือกสรรพันธุ์ข้าวซึ่งเป็นส่วนหนึ่งของเศรษฐกิจชุมชนเปลี่ยนไปเป็นรับพันธุ์ข้าวจาก** หน่วยงานของรัฐ (พอพันธ์ อูยานนท์ 2546 : 140) **วัวควายหายไปจากนากลายเป็นรถไถ 2 ล้อ และสี่ล้อ (อัมมาร สยามวาลา 2533 : 72) ภูมิปัญญาเกี่ยวกับหัตถกรรมซึ่งใช้เวลาว่างจากนา จักสาน ทอผ้า หายไปหมด** เนื่องจากเวลาหายไปกับการปลูกข้าวและเตรียมดินปีละ 2 ครั้ง หรือ 2 ปี 5 ครั้ง (พอพันธ์ อูยานนท์ 2546 : 286) **ความสัมพันธ์เกื้อกูลในการลงแขกทำนาแบบบุพการหยาบสาบสูญไป** (เอกวิทย์ ณ ถลาง 2540 : 327) **วัฒนธรรมเนื่องในวัฒนธรรมข้าวหายไป** เพราะไม่มีช่วงเวลาในการประกอบพิธีกรรม (อรศิริ ปาณินท์ : 2546)

นอกจากปรากฏการณ์ต่างๆ ที่เกิดขึ้นเพราะการปรับเปลี่ยนนโยบายการเกษตรของภาครัฐที่เป็นผลกระทบโดยตรงแล้ว ยังปรากฏผลกระทบทางอ้อมที่เกิดแก่ชุมชนอีกมากมาย อาทิเช่น ข้อสรุปในการปรับตัวของกลุ่มชาติพันธุ์ไท-ลาวที่กำลังศึกษานี้ เช่น สภาพของผังหมู่บ้านเปลี่ยนแปลงไปตามกลไกที่เพิ่มเติมของนโยบาย สภาพไร่นาเปลี่ยนไป ลดปริมาณลงจากนโยบายการเพิ่มอุตสาหกรรม และอุตสาหกรรมเกษตร และท้ายสุดเรือนพื้นถิ่นปรับเปลี่ยนไปตามวิถีชีวิตที่เปลี่ยนแปลง เช่นจากสาเหตุของการจัดระบบชลประทานของภาครัฐ ทำให้ชาวนาหลายคนต้องเปลี่ยนเป็นชาวสวน หรือชาวนากลายเป็นผู้รับจ้างในระบบราชการ หรืออุตสาหกรรมพื้นที่เดิมในเรือนก็จำเป็นต้องแปรเปลี่ยนตามไปด้วย

ในกลุ่มไท-ลาวทั้ง 4 กลุ่มได้พบว่า **กลุ่มที่ยังคงธำรงอัตลักษณ์เดิมไว้ได้มากคือ ลาวโซ่ง และลาวพวน** ซึ่งได้รับผลกระทบการพัฒนาของภาครัฐน้อยกว่า **กลุ่มที่ปรับเปลี่ยนไปเกือบสิ้นเชิง คือกลุ่มลาวเวียง** ซึ่งได้รับอิทธิพลจากกระแสวัฒนธรรมหลักจากคนไทยในพื้นที่ทั้งด้านสังคม เศรษฐกิจ การเมืองการปกครองและความเชื่อ ส่วนกลุ่มลาวครั่ง (ลาวคัง) จากชัยนาท เป็นกลุ่มที่พยายามใช้อัตลักษณ์ของผ้าทอเป็นตัวนำในการแสดงตัวตนทางวัฒนธรรมไปพร้อมๆ กัน กับวัฒนธรรมด้านอาหาร ดนตรี และการแสดงซึ่งขยายตัวได้ในระดับภูมิภาค และความเชื่อมโยงกับสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว

แต่อย่างไรก็ตามจากการศึกษาวิจัยและการสำรวจภาคสนามและสัมภาษณ์เชิงลึกในทุกๆ แหล่งที่ตั้งที่เป็นกรณีศึกษา ผู้วิจัยมีความเห็นสรุปว่า แม้จะประสบกับกระแสโลกาภิวัตน์ที่ถาโถมเข้ามาสู่กลุ่มชาติพันธุ์ไท-ลาว ทั้ง 4 กลุ่ม อย่างไรก็ตาม แม้จะมีความแปรเปลี่ยนทางรูปธรรมเกิดขึ้นในวิถีชีวิต การทำมาหากิน เศรษฐกิจและสังคม แต่สิ่งที่น่ายกย่องสำหรับกลุ่มไท-ลาว ทั้ง 4 กลุ่ม คือทุกกลุ่มรักษาลักษณะนามธรรมของกลุ่มอันได้แก่ ความเชื่อ ความเอื้ออาทร ความร่วมมือระหว่างกลุ่ม การธำรงลักษณะเฉพาะของกลุ่ม และการใช้ภาษาลาวในการสื่อสารไว้ได้อย่างน่าทึ่ง และน่าสนใจยิ่ง

ข้อเสนอแนะในการศึกษาต่อเนื่อง

จากการศึกษาการปรับตัวของกลุ่มชาติพันธุ์ไท-ลาว ในลุ่มน้ำภาคกลางเพื่อเปรียบเทียบกับกลุ่มไท-ลาว ในพื้นที่ต้นกำเนิดของคณะวิจัย ได้พบความน่าสนใจและความรู้ใหม่ที่แตกต่างไปจากการศึกษาที่ผ่านมา ทั้งการปรับตัวในระบบนิเวศและวิถีชีวิตในบริบทใหม่ที่แตกต่างไปจากพื้นที่ต้นกำเนิด และพื้นที่ภาคอีสานของไทย จากการศึกษานี้คณะวิจัยมีความเห็นว่า กลุ่มชาติพันธุ์ไท-ลาวในบริบทใหม่ของภาคใต้และภาคตะวันออก อาทิเช่น จังหวัดชลบุรี ประจวบคีรีขันธ์ ชุมพร และสุราษฎร์ธานี ซึ่งอยู่ท่ามกลางบริบทและวิถีชีวิตที่ต่างทั้งสภาพแวดล้อมธรรมชาติ และอนุวัฒนธรรมในพื้นที่ เป็นสิ่งท้าทายที่ชวนให้ศึกษาต่อไปอย่างต่อเนื่องอย่างยิ่ง

บรรณานุกรมบทที่ 8

กรวรรณ ชิวสันต์ และจิตินัดดา จินาจันทร์. ความสัมพันธ์ระหว่างล้านนา-ล้านช้าง การศึกษาเปรียบเทียบ

ประเพณี ๑๒ เดือน. เชียงใหม่: สถาบันวิจัยสังคม มหาวิทยาลัยเชียงใหม่. ๒๕๔๖.

ควอริช เวลส์ (แต่ง), กาญจนา สมเกียรติกุล และยุพา ชมจันทร์ (แปล).

การปกครองและการบริหารของไทยสมัยโบราณ. กรุงเทพฯ: โครงการตำราสังคมศาสตร์ และมนุษยศาสตร์, ๒๕๑๙.

ฉัตรทิพย์ นาถสุภา. เศรษฐกิจหมู่บ้านไทยในอดีต. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์สร้างสรรค์, ๒๕๔๗.

ทรงยศ วีระทวีมาศ. “เรือนพักอาศัยกลุ่มชาติพันธุ์ไทในอีสาน” ในรายงานความก้าวหน้ารอบปีที่ ๑ โครงการ

ภูมิปัญญา พัฒนาการและความสัมพันธ์ระหว่างกันของเรือนพื้นถิ่นไทย-ไท: คุณลักษณะของสถาปัตยกรรมสิ่งแวดล้อมในเรือนพื้นถิ่น. กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยศิลปากร. ๒๕๓๖.

ธาดา สุทธิธรรม. รายงานการวิจัยเรื่องรูปแบบแผนผังชุมชนอีสานสายวัฒนธรรมไท. ขอนแก่น: คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยขอนแก่น. ๒๕๔๕.

ธิตี เสงี่ยม และคณะ. รายงานวิจัยเรื่องการพัฒนาหมู่บ้านพักอาศัยในชนบทอีสานแถบลุ่มน้ำชี.

ขอนแก่น: คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยขอนแก่น. ๒๕๓๕.

นพดล ตั้งสกุล. “การเปลี่ยนแปลงรูปแบบของอาคารพักอาศัยและปัจจัยทางสังคมที่เกี่ยวข้อง กรณีศึกษา

บ้านชาว อ.มัญจาคีรี จ.ขอนแก่น.” วารสารวิชาการคณะสถาปัตยกรรมศาสตร์

มหาวิทยาลัยขอนแก่น. ขอนแก่น: คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยขอนแก่น. ๒๕๔๕. หน้า ๒๙-๓๗.

บังอร ปิยะพันธุ์. ประวัติศาสตร์ของชุมชนชาวลาวในหัวเมืองชั้นในสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น. กรุงเทพฯ:

บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร. ๒๕๒๙.

บังอร ปิยะพันธุ์. ลาวในกรุงรัตนโกสินทร์. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์. ๒๕๔๑.

มนู อุทุมเวช. ประวัติศาสตร์ไทดำในประเทศไทย. เพชรบุรี: คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัย

ราชภัฏเพชรบุรี, ๒๕๔๗.

ยศ สันตสมบัติ. อำนาจ พื้นที่ และอัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์: การเมืองวัฒนธรรมของรัฐชาติในสังคมไทย 1.

กรุงเทพฯ: ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร. ๒๕๕๑.

โยชิยุกิ มาซุฮารุ. ประวัติศาสตร์เศรษฐกิจของราชอาณาจักรลาวล้านช้างสมัยคริสต์ศตวรรษที่ ๑๔-๑๗: จาก

“รัฐการค้าภายในภาคพื้นทวีป” ไปสู่ “รัฐกึ่งเมืองท่า” กรุงเทพฯ: มติชน. ๒๕๔๖.

รัตนา จันทรเทว. “ประวัติศาสตร์ความเป็นมา และวัฒนธรรมภาษาในการตั้งชื่อของไทแมน”. วารสาร

สังคมลุ่มน้ำโขง. ปีที่ ๑ ฉบับที่ ๓. กันยายน-ธันวาคม ๒๕๔๘.

วิจิต คลังบุญครอง และไพโรจน์ เพชรสังหาร. “เอือนอีสาน” ในสถาปัตยกรรมอีสาน. กรุงเทพฯ: เมฆาเพลส.

๒๕๓๐. หน้า ๕๙-๗๗.

วิโรฒ ศรีสุโร. “เรือนไทยในภาคอีสาน” ใน เรือนไทย. กรุงเทพฯ: ฉลองรัต. ๒๕๓๖. หน้า ๑๑๙-๑๕๖.

ศรีศักร วัลลิโภดม และสุจิตต์ วงษ์เทศ. ไทยน้อย ไทยใหญ่ ไทยสยาม. กรุงเทพฯ: มติชน. ๒๕๓๔. หน้า ๔-๕.

วีระ อินพันทังและคณะ. โลกของชาวไทดำ: ความสัมพันธ์ซึ่งกันระหว่างสภาพแวดล้อมที่อยู่อาศัยของชาวไท

ดำในไทยกับในเวียดนาม. กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยศิลปากร, ๒๕๔๙.

วีระพงศ์ มีสถาน. สารานุกรมกลุ่มชาติพันธุ์พวน. กรุงเทพฯ: บริษัทสหธรรมิกการพิมพ์, ๒๕๓๙.

ศิริพร ณ ถลาง. **ชนชาติไทในนิทาน แลลอดแวนคติชน และวรรณกรรมพื้นบ้าน**. กรุงเทพฯ: มติชน. ๒๕๔๕.
หน้า ๓-๗.

ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร. **อำนาจ พื้นที่ และอัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์: การเมืองวัฒนธรรมของรัฐบาลใน
สังคมไทย 2**. กรุงเทพฯ: ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร. ๒๕๕๑.

สมชาย นิลอาธิ. **“เรือนอีสานและประเพณีการอยู่อาศัย”** ใน สถาปัตยกรรมอีสาน. กรุงเทพฯ: เมฆาเพลส.
๒๕๓๐. หน้า ๑๓๗-๑๔๐.

สุมิตร ปิติพัฒน์และเสมอชัย พูลสุวรรณ. **ลาวโซ่ง: พลวัตระบบวัฒนธรรมในสองศตวรรษ**. กรุงเทพฯ: คณะ
สังคมวิทยาและมานุษยวิทยา มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๔๐.

สุรัชย์ ศิริไกร. **การพัฒนาเศรษฐกิจและการเมืองลาว**. กรุงเทพฯ: โครงการจัดพิมพ์คบไฟ, ๒๕๔๘.

สุวิทย์ จิระมณี. **ศิลปสถาปัตยกรรมพื้นถิ่นอีสานในวัฒนธรรมไทย-ลาว**. ชลบุรี: คณะศิลปกรรมศาสตร์
มหาวิทยาลัยบูรพา. ๒๕๔๕.

สุวิทย์ อิศาสวัสดิ์ และณรงค์ อุปัญญา. **“ครอบครัวกับการเปลี่ยนแปลง: กรณีชาติพันธุ์ผู้ไทย”** ใน **วัฒนธรรมกับ
การพัฒนาทางเลือกของสังคมไทย เล่มที่ ๒** ชนเผ่าอีสาน. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์การศาสนา.
๒๕๕๑.

อรศิริ ปาณินท์. **บ้านและหมู่บ้านพื้นถิ่น**. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๓๙.

อรศิริ ปาณินท์. **เรือนพื้นถิ่นไทพวนในประเทศไทย**. นครปฐม: โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยศิลปากร, ๒๕๔๓.

คณะวิจัย

อรศิริ ปาณินท์

- ศาสตราจารย์ ระดับ 11
คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์
- Ms. (Tropical Architecture) Pratt Institute, N.Y., USA.
- สถาปัตยกรรมศาสตรดุษฎีบัณฑิต(กิตติมศักดิ์) มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์
- ศิลปศาสตรดุษฎีบัณฑิต (กิตติมศักดิ์) สถาปัตยกรรมพื้นถิ่น มหาวิทยาลัยศิลปากร
- สถาปัตยกรรมศาสตรดุษฎีบัณฑิต (กิตติมศักดิ์) มหาวิทยาลัยศรีปทุม

เกียรติคุณ

- รางวัลวิจัยดี สาขาศิลปะและศิลปะประยุกต์ (2541,2542) จากมหาวิทยาลัยศิลปากร
- รางวัลวิจัยดีเด่น สาขาศิลปะและศิลปะประยุกต์ (2543) จากมหาวิทยาลัยศิลปากร
- รางวัลผลงานวิจัยดีเยี่ยม สาขาปรัชญา (2545) จากสภาวิจัยแห่งชาติ
- เมธีวิจัยอาวุโส สกว.สาขาสถาปัตยกรรม (2545) จากสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย
- นักวิจัยดีเด่นแห่งชาติ สาขาปรัชญา (2547) จากสภาวิจัยแห่งชาติ
- พุทธศาสตราจารย์วิจัยดีเด่น พ.ศ.2552 จากสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.)
สำนักงานคณะกรรมการการอุดมศึกษา (สกอ.) และมหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

วีระ อินพันทัง

- รองศาสตราจารย์
คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร
- ปรัชญาดุษฎีบัณฑิต (สิ่งแวดล้อมสรรค์สร้าง) มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์
- สถาปัตยกรรมศาสตรมหาบัณฑิต จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
- สถาปัตยกรรมศาสตรบัณฑิต (เกียรตินิยม) มหาวิทยาลัยศิลปากร

เกียรติคุณ

- รางวัลผลงานสถาปัตยกรรมดีเด่น (2530) จากสมาคมสถาปนิกสยามในพระบรมราชูปถัมภ์
- รางวัลวิจัยดีเยี่ยม สาขาปรัชญา (2538) จากสภาวิจัยแห่งชาติ
- แนวความคิดและผลงานออกแบบสถาปัตยกรรมได้รับการตีพิมพ์ในหนังสือ 581
ARCHITECTS IN THE WORLD (1998)

ทรงยศ วีระทวีมาศ

- ผู้ช่วยศาสตราจารย์
คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยขอนแก่น
- Ph.D.(Architecture) University of York, UK
- ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต (ประวัติศาสตร์สถาปัตยกรรม) มหาวิทยาลัยศิลปากร
- สถาปัตยกรรมศาสตรบัณฑิต มหาวิทยาลัยศิลปากร

นพดล ตั้งสกุล

- ผู้ช่วยศาสตราจารย์
คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยขอนแก่น
- Ph.D.(Architecture), University of Florida, USA.
- M.Arch., University of Colorado at Denver, USA
- สถาปัตยกรรมศาสตรบัณฑิต มหาวิทยาลัยขอนแก่น

วีระ อาโนลัก

- อาจารย์
คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยสุพรรณบุรี
- สถาปัตยกรรมศาสตรมหาบัณฑิต (การวางผังภาคและเมือง) สถาบันเทคโนโลยีพระจอมเกล้าเจ้าคุณทหารลาดกระบัง
- สถาปัตยกรรมศาสตรบัณฑิต มหาวิทยาลัยแห่งชาติลาว

เกรียงไกร เกิดศิริ

- อาจารย์
คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร
- Ph.D.Architectural Heritage Management and Tourism, Silpakorn University
- M.Arch. Heritage Management and Tourism, Silpakorn University
- อักษรศาสตรบัณฑิต(ภูมิศาสตร์-ประวัติศาสตร์) มหาวิทยาลัยศิลปากร
- Certificate in World Heritage Study, Deakin University, Australia

เกียรติคุณ

- รางวัลวิทยานิพนธ์ ดี (2553) จากสถาบันวิจัยแห่งชาติ
- รางวัลสารคดีรางวัลพิเศษ “นายอินทร์อวอร์ด” จากหนังสือเรื่อง เนปาล จักรวาลกลางอ้อมกอดของขุนเขา
- รางวัลชนะเลิศภาพยนตร์คอมพิวเตอร์ 3 มิติ ในศิลปากร computer art festival 2
- รางวัลชนะเลิศโครงการส่งเสริมการท่องเที่ยวเขตพระนคร
- รางวัลชนะเลิศระบบฐานข้อมูลเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยว “กรุงเทพ :มหานครแห่งวัฒนธรรม” ในวาระครบรอบ 40 ปีการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย

ต้นข้าว ปาณินท์

- รองศาสตราจารย์
คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร
- DOCTOR OF PHILDSOPHY, UNIVERSITY OF PENNSYLVANIA, USA.
- MASTER OF SCIENCE, UNIVERSITY OF PENNSYLVANIA, USA.
- MASTER OF ARCHITECTURE, UNIVERSITY OF HOUSTON, USA.
- สถาปัตยกรรมศาสตรบัณฑิต (เกียรตินิยมอันดับ 1) มหาวิทยาลัยศิลปากร

เกียรติคุณ

- รางวัลวิทยานิพนธ์ ดี (2545) จากสภาวิจัยแห่งชาติ

วันดี พินิจวรสิน

- ผู้ช่วยศาสตราจารย์
คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร
- DOCTOR OF PHILOSOPHY, THE UNIVERSITY OF MELBOURNE, AUSTRALIA
- MASTER OF ARCHITECTURE, THE UNIVERSITY OF MICHIGAN, USA.
- สถาปัตยกรรมศาสตรบัณฑิต มหาวิทยาลัยศิลปากร

เกียรติคุณ

- รางวัลระดับชาติ บทความดีเด่น (2553) จากสถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์

ศรัณย์ สมันตรัฐ

- อาจารย์
คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์
- วิทยาศาสตร์มหาบัณฑิต (เทคโนโลยีที่เหมาะสมเพื่อการพัฒนาทรัพยากร)
มหาวิทยาลัยมหิดล
- สถาปัตยกรรมศาสตรบัณฑิต มหาวิทยาลัยศิลปากร
- กำลังศึกษาหลักสูตรปรัชญาดุษฎีบัณฑิต (สิ่งแวดล้อมสรรค์สร้าง) มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

จตุพล อังศุเวช

- อาจารย์
คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์
- ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต (สถาปัตยกรรมพื้นถิ่น) มหาวิทยาลัยศิลปากร
- สถาปัตยกรรมศาสตรบัณฑิต สถาบันเทคโนโลยีพระจอมเกล้าเจ้าคุณทหารลาดกระบัง

ศรuti โพธิ์ไทร

- อาจารย์
คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์
- สถาปัตยกรรมศาสตรมหาบัณฑิต (การออกแบบชุมชนเมือง) มหาวิทยาลัยศิลปากร
- สถาปัตยกรรมศาสตรบัณฑิต มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

ชวาพร ศักดิ์ศรี

- อาจารย์
คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์
- ภูมิสถาปัตยกรรมศาสตรมหาบัณฑิต จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
- สถาปัตยกรรมศาสตรบัณฑิต มหาวิทยาลัยรังสิต

พุดตาน จันทรางกูร

- อาจารย์
คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์
- MASTER OF LANDSCAPE ARCHITECTURE (MLA.), LOUISIANA STATE UNIVERSITY, USA.
- สถาปัตยกรรมศาสตรบัณฑิต สถาบันเทคโนโลยีพระจอมเกล้าเจ้าคุณทหาร ลาดกระบัง

สุธิดา สัตยากร

- อาจารย์
คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์
- MASTER OF BUILT ENVIRONMENT (SUSTAINABLE DEVELOPMENT) UNIVERSITY OF NEW SOUTH WALES
- สถาปัตยกรรมศาสตรบัณฑิต มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

อดิศร ศรีเสาวนันท

- อาจารย์
คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร
- สถาปัตยกรรมศาสตรมหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยศิลปากร
- สถาปัตยกรรมศาสตรบัณฑิต มหาวิทยาลัยศิลปากร

พัฒนปกรณ์ ลีลาฤทธิ์

- อาจารย์
คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร
- สถาปัตยกรรมศาสตรมหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยศิลปากร
- สถาปัตยกรรมศาสตรบัณฑิต มหาวิทยาลัยศรีปทุม

จิระศักดิ์ เกื้อสมบัติ

- อาจารย์
คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร
- สถาปัตยกรรมศาสตรมหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยศิลปากร
- สถาปัตยกรรมศาสตรบัณฑิต มหาวิทยาลัยรังสิต

เจนยุทธ ล่อใจ

- อาจารย์
คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร
- สถาปัตยกรรมศาสตรมหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยศิลปากร
- สถาปัตยกรรมศาสตรบัณฑิต (เกียรตินิยมอันดับ 2) มหาวิทยาลัยศิลปากร

นพดล จันทวีระ

- นักวิจัยอิสระ
- ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต (สถาปัตยกรรมพื้นถิ่น) มหาวิทยาลัยศิลปากร
- ครุศาสตรอุตสาหกรรมบัณฑิต (สถาปัตยกรรม) สถาบันเทคโนโลยีพระจอมเกล้าเจ้าคุณทหารลาดกระบัง

ผู้ช่วยวิจัย

- นางสาวสุภาวดี เชื้อพรหมณ์ นิสิตหลักสูตรปรัชญาดุษฎีบัณฑิต (สิ่งแวดล้อมสรรค์สร้าง) มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์
- นายศุภชัย ชัยจันทร์ นิสิตหลักสูตรปรัชญาดุษฎีบัณฑิต (สิ่งแวดล้อมสรรค์สร้าง) มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์
- นายตุลชัย บ่อทรัพย์ นักวิจัยอิสระ : ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต (สถาปัตยกรรมพื้นถิ่น) มหาวิทยาลัยศิลปากร
- นายกีก้อง เสือดี นักศึกษาหลักสูตรศิลปศาสตรมหาบัณฑิต (สถาปัตยกรรมพื้นถิ่น) มหาวิทยาลัยศิลปากร
- นายณัฏฐา สกุลงาม นักศึกษาหลักสูตรศิลปศาสตรมหาบัณฑิต (สถาปัตยกรรมพื้นถิ่น) มหาวิทยาลัยศิลปากร
- นายอิสระชัย บุรณอรรจน์ นักศึกษาหลักสูตรศิลปศาสตรมหาบัณฑิต (สถาปัตยกรรมพื้นถิ่น) มหาวิทยาลัยศิลปากร

